

**ANTANO GUSTAIČIO AVIACIJOS INSTITUTAS
AVIACIJOS TECHNOLOGIJŲ KATEDRA**

Arentas Stonys

**PRIEŠSPARNIŲ ĮTAKA LENGVOJO ŠTURMO LÈKTUVO *AERO L-39*
AERODINAMINÈMS CHARAKTERISTIKOMS
INFLUENCE OF SLATS ON THE AERODYNAMIC CHARACTERISTICS OF LIGHT
ATTACK AIRCRAFT *AERO L-39***

Baigiamasis magistro darbas

Orlaivių pilotavimo studijų programa, valstybinis kodas 601H41001

Aeronautikos inžinerijos studijų kryptis

Vilnius, 2017

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS
ANTANO GUSTAIČIO AVIACIJOS INSTITUTAS
AVIACIJOS TECHNOLOGIJŲ KATEDRA

TVIRTINU
Katedros vedėjas

_____
(Parašas)
Vytautas Rimša
_____
(Vardas, pavardė)
_____
(Data)

Arentas Stonys

**PRIEŠSPARNIŲ ĮTAKA LENGVOJO ŠTURMO LĖKTUVO AERO L-39
AERODINAMINĖMS CHARAKTERISTIKOMS
INFLUENCE OF SLATS ON THE AERODYNAMIC CHARACTERISTICS OF LIGHT
ATTACK AIRCRAFT AERO L-39**

Baigiamasis magistro darbas

Dieninė studijų programa, valstybinis kodas 601H41001
Aeronautikos inžinerijos studijų kryptis

Vadovas	Eduardas Lasauskas	_____ (Parašas)	_____ (Data)
Konsultantė	Gabrielė Masiulionienė	_____ (Parašas)	_____ (Data)
Konsultantas	kpt. Kazimieras Chomičenko	_____ (Parašas)	_____ (Data)
Lietuvių kalbos konsultantė	Angelika Petrėtienė	_____ (Parašas)	_____ (Data)

Vilnius, 2017

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS
ANTANO GUSTAIČIO AVIACIJOS FAKULTETAS
AVIACIJOS TECHNOLOGIJŲ KATEDRA

Aeronautikos inžinerijos studijų kryptis

Dieninė studijų programa, valstybinis kodas 601H41001

TVIRTINU
Katedros vedėjas

_____
(Parašas)

_____
Vytautas Rimša
(Vardas, pavardė)

_____
(Data)

**BAIGIAMOJO MAGISTRO DARBO
UŽDUOTIS**

2016-11-16 Nr. ....
Vilnius

Studentui Arentui Stoniui

Baigiamojo darbo tema: „Priešsparnių įtaka lengvojo šturmo lėktuvo *Aero L-39* aerodinaminėms charakteristikoms“, patvirtinta 2017 m. balandžio 12 d. dekanų potvarkiu Nr. 90ai

Baigiamojo darbo užbaigimo terminas 201...m. .... d.

BAIGIAMOJO DARBO UŽDUOTIS:

- Atlikti literatūros analizę:
  - Priešsparniai ir jų įtaka aerodinaminėms charakteristikoms.
  - Lengvasis šturmo lėktuvas *Aero L-39*.
- Išanalizuoti aerodinaminių tyrimų metodus:
  - Programos XFOIL veikimo metodika.
  - Programos XFLR5 veikimo metodika.
  - Programos JAVA FOIL veikimo metodika.
- Pasirinktais metodais išanalizuoti orlaivio *Aero L-39* sparno profilį ir patį orlaivį su pridėtais priešsparniais.
- Išanalizuoti ir įvertinti gautus darbo rezultatus, parašyti darbo išvadas bei rekomendacijas darbo tęstinumui.

Baigiamojo darbo rengimo konsultantai: kpt. Kazimieras Chomičenko, Gabrielė Bilkauskaitė.

Vadovas .....
(Paraša)

Doc. dr. Eduardas Lasauskas

Užduotį gavau

.....
(Parašas)

.....
(Vardas, pavardė)

.....
(Data)

Vilniaus Gedimino technikos

universitetas

Antano Gustaičio aviacijos institutas

ISBN   ISSN

Egz. sk. ....

Data ....-....-....

Orlaivių pilotavimo studijų programos baigiamasis magistro darbas

Pavadinimas: **Priešsparnių įtaka lengvojo šturmo lėktuvo *Aero L-39* aerodinaminėms charakteristikoms**

Autorius **Arentas Stonys**

Vadovas **Eduardas Lasauskas**

Kalba

☒
☐

lietuvių

užsienio

Anotacija

Šiame darbe tiriama atlenkiamos noselės ir plyšinio priešsparnio įtaka orlaivio *Aero L-39* sparno profilio ir viso orlaivio aerodinaminėms charakteristikoms ir skrydžio procedūroms. Tyrimas atliekamas kompiuterinėmis programomis *JavaFoil*, *Xfoil* ir *Xflr5*.

Darbą sudaro 3 pagrindinės dalys:

1. Įvadas, literatūros analizė, taikomų metodų aptarimas.
2. Tyrimas – atlenkiamos noselės ir plyšinio priešsparnio įtaka orlaivio *Aero L-39* aerodinaminėms charakteristikoms ir skrydžio procedūroms.
3. Išvados

Darbo apimtis – 71 p. teksto be priedų, 55 iliustr., 3 lent., 47 bibliografiniai šaltiniai.

Prasminiai žodžiai: aerodinamika, *Xflr5*, priešsparniai, *Aero L-39*, atlenkiama noselė, plyšinis priešsparnis.

Vilnius Gediminas Technicl University
Antanas Gustaitis' Aviation Institute
Department of Aviation technologies

ISBN   ISSN
Copy no.
Date   .....-.....-.....

Aircraft piloting study programme Master Graduation Thesis

Title: **Influence of slats on aerodynamic characteristics of light attack aircraft *Aero L-39***

Author: **Arentas Stonys**

Academic supervisor: **Eduardas Lasauskas**

Language

☒	Lithuanian
☐	Foreign

Annotation

In this master project we analyze influence of slats on aerodynamic characteristics of light attack aircraft *Aero L-39*. Analysis is done by using *JavaFoil*, *Xfoil* and *Xflr5* software.

The project consists of 3 main parts:

Part 1: Introduction, analysis of literature, consideration about methods for the analysis.

Part 2: Analysis – extending nose type and slot type slat influence on aerodynamic characteristics of wing profile and whole plane of aircraft *L-39*.

Part 3: Consideration on results and conclusions.

Work volume – 71 pages of text without appendixes, 55 illustrations, 3 table, 46 references.

Key words: Aerodynamics, *Xflr5*, slats, *Aero L-39*, extending nose, slot type slat.

Vilniaus Gedimino technikos universiteto egzaminų
sesijų ir baigiamųjų darbų rengimo bei gynimo
organizavimo tvarkos aprašo 2011–2012 m. m.
2 priedas

(Baigiamojo darbo sąžiningumo deklaracijos forma)

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

_____
(Studento vardas ir pavardė, studento pažymėjimo Nr.)

_____
(Fakultetas)

_____
(Studijų programa, akademinė grupė)

**BAIGIAMOJO DARBO (PROJEKTO)
SĄŽININGUMO DEKLARACIJA**

2017 m. _____ d.
(Data)

Patvirtinu, kad mano baigiamasis darbas (projektas) tema Priešsparnių įtaką lengvojo
šturmo lėktuvo Aero L-39 aerodinaminėms charakteristikoms

patvirtintas 20____ m. _____ d. dekanu potvarkiu Nr. _____, yra
savarankiškai parašytas. Šiame darbe (projekte) pateikta medžiaga nėra plagijuota. Tiesiogiai ar
netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos pažymėtos literatūros nuorodose.

Prenkant ir įvertinant medžiagą bei rengiant baigiamąjį darbą (projektą), mane konsultavo
mokslininkai ir specialistai: Gabrielė Masiulionienė, kpt. Kazimieras Chomičenko

Mano darbo (projekto) vadovas Eduardas Lasauskas

Kitų asmenų indėlio į parengtą baigiamąjį darbą (projektą) nėra. Jokių įstatymų nenumatytų
piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs (-usi).

_____
(Parašas)

_____
(Vardas ir pavardė)

Turinys

Darbo užduotis	3
Anotacija (lietuvių k.)	4
Anotacija (anglų k.)	5
Baigiamojo darbo sąžiningumo deklaracija	6
Santrumpų sąrašas	8
Paveikslų sąrašas	9
Lentelių sąrašas	11
Įvadas.....	12
1. Literatūros analizė.....	14
2. Lengvasis šturmo lėktuvas <i>Aero L-39 Albatros</i>	21
3. Taikoma metodika.....	25
3.1 Kompiuterinės programos <i>Xfoil</i> veikimo metodika	26
3.2 Kompiuterinės programos <i>Xflr5</i> veikimo metodika.....	29
3.3 Kompiuterinės programos <i>Java foil</i> veikimo metodika	32
4. Priešsparnių įtaka orlaivio <i>L-39</i> sparno profilio aerodinaminėms charakteristikoms.....	35
4.1 Orlaivio <i>L-39</i> sparno profilio aerodinaminis tyrimas.....	35
4.2 Orlaivio <i>L-39</i> sparno profilio su išskleista užsparniais aerodinaminis tyrimas.....	39
4.3 Orlaivio <i>L-39</i> sparno profilio su plyšiniu priešsparniu aerodinaminis tyrimas.....	41
4.4 Orlaivio <i>L-39</i> sparno profilio su atlenkiamos noselės priešsparniu aerodinaminis tyrimas	45
5. Priešsparnių įtaka orlaivio <i>L-39</i> aerodinaminėms charakteristikoms	50
5.1 Orlaivio <i>L-39</i> aerodinaminis tyrimas	51
5.2 Plyšinio priešsparnio įtaka orlaivio <i>L-39</i> aerodinaminėms charakteristikoms	53
5.3 Atlenkiamos noselės įtaka orlaivio <i>L-39</i> aerodinaminėms charakteristikoms	56
6. Priešsparnių įtaka orlaivio <i>L-39</i> skrydžio procedūroms.....	61
Išvados.....	66
Literatūra	68
Pažymėjimas (apie dalyvavimą konferencijoje)	71
Priedai	72

Santrumpų sąrašas

A – sparno proilgis

b – sparno mostas

C_D – pasipriešinimo koeficientas

C_{D0} – pasipriešinimo koeficientas, kai keliamoji jėga lygi nuliui

C_{D0f} – liemens pasipriešinimo koeficientas

C_f – trinties koeficientas

C_L – keliamosios jėgos koeficientas

C_{Lmax} – maksimalus keliamosios jėgos koeficientas

C_{L0} – keliamosios jėgos koeficientas, kai atakos kampas lygus nuliui

C_P – slėgio koeficientas

C_M – momento koeficientas

D – pasipriešinimo jėga

L – keliamoji jėga

R – atstumas

M – masė

M_{OL39} – orlaivio *L-39* masė

mac – vidutinė aerodinaminė styga

Re – Reinoldso skaičius

S – sparno plotas

T – variklio traukos jėga

V_A – tūpimo greitis

V_{LOF} – atsiplėšimo nuo tako greitis

V_{MC} – minimalus valdymo greitis

V_{Smin} – minimalus smukos greitis

V_{S1g} – smukos greitis, kai orlaivis skrenda tiesiai ir tame pačiame aukštyje

V_2 – kilimo greitis

δ_f – užsparnių atlenkimo kampas

α – atakos kampas

ρ – oro tankis

ν – kinematinis klampumas

μ – absoliutus klampumas

Iliustracijų sąrašas

1 pav. Pirmasis orlaivis su priešsparniais <i>D.H.9</i> (Handley Page 1921)	15
2 pav. Orlaivis <i>D.H.4</i> (Parsons 2006)	15
3 pav. Orlaivis <i>Handley Page Hampden</i> (Airplane pictures ...).....	16
4 pav. Išsiskleidžiantis priešsparnis (Abbott 1949).....	17
5 pav. Priešsparnių tipai (Abbott 1952)	17
6 pav. Keliamąją jėgą didinančios plokštumos (Van Dam 2002)	18
7 pav. Orlaivio <i>Boeing 777</i> priešsparniai (Van Dam 2002).....	19
8 pav. Keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo (Dolson 2015)	19
9 pav. Martino Heperle tyrimas (Heperle 2016)	20
10 pav. Orlaivis <i>Aero L-29 Delfin</i> (MigFlug...2017)	21
11 pav. Orlaivis <i>Aero L-39 C</i> (Airliners...2017)	22
12 pav. Orlaivis <i>Aero L-39 ZA</i> (Lengvasis atakos lėktuvas <i>L-39 ZA</i> 2015)	22
13 pav. Analizuojamas profilio modelis (Drela 1989).....	26
14 pav. Sparno geometrinės charakteristikos (Xflr5 Guidelines 2014)	30
15 pav. Tekstinis dokumentas, su kūno koordinatėmis (Xflr5 Guidelines 2014).....	31
16 pav. Kompiuterinės programos <i>JavaFoil</i> aplinka (Heperle 2014).....	33
17 pav. Slėgio pasiskirstymas virš orlaivio <i>L-39</i> sparno profilio pavaizduotas grafike.	34
18 pav. Slėgio pasiskirstymas virš orlaivio <i>L-39</i> sparno profilio pavaizduotas vizualiai	34
19 pav. Orlaivio <i>L-39</i> sparno profilis kompiuterinės programos <i>Xfoil</i> aplinkoje.	35
20 pav. Orlaivio <i>L-39</i> sparno profilis kompiuterinės programos <i>JavaFoil</i> aplinkoje.....	36
21 pav. Aerodinaminių charakteristikų, gautų <i>JavaFoil</i> ir <i>Xfoil</i> kompiuterinėmis programomis, palyginimas	36
22 pav. Aerodinaminių charakteristikų gautų <i>JavaFoil</i> ir <i>Xfoil</i> programomis, palyginimas.....	37
23 pav. Keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai Reinoldso skaičius 3 mln.	37
24 pav. <i>JavaFoil</i> , <i>Xfoil</i> ir praktinio bandymo palyginimas.....	38
25 pav. Martino Heperle tyrimas (Heperle 2016)	38
26 pav. Orlaivio <i>L-39</i> sparno profilis, kai užsparniai iškleisti 25-ių laipsnių kampu	39
27 pav. Orlaivio <i>L-39</i> sparno profilis, kai užsparniai iškleisti 44-ių laipsnių kampu	40
28 pav. Keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai užsparniai 25° ar 44°	40
29 pav. Poliarė, kai užsparniai kilimo ar tūpimo padėtyje	41
30 pav. Orlaivio <i>L-39</i> sparno profilis su plyšiniu priešsparniu	42
31 pav. Keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai profilis su plyšiniu priešsparniu	42
32 pav. Poliarė, kai profilis su ir be plyšinio priešsparnio.	43

33 pav. Orlaivio <i>L-39</i> sparno profilis su plyšiniu priešsparniu ir užsparniais kilimo padėtyje.	44
34 pav. Orlaivio <i>L-39</i> sparno profilis su plyšiniu priešsparniu ir užsparniais tūpimo padėtyje.....	44
35 pav. Profilio su plyšiniu priešsparniu ir užsparniais keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo	44
36 pav. Profilio su plyšiniu priešsparniu ir užsparniais poliarė	44
37 pav. Orlaivio <i>L-39</i> sparno profilis su atlenkiama nosele.....	46
38 pav. Profilio su atlenkiama nosele poliarė	46
39 pav. Profilio su atlenkiama nosele keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo	47
40 pav. Profilis su atlenkiama nosele ir užsparniais išskleistais kilimui.....	48
41 pav. Profilis su atlenkiama nosele ir užsparniais išskleistais tūpimui.....	48
42 pav. Profilio su atlenkiama nosele ir išskleistais užsparniais poliarė.....	48
43 pav. Profilio su atlenkiama nosele ir išskleistais užsparniais keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo.....	49
44 pav. Orlaivio <i>L-39</i> liemens modeliavimas kompiuterinės programos <i>Xflr5</i> aplinkoje	50
45 pav. Orlaivis <i>L-39</i> sumodeliuotas kompiuterinės programos <i>Xflr5</i> aplinkoje	51
46 pav. Orlaivio <i>L-39</i> keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai užsparniai yra kilimo ar tūpimo padėtyje	52
47 pav. Orlaivio <i>L-39</i> poliarė, kai užsparniai yra kilimo ar tūpimo padėtyje	52
48 pav. Keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai orlaivis yra su plyšiniais priešsparniais.....	53
49 pav. Poliarė, kai orlaivis yra su plyšiniais priešsparniais.....	54
50 pav. Orlaivio <i>L-39</i> keliamosios jėgos koeficiento priklausomybė nuo atakos kampo, kai orlaivis yra su plyšiniais priešsparniais ir išskleistais užsparniais	55
51 pav. Orlaivio <i>L-39</i> poliarė, kai orlaivis yra su plyšiniais priešsparniais ir užsparniais.....	55
52 pav. Keliamosios jėgos koeficiento priklausomybė nuo atakos kampo, kai orlaivis yra su atlenkiama nosele ir be jos (apskaičiuota pagal <i>JavaFoil</i> ir <i>Xflr5</i> sparno profilio poliares).....	57
53 pav. Poliarė, kai orlaivis yra su atlenkiama nosele ir be jos (apskaičiuota pagal <i>JavaFoil</i> ir <i>Xflr5</i> sparno profilio poliares)	57
54 pav. Keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai orlaivis yra su atlenkiama nosele ir išskleistais užsparniais	59
55 pav. Poliarė, kai orlaivis yra su atlenkiama nosele ir išskleistais užsparniais.....	59

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Keliamąją jėgą didinančių plokštumų įtaka orlaivio maksimaliam keliamosios jėgos koeficientui (Roskam 1990; Entsminger 2004; Heintz 2009).....	13
2 lentelė. Orlaivio <i>Aero L-39 C</i> techninė charakteristika (Aero Vodochody 1990)	23
3 lentelė. Orlaivio <i>Aero L -39 ZA</i> techninė charakteristika (Aero Vodochody 1990)	23

IVADAS

Aktualumas

Aviacijoje viena iš svarbiausių orlaivio charakteristikų yra smukos greitis (angl. *stall speed*). Kuo mažesnis smukos greitis, tuo mažesniu greičiu gali skristi orlaivis. Nuo smukos greičio priklauso tūpimo bei kilimo greičiai. Jei orlaivio smukos greitis yra sumažinamas, tūpimo bei kilimo greitis taip pat sumažėja. Kuo mažesnis tūpimo ar kilimo greitis, tuo trumpesnio tako reikia orlaiviui norint pakilti ar nutūpti. Orlaivis, galintis nutūpti ar pakilti trumpame take, yra naudingesnis orlaivio operatoriui dėl paprastesnio skrydžio planavimo, didesnio galimų tūpimo vietų (aerodromų) skaičiaus bei geresnio prisitaikymo prie vykdomų, operacijų pvz., karinės operacijos. Šiandien Lietuvos kariuomenėje yra naudojamas lengvasis šturmo lėktuvas *Aero L-39 Albatros* (toliau *L-39*). Pagrindinė šio orlaivio funkcija yra mokomoji. Daugelyje Europos šalių, tokiose kaip Lenkija, Čekija, Bulgarija ir kt., šie orlaiviai skirti mokyti būsimus atakos lėktuvų pilotus, ruošiant juos tapti *F-16 Fighting Falcon*, *Saab JAS 39 Gripen*, *Mikoyan Mig-29* orlaivių pilotais. Lietuva atakos lėktuvų neturi, todėl *L-39* orlaivis yra naudojamas kitoms užduotims. Užduotys, kurias atlieka šis orlaivis, tai oro mūšis – treniruotė su NATO sąjungininkais imituojant tikrą oro mūšį, artima oro parama (angl. *Close Air Support*) ir kitos. Šis orlaivis neturi priešsparnių, o turi tik užsparnius. Priešsparnių panaudojimas būtų naudingas šiam orlaiviui, nes priešsparniai padidina keliamosios jėgos koeficientą ir pristabdo srauto atitrūkimą iki didesnių atakos kampų (Lasauskas 2008, 2010). Orlaivis su didesniu keliamosios jėgos koeficientu turėtų mažesnę smukos greitį. Mažesnis smukos greitis padėtų šiam orlaiviui manevruoti oro dvikovoje. Jei prieš orlaivis, kuris yra greitesnis persekiotų, vienintelis būdas išvengti prieš – manevravimas. Kadangi prieš orlaivis yra greitesnis, jo smukos greitis yra didesnis, todėl manevro metu jis skris didesniu spinduliu nei orlaivis, galintis skristi lėčiau. Lėtesnio orlaivio, kuris manevruoja, persekiojimas yra labai nepatogus priešui, perimti (angl. *intercept*) lėtai skrendantį ir manevruojantį orlaivį yra sudėtinga (Dole 1981, Air Force manual 1983).

Naujumas

Šiuo metu galima rasti nemažai tyrimų apie priešsparnių įtaką įvairiems orlaiviams (Nield 1995; Wedderspoon 1986; Capbern 1993). Priešsparnių nauda priklauso nuo lėktuvo tipo, sparno, sparno profilio ir lėktuvo konfigūracijos. Kiekvienas orlaivis turi savitas aerodinamines charakteristikas, būdingas tik tam orlaiviui. Šiame darbe bus tiriamas orlaivis *L-39*, kuris yra naudojamas Lietuvos kariuomenės oro pajėgose ir atlieka Lietuvos kariuomenės oro pajėgų

užduotis. Orlaivis *L-39* turi užsparnius, bet neturi priešsparnių. Tyrimų, nagrinėjančių priešsparnių įtaką šio orlaivio aerodinaminėms charakteristikoms nėra.

Darbo tikslai ir uždaviniai

Šio baigiamojo darbo tikslas – ištirti plyšinio ir atlenkiamos noselės priešsparnių įtaką orlaiviui *L-39*. Apskaičiuoti, kaip pasikeis aerodinaminės charakteristikos bei kiek teoriškai galėtų sutrumpėti nagrinėjamo orlaivio smukos greitis bei kilimo ir tūpimo atstumas.

Siekiant įgyvendinti šio darbo tikslą, keliama tokie uždaviniai:

- Atlikti literatūros analizę darbo tema, išnagrinėti mokslinius straipsnius apie priešsparnių įtaką įvairiems orlaiviams.
- Išanalizuoti ir aptarti priešsparnių aerodinaminių tyrimų metodus.
- Naudojant kompiuterinę programą XFOIL, ištirti atlenkiamos noselės įtaką orlaivio *L-39* sparno profilio aerodinaminėms charakteristikoms.
- Naudojant kompiuterinę programą JAVA FOIL, ištirti plyšinio priešsparnio įtaką orlaivio *L-39* sparno profilio aerodinaminėms charakteristikoms.
- Naudojant kompiuterinę programą XFLR5 ištirti plyšinio ir atlenkiamos noselės priešsparnio įtaką sumodeliuotam orlaiviui *L-39* ir jo aerodinaminėms charakteristikoms.
- Įvertinti gautus darbo rezultatus. Pateikti aerodinaminių charakteristikų skaitinius rezultatus, gautus ištyrus atlenkiamos noselės ir plyšinius priešsparnius. Iš gautų rezultatų pateikti išvadas ir siūlymų tolimesniam darbo tęstinimui.

Taikoma metodika

Naudojantis kompiuterinėmis analizės programomis *Xflr5*, *Xfoil* ir *JavaFoil* ištiriami atlenkiamos noselės ir plyšinio priešsparnio įtaką orlaivio *L-39* sparno profilio aerodinaminėms charakteristikoms. *Xfoil* veikia sąveikąjaunčiu zoniniu metodu, o *JavaFoil* veikia nesąveikąjaunčiu zonininiu metodu. (Drela 1989; Eppler, Somers 1980). Plačiau metodai aptarti 3 baigiamojo darbo skyriuje.

1. LITERATŪROS ANALIZĖ

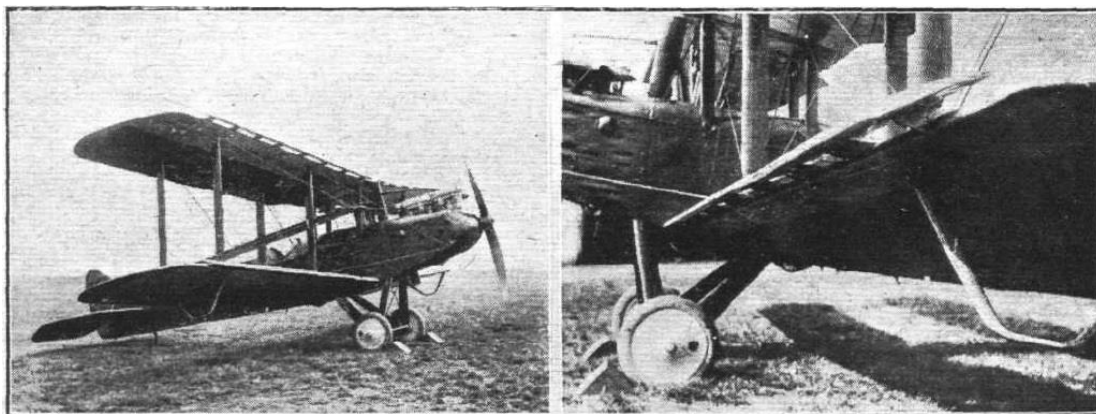
Šiuolaikinėje aviacijoje sunku rasti orlaivį, kuris neturėtų keliamąją jėgą didinančių plokštumų. Šios plokštumos reikalingos padidinti keliamąją jėgą (žr. 1 lentelę.) ir dažniausiai yra naudojamos kilimo ar tūpimo metu. Keliamosios jėgos padidinimas leidžia orlaiviui tūpti ar kilti mažesniu greičiu. Kuo mažesniu greičiu orlaivis kyla ar tupia, tuo mažiau kelio jam reikia įsibėgėti, norint pakilti arba nutūpti ir visiškai sustoti. Išskiriamos dvi pagrindinės keliamąją jėgą didinančių plokštumų rūšys. Tai yra priešsparnai (angl. *slats* arba *leading edge slats*) bei užsparniai (angl. *flaps*). Šiame darbe bus nagrinėjama priešsparnių įtaką sparno aerodinaminėms charakteristikoms.

1 lentelė. Keliamąją jėgą didinančių plokštumų įtaka orlaivio maksimaliam keliamosios jėgos koeficientui (Roskam 1990; Entsminger 2004; Heintz 2009)

Orlaivis	Keliamosios jėgos koeficientas (be keliamąją jėgą didinančių plokštumų)	Keliamosios jėgos koeficientas (su keliamąją jėgą didinančiomis plokštumomis)	Keliamosios jėgos padidėjimas
<i>F-4</i>	1,05	1,40	33 %
<i>F-5</i>	1	1,40	40 %
<i>F-16</i>	1,52	1,9	25 %
<i>F-111</i>	1,55	2,45	58 %
<i>STOL CH 701</i>	1,5	3,3	220 %

Pirmasis priešsparnis buvo sukurtas vokiečių aeronautikos inžinieriaus Gustavo Lachmano 1918 metais. Dėl staigios smukos sudužus vokiečių orlaivių gamintojų *Rumpler C* orlaiviui, G. Lachmanui kilo idėja sukurti papildomas sparno plokštumas, kurios sumažintų sparno smukos tikimybę. 1917 metais laboratorijoje buvo sukurtas mažas medinis modelis, kuris turėjo sparną, sudarytą iš kelių dalių, tai yra priešsparnio ir sparno profilio. Šis modelis buvo naudojamas eksperimentui, kuriame jį apipūtė matomų dūmų oro srautu. Deja, eksperimento rezultatai neparodė jokių ypatingų pokyčių dėl to, nes priešsparnio plokštuma buvo per daug siaura. 1918 metais mokslininkas mėgino užpatentuoti atskirų plokštumų sparno profilį. Vokietijos patentų biuras, iš pradžių atsisakė patentuoti tokį sparno profilį, nes netikėjo, kad toks sparno profilis galėtų pagerinti sparno aerodinamines charakteristikas (Lachman 1921).

Nepriklausomai nuo G. Lachmano britų orlaivius gaminanti įmonė *Handley Page* kūrė sparno profilį, kuris turėtų priešsparnį. 1919 metais ši įmonė mėgino užpatentuoti atskirų plokštumų sparno profilį, bet jiems nepavyko, nes Lachmanas buvo pirmasis, kuris mėgino užpatentuoti tokio tipo sparno profilį. Tuomet įmonė pasirašė bendradarbiavimo sutartį su vokiečių mokslininku G. Lachmanu. Tais pačiais metais prie britų įmonės orlaivio *D.H.9* (1 pav.) sparno buvo pritaisyti plyšiniai priešsparniai ir buvo atlikti pirmieji bandomieji skrydžiai (Handley Page 1921).

1 pav. Pirmasis orlaivis su priešsparniais *D.H.9* (Handley Page 1921)

Vėliau įmonė padedama G. Lachmano modifikavo baiplaną orlaivį *D.H.4* (2 pav.) į monoplaną pridėdama jam galinius aileronus (angl. *back ailerons*), šie aileronai vėliau buvo pervadinti į užsparnius (angl. *flaps*). *D.H.4* orlaivis taip pat turėjo plyšinius priešsparnius, todėl šis modifikuotas orlaivis turėjo geras lėto skrydžio charakteristikas.

2 pav. Orlaivis „*D.H.4*“ (Parsons 2006)

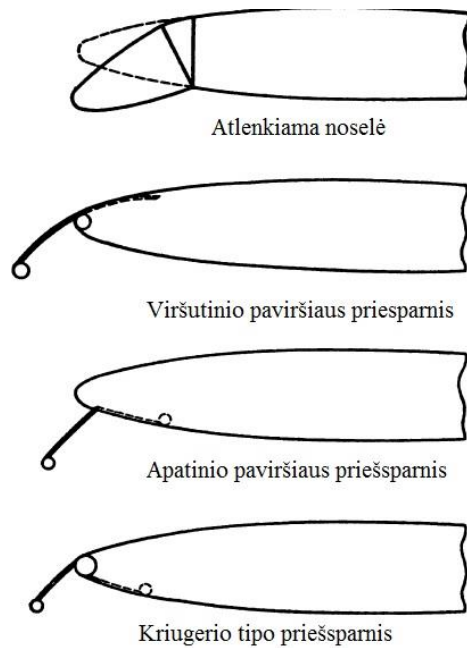
Per kelerius metus G. Lachmanas buvo atsakingas už daugybę *Handley Page* projektų vienas iš žymesnių jo darbų – tai bombonešis *Handley Page Hampden* (Lachman 1921).

Antrojo pasaulinio karo metu vokiečių sukurtas orlaivis *Fieseler Fi 156 Storch* (3 pav.) turėjo įspūdingas trumpo tūpimo ir kilimo (angl. *STOL*) charakteristikas dėl fiksuoto plyšinio priešsparnio, esančio šalia sparno profilio priekinės briaunos. Šio orlaivio kilimo atstumas, kai vėjo greitis 0 m/s, buvo 30 metrų, tūpimo 50 metrų (Bateson 1971).

3 pav. Vokiečių gamybos orlaivis *Fieseler Fi 156* (Airplane pictures...)

Iki pat XX amžiaus vidurio aiškios teorijos, paaiškinančios priešsparnių veikimą nebuvo. Vienas iš svarbiausių mokslininkų, kuris nemažai prisidėjo prie teorijos plėtojimo, tai vokiečių Liudvikas Prandtelis (Ludwig Prandtl). Jis su kitų mokslininkų pagalba išleido du svarbius leidinius: *Essentials of fluid dynamics* (1952) ir *Fundamentals of Hydro - and Aeromechanics* (1957). Mokslininkas manė, kad priešsparniai nukreipia laisvąjį srautą į sparno profilio viršuje aptekantį srautą. Tokiu būdu profilį aptekantis srautas gaudavo papildomos energijos iš laisvojo srauto. Kuo daugiau kinetinės energijos turi srautas virš sparno profilio, tuo mažesnis statinis slėgis susidarydavo profilio viršuje. Statiniam slėgiui profilio viršuje sumažėjus, virš ir po profilio esančių statinių slėgių skirtumas padidėdavo. Kadangi keliomoji jėga yra tiesiogiai proporcinga šiam skirtumui, padidėjus statinių slėgių skirtumui keliomoji jėga taip pat padidėja. (Prandtl 1952, 1957). Kitas svarbus mokslininkas, prisidėjęs prie priešsparnių tyrimų, tai amerikietis Ira H. Abotas (Ira H. Abbott). Kartu su amerikiečiu mokslininku Albertu E. Von Doenhofu (Albert E. Von Doenhoff) 1949 metais išleido leidinį *Theory of wing sections*. Savo leidinyje jis rašė, kad priešsparniai – tai maži profiliai, pridedami prieš sparno profilio noselę ir jie užsuka laisvąjį srautą link srauto, tekančio virš sparno profilio. Tokiu būdu atidėdami smuką iki didesnių atakos kampų. Priešsparniai sumažina slėgio piką (angl. *pressure peak*), kuris prasideda esant dideliems, arti kritiniams atakos kampams. Slėgio piko atidėjimas arba sumažinimas leisdavo atidėti sparno profilio smuką iki didesnių atakos kampų. Autorius aprašė pagrindinius priešsparnių tipus (4 pav.). Priešsparniai gali būti stacionarūs arba išskleidžiami (5 pav.). Stacionarūs priešsparniai kitaip vadinami plyšiniais (angl. *slot*). Taip pat autorius teigė, kad priešsparniai yra efektyvūs tik tada jei jie yra naudojami su užsparniais (Abbott, Doenhoff 1949).

4 pav. Priešsparnių tipai (Abbott 1949)

Mokslininkas teigė, kad plyšys gali būti įvairiose sparno profilio vietose. Jeigu plyšys sparno profilyje bus vienas, geriausia, kad jis būtų kuo arčiau profilio priekinės briaunos (Abbott, Doenhoff 1949).

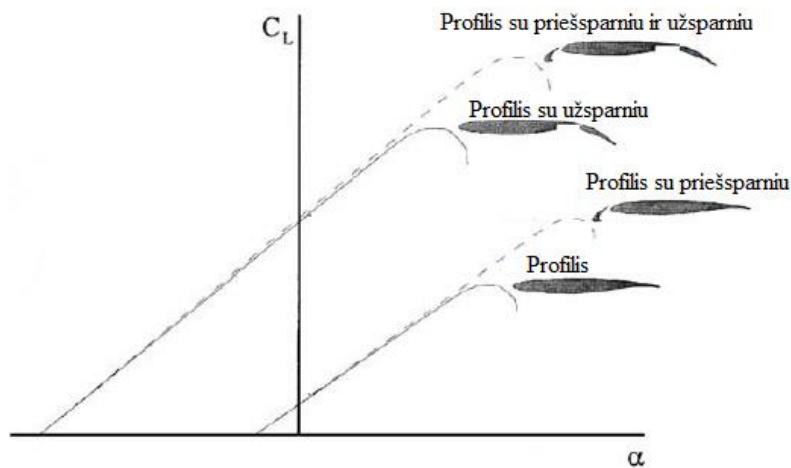

5 pav. Išsiskleidžiantis priešsparnis (Abbott 1949)

1975 metais amerikiečių mokslininkas A. M. O Smitas (A. M. O Smith) išleido leidinį *High-Lift aerodynamics*. Mokslininkas paneigė įsivyravusią teoriją, kad priešsparniai padidina srauto, tekančio virš sparno profilio, greitį. Priešingai Amerikietis įrodė, kad srauto greitis sumažėja, todėl slėgio pikai (angl. *pressure peaks*) profilio galinėje dalyje sumažėdavo. Dėl to srautas atitrūkdavo vėliau ir smuka prasidėdavo prie didesnių atakos kampų. Taip pat mokslininkas teigė, kad srautas, tekantis galinėje sparno profilio dalyje (angl. *downstream*) pagerindavo srauto aptekėjimą apie noselę (angl. *upstream*). Smitas aprašė dar vieną priešsparnių efektą – tai profilių pasienių sluoksnių efektas (angl. *fresh boundary layer effect*). Šis efektas pasireiškia tuo, kad pasienio sluoksnis naudojant priešsparnį sumažėja, nes kiekvienas naujas elementas turi savo pasienio sluoksnį. Kuo

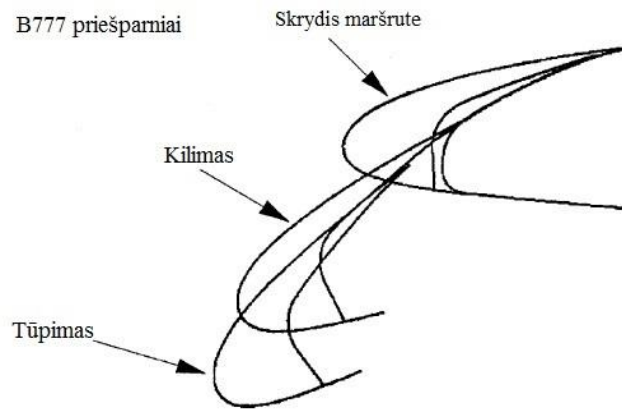
plonesnis pasienio sluoksnis, tuo jis atsparesnis srauto atsiskyrimui (angl. *adverse gradients*) (Smith 1972, 1975).

Šių dienų aviacijoje galima rasti daug tyrimų, nagrinėjančių keliamąją jėgą didinančių plokštumų įtaką orlaivio aerodinaminėms charakteristikoms (5 pav.). Vienas iš žymiausių straipsnių – tai amerikiečių mokslininko C. P. Van Damo (C. P. Van Dam) *The aerodynamic design of multi-element high-lift systems*. Savo darbe mokslininkas aptaria beveik visus XX amžiaus mokslininkų, tokių kaip : Greenman, Gatlin, Brune, McMaster, ir daugelį kitų bei šitame darbe jau minėtus A. M. O. Smith, I. H. Abbott ir Prandtl darbus. Kaip ir Smitas, Van Damas sutinka, kad priešsparniai nesuteikia energijos srautui, tekančiam virš sparno profilio (Van Dam 1993, 1997). Mokslininkas pabrėžia, kad empirinių metodų taikymas nebeturi prasmės šiandien. Dauguma tyrimų yra atliekama naudojant sudedamąją skysčių dinamikos metodiką (angl. *Computational fluid dynamics*). (Van Dam 2002). Taip pat mokslininkas teigia, kad keliamąją jėgą didinančių plokštumų tyrinėjimas nepraranda prasmės ir yra labai aktualus. Mokslininkas pateikia pavyzdį – jei padidinsime maksimalų keliamosios jėgos koeficientą per 1 % vidutiniam civiliniam orlaiviui, tai galėsime įsodinti papildomus 22 keleivius arba įsikrauti 2000 kg krovinio (Van Dam 2002). Taip pat mokslininkas pateikia grafikus, kurie parodo, kokios priešsparnių ir užsparnių konfigūracijos, suteikia didžiausią priegaugį keliamosios jėgos koeficientui kintant atakos kampui (žr. 6 pav.)

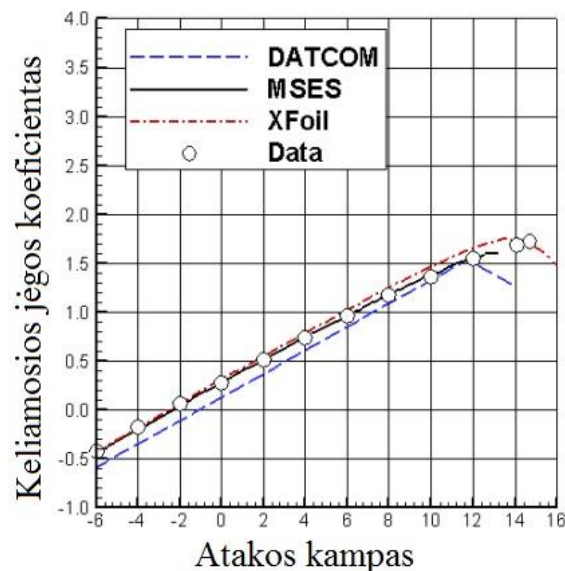
6 pav. Keliamąją jėgą didinančios plokštumos (Van Dam 2002)

Iš 6 paveikslo matoma, kad didžiausias keliamosios jėgos koeficientas yra gaunamas, kai priešsparnis yra naudojamas kartu su užsparniu. Galima pastebėti, kad padidėja ne tik keliamosios jėgos koeficientas, bet ir kritinis atakos kampas. Mokslininkas pateikia daug informacijos apie priešsparnius, kurie naudojami šiuolaikiniuose transporto orlaiviuose, tokiuose kaip *Boeing 777* (7 pav.) (Van Dam 2002).

7 pav. Orlaivio Boeing 777 priešsparniai (Van Dam 2002)

Šiame darbe bus tiriama priešsparnių įtaką orlaivio Aero L-39 sparno profilio ir viso orlaivio aerodinaminėms charakteristikoms skrendant mažais greičiais – tūpimo ir kilimo fazėse. Vienas iš naujausių tyrimų šia tema – tai amerikiečių mokslininko Eriko Dolsono darbas „Pusiau empirinis orlaivio, skrendančiu mažais greičiais, aerodinaminis tyrimas“ (angl. *Semi-Empirical Prediction of Aircraft Low-Speed Aerodynamic Characteristics*). Savo darbe mokslininkas tyrė superkritinį (angl. *supercritical*) sparno profilį su keletos rūšių užsparniais, bei visą orlaivį su plyšiniu priešsparniu ir dviplyšiniu užsparniu (angl. *double-slotted flap*). Šį tyrimą mokslininkas atliko *Datcom*, *Mses* ir *Xfoil* programine įranga. Taip pat atliko ir praktinius bandymus oro tunelyje. Gautus aerodinaminių rodiklių rezultatus atvaizdavo grafikuose (8 pav.).

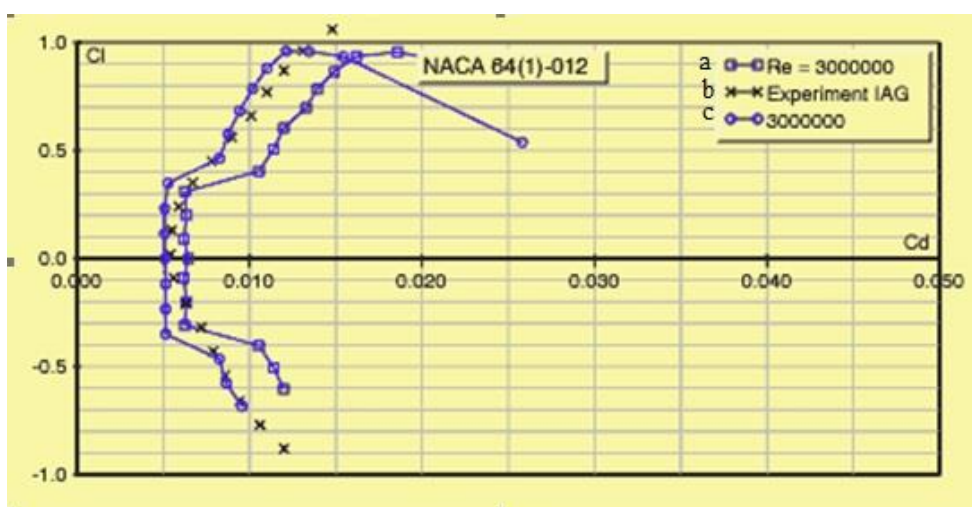

8 pav. Keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos (Dolson 2015)

Šio darbo išvadose mokslininkas teigiamai įvertino kompiuterinės programos *Xfoil* pateikiamus tyrimo rezultatus, nes jie buvo panašūs į gautus praktinio bandymo rezultatus. Mokslininkas teigė, kad *Xfoil* puikiai tinka tirti sparno profilio aerodinamines charakteristikas, jei

atakos kampas neviršija kritinio. Pasiekus kritinį atakos kampą *Xfoil* apskaičiuotos aerodinaminės charakteristikos nukrypsta nuo realiu sparno profilio aerodinaminių charakteristikų (Dolson 2015).

Šiame darbe bus tiriama plyšinio priešsparnio įtaką orlaivio *Aero L-39* aerodinaminėms charakteristikoms. Kompiuterinė programa *Xfoil* negali tirti sparno profilio sudaryto iš atskirų elementų, todėl naudosime kompiuterinę programą *JavaFoil*. Šią programą sukūrė mokslininkas Martinas Heperle. 2016 metais jis atliko tyrimą, kuriame tyrė NACA 64012 sparno profilį. Tokį sparno profilį turi orlaivis *L-39*. Tyrimą mokslininkas atliko naudodamasis kompiuterinę programą *JavaFoil*. Gautus rezultatus palygino su praktiniu bandymo oro tunelyje. Tyrimo rezultatai atvaizduoti poliarėje (9 pav.). Poliarė tai keliamosios jėgos koeficiento priklausomybė nuo pasipriešinimo koeficiento.

9 pav. Martino Heperle tyrimas (Heperle, 2016)

Čia a kreivė gauta ištyrus profilį kompiuterine programa *JavaFoil*, kai sparno profilį jungiantys taškai yra sukonzentruoti ties sparno profilio galine briauna, b kreivė – tai eksperimento oro tunelyje gauti aerodinaminiai parametrai ir c kreivė gauta ištyrus sparno profilį kompiuterine programa *JavaFoil*, kai sparno profilio taškai yra išdėstyti pagal kosinuso principą. Kosinuso principu išdėstyti sparno profilio taškai yra susikonzentravę ties sparno priekine ir galine briauna. Heperlė teigia, kad kompiuterinė programa *JavaFoil* yra efektyvi ir gali tiksliai apskaičiuoti aerodinamines charakteristikas iki tam tikro keliamosios jėgos koeficiento, kuris neturėtų būti didesnis nei 70 % nuo maksimalaus keliamosios jėgos koeficiento (Heperle 2016).

2. LENGVASIS ŠTURMO LĖKTUVAS AERO L-39 ALBATROS

Aero L-39 Albatros yra mokomasis ir lengvasis šturmo lėktuvas, sukurtas buvusios Čekoslovakijos orlaivių gamintojo *Aero Vodochody*. Šis orlaivis pradėtas kurti XX a. 6-tame dešimtmetyje. Pirmą kartą į orą pakilo 1968 metų lapkričio 4 dieną. Orlaivis pakeitė iki tol naudotą reaktyvinį mokomojį orlaivį *Aero L-29 Delfin* (10 pav.), kuris turėjo turbo-reaktyvinį variklį.

10 pav. Orlaivis *Aero L – 29 Delfin* (MigFlug...2017)

Orlaivis *L-39* yra vienas iš pirmųjų mokomųjų reaktyvinių orlaivių, kurie turėjo turbo ventiliatorinį variklį. Šiame orlaivyje įmontuotas sovietų gamybos *Ivchenko AI-25TL* dviejų varančiųjų velenų turbo-ventiliatorinis variklis, kuris generuoja iki 17 kN trauką. Lyginant su *L-29*, *L-39* buvo daug greičiau surenkamas, turėjo galingesnį variklį, atnaujintą avioniką bei visiškai kitokią konstrukciją. *L-29* turėjo T formos uodegą, o *L-39* turėjo įprastą klasikinę uodegą. Abu orlaiviai buvo dviviečiai, tačiau matomumas pilotui, skrendančiam naujuoju modeliu, buvo geresnis. Pirminis mokomasis *L-39* variantas buvo perdarytas – pastiprinti sparnai, važiuoklė, atsirado galimybė pritaisyti kulkosvaidį, raketas ir bombas. Orlaivis *L-39* gaminamas skirtingų konfigūracijų arba variantų. Tai yra *L-39 C* – standartinis mokomasis orlaivis, vėliau Slovakijos karinių oro pajėgų perdarytas ir pavadintas *L-39 CM*. Kitas ukrainiečių perdarytas *L-39* orlaivis buvo pavadintas *L-39 M1*, šis orlaivis turėjo *AI-25TLSh* variklį. Dar viena buvusios Čekoslovakijos karinių pajėgų modifikacija – tai *L-39V*, šio orlaivio paskirtis buvo oro taikinių tempimas. *L-39 ZO* – tai mokomasis lengvasis atakos lėktuvas, kurio paskirtis buvo apmokyti naudotis ginkluote skrydžių metu, dar vėliau šis orlaivis buvo perdarytas ir pervadintas *L-39 ZA*. *L-39 ZA* turėjo 23 mm, dviejų vamzdžių kulkosvaidį, prie šio orlaivio buvo montuojamos oras – oras (angl. *air to air*) *K13* arba *R60* raketos. Naujausia *L-39* konfigūracija pavadinimu *L-39 NG* (angl. *new generation*)

planuojama išleisti 2018 m. Ši atnaujinta versija turės amerikiečių gamybos *FJ44-4M* variklį bei visiškai atnaujint avioniką (angl. *glass cockpit*) (Aero L-39 Albatros advanced trainer 2017).

Šiandien orlaivis *L-39* yra naudojamas daugelyje karinė aviaciją turinčių šalių tokių kaip: Afganistanas, Bulgarija, Čekija, JAV, Latvija, Estija, Lietuva ir kitos. Lietuvos karinės oro pajėgos šiuo metu eksploatuoja keturis *L-39* orlaivius. Trys iš jų yra *C* konfigūracijos (11 pav.), kurio techninės charakteristikos 1 lentelėje ir vienas *ZA* konfigūracijos (12 pav), kurio techninės charakteristikos nurodytos 2 lentelėje.

11 pav. Orlaivis Aero L-39 C (Airliners...2016)

12 pav. Orlaivis Aero L -39 ZA (Lengvasis atakos lėktuvas L-39 ZA...2015)

1 lentelė. Orlaivio Aero L-39C techninė charakteristika (*L-39 Albatros...*)

Sparno mojis	9,46 m
Ilgis	12,32 m
Aukštis	4,72 m
Sparno plotas	18,8 m ²
Tuščio orlaivio svoris	3450 kg
Degalų talpa (be papildomų bakų)	980 kg
Degalų talpa (su dviem 350 l ant sparnų kabinamais bakais)	1524 kg
Degalų sunaudojimas	560 litrų per val.
Maksimalus skrydis horizonte	700 km/h
Maksimalus greitis (angl. <i>never exceed speed</i>)	910 km/h
Smukos greitis (su išskleistais užsparniais)	168 km/h
Maksimalus aukštėjimo greitis	22 m/s
Maksimalus skrydžio nuotolis (su 10 % rezervo)	1000 km
Maksimalus atstumas (su papildomais dviem 360 l bakais)	1600 km
Maksimalus skrydžio laikas (be papildomų bakų)	3 val
Įsibėgėjimo kilti atstumas (jūros lygyje)	540 m
Riedėjimo atstumas nutūpus (jūros lygyje)	590 m
Maksimalios perkrovų ribos	+8/-4 G

Orlaivis *Aero L -39 ZA* yra visiškai mūšiui pritaikytas atakos orlaivis. Šis orlaivis turi 4 taškus bombų, raketų ar papildomų bakų kabinimui, taip pat sustiprintą važiuoklę ir sparnus. Orlaivis turi įmontuotą 23 mm kulkosvaidį *GS-23*, gali gabenti nevaldomas sovietų gamybos *oras – žemė* raketas – *S5*, *oras – oras* raketas – *R – 3S* bei aviacines bombas sveriančias nuo 50 iki 500 kg.

2 lentelė. Orlaivio *Aero L -39 ZA* techninė charakteristika (*Aero Vodochođy* 1990)

Sparno mojis	9,46 m
Ilgis	12,32 m
Aukštis	4,72 m
Sparno plotas	18,8 m ²

2 lentelės tesinys

Maksimalus kilimo svoris	5600 kg
Maksimalus tūpimo svoris	4800 kg
Minimalus greitis	200 km/h
Minimalus greitis (su ginkluote*)	220 km/h
Maksimalus skrydis horizonte	700 km/h
Maksimalus greitis (angl. <i>never exceed speed</i>)	910 km/h
Maksimalus greitis (angl. <i>never exceed speed</i>) su pilna ginkluote	865 km/h
Maksimalus Macho greitis (be ginkluotės)	0,80
Maksimalus skrydžio nuotolis (su ginkluote)	0,75
Maksimalus skrydžio aukštis (be ginkluotės)	11,5 km
Maksimalus skrydžio aukštis (su ginkluote)	7,5 km
Masės centro ribos	17,5 – 25,5 % nuo vidutinės aerodinaminės stygos
Maksimalus greitis su išskleista važiuokle ir užsparniais 44°	310 km/h
Minimalus greitis atidengti ugnį su GS-23 kulkosvaidžiu	400 km/h
Kulkosvaidžio dėtuve (vykdant užduotį)	150 šovinių
Kulkosvaidžio dėtuve (pilotams mokytis)	100 šovinių
Minimalus greitis išmesti aviacinę bombą (50-500 kg)	400 km/h
Minimalus S5 M raketos paleidimo greitis	350 km/h
Maksimalus ginkluotės pakrovimas	500 kg
Įgula (mokomieji skrydžiai)	1 (2)

*Ginkluotė – tai maksimalus galimas gabenti ginkluotės kiekis (svoris) – 500 kg.

3. TAIKOMA METODIKA

Šiame darbo skyriuje aptariama kokiais metodais atliekamas orlaivio *L-39* sparno profilio ir viso orlaivio tyrimas. Tyrimams naudosime kompiuterines programas *JavaFoil*, *Xfoil* ir *Xflr5*. Šių programų veikimo metodikos aprašytos tolesniuose skyreliuose.

3.1 Kompiuterinės programos *Xfoil* veikimo metodika

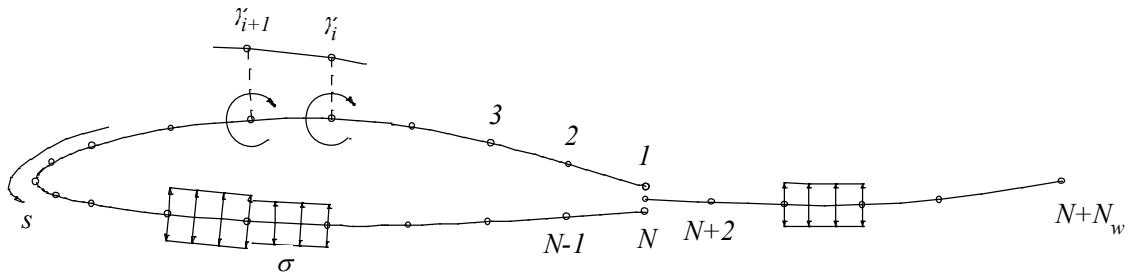
Xfoil yra interaktyvioji programa, skirta izoliuotų sparno profilių kūrimui ir analizei iki garso greičio. Ji paprogramiais, valdomais iš meniu, atlieka įvairias funkcijas, pvz.:

- Tam tikro profilio analizė klampiajame (arba neklampiajame) sraute, įvertinant:
  - laisvą arba fiksuotą laminarinį-turbulencinį virsmą,
  - laminarinio atitrūkimo burbulus,
  - ribotą srauto atitrūkimą prie galinės briaunos,
  - spūdumo įtakos pataisas.
- Profilio kūrimas ir modifikavimas interaktyviai nurodant greičio kitimą profilio paviršiuje. Programoje yra dvi sintezės galimybės:
  - visiškai atvirkštinio uždavinio sprendimas konforminio atvaizdavimo metodu,
  - mišraus atvirkštinio uždavinio sprendimas taikant papildytą atkarpų metodą.
- Profilio modifikavimas, interaktyviai nurodant naujus geometrinius parametrus:
  - naują maksimalų storį ir / arba gaubtumą,
  - naują priekinės briaunos spindulį,
  - naują užpakalinės briaunos storį,
  - naują vidurio liniją,
  - užsparnio atlenkimą,
  - profilio kontūro keitimą naudojant žymeklį.

Pradiniai duomenys: aptekėjimo sąlygos (atakos kampas ir Reinoldso skaičius) ir profilio geometrija, arba reikalavimai, keliami profilio savybėms.

Profilio kontūras ir pėdsako trajektorija sudalinami tiesiomis atkarpomis. Kiekvienoje profilio atkarpoje yra išilgai atkarpos tiesiškai kintantis sukuringumas. Kiekvienoje profilio ir pėdsako atkarpoje yra pastovaus intensyvumo šaltiniai. Esant pirmam priartėjimui šaltinių intensyvumas yra lygus nuliui. Kituose priartėjimuose šaltinių srautu modeliuojamas pasienio sluoksnio ir pėdsako

išstūmimo storis. Kiekvienos juostos šaltinių intensyvumas σ_i yra skirtingas (13 pav.). Anglų kalba šis metodas vadinamas *panel method*.

13 pav. Analizuojamas profilio modelis (Drela 1989)

Programoje *Xfoil* yra du atvirkštinio uždavinio sprendimo metodai: visiškai atvirkštinis metodas ir iš dalies atvirkštinis metodas. Pagal visiškai atvirkštinį metodą apskaičiuojama visa profilio geometrija iš tam tikro greičio kitimo profilio paviršiuje, taikant konforminį atvaizdavimą. Pagal iš dalies atvirkštinį metodą taikomas neklampiojo srauto atkarpų metodas, tačiau dalis profilio koordinačių laikomos nežinomomis.

Srauto klampumas profilio paviršiuje ir pėdsake įvertinamas integralinėmis pasienio sluoksnio lygtimis. Laminarinio turbulencinio virsmo vietai nustatyti taikomas e^n kriterijus. Viso klampiojo sprendinio (profilio paviršiuje ir pėdsake) sąveika su išoriniu potencialiniu srautu modeliuojama srauto išpūtimu. Taip galima patikimai skaičiuoti ir riboto srauto atitrūkimo vietas. Profilio pasipriešinimas nustatomas iš judesio kiekio nuostolių aerodinaminiam pėdsake. Profilis projektuojamas pagal konforminio atvaizdavimo metodą, kuriame iš pageidaujamo greičio kitimo apskaičiuojama profilio forma. Kai žinoma profilio forma, skaičiuojamas slėgio pasiskirstymas profilio paviršiaus potencialiniame sraute prie pasirinkto atakos kampo. Tam naudojamas ypatybių metodo skaitinis variantas, t. y. atkarpų metodas.

Profilio aptekėjimas gaunamas sumuojant laisvąjį lygiagretųjį srautą, γ intensyvumo sūkurių sluoksnio profilio paviršiuje srautą ir σ intensyvumo šaltinių sluoksnio profilio paviršiuje ir pėdsake srautą. Tokio srauto tėkmės funkcija užrašoma (3.1) formule:

$$\Psi(x, y) = u_{\infty}y - v_{\infty}x + \frac{1}{2\pi} \int \gamma(s) \ln r(s; x, y) ds + \frac{1}{2\pi} \int \sigma(s) \theta(s; x, y) ds \quad (3.1)$$

čia s – koordinatė išilgai sūkurių ir šaltinių sluoksnio; r – vektoriaus, esančio tarp taško s ir lauko taško x, y , modulis; θ – vektoriaus kampas, o $u = V \cos \alpha$, $v = V \sin \alpha$ – laisvojo srauto greičio

komponentai. Iš sąlygos, kad visuose profilio kontūro mazguose tėkmės linijos reikšmė būtų pastovi ir lygi Ψ_0 , gaunama tiesinė lygčių sistema:

$$\sum_{j=1}^N a_{ij} \gamma_j - \Psi_0 = -u_{\infty} y_i + v_{\infty} x_i - \sum_{j=1}^{N+N_w-1} b_{ij} \sigma_j ; 1 \leq i \leq N \quad (3.2)$$

Kai profilių mazgų koordinatės x_i, y_i ir pėdsako mazgų koordinatės yra žinomos, matricų a_{ij} ir b_{ij} elementai yra apibrėžti. Šią lygčių sistemą papildžius Kutos (Kutta) ir Žukovskio galinės briaunos sąlyga:

$$\gamma_1 + \gamma_N = 0, \quad (3.3)$$

gaunama tiesinė $(N+1) \times (N+1)$ lygčių sistema, iš kurios galima rasti γ_i reikšmes profilio N mazguose ir tėkmės funkcijos Ψ_0 reikšmę. Analizuojant profilį, lygčių sistema išsprendžiama dviem atakos kampams 0° ir 90° . Tada sūkuringumo intensyvumą profilio kontūro mazguose bet kokiam atakos kampui α galima gauti tiesiogiai:

$$\gamma_i = \gamma_{0i} \cos \alpha + \gamma_{90i} \sin \alpha + \sum_{j=1}^{N+N_w-1} b'_{ij} \sigma_j \quad 1 \leq i \leq N, \quad (3.4)$$

čia γ_{0i} ir γ_{90i} – sūkuringumo kitimas, atitinkantis 0 ir 90° atakos kampus, $b'_{ij} = -a_{ij}^{-1} b_{ij}$ – šaltinių įtakos koeficientų matrica. Kai sūkuringumo lygtyje šaltinių intensyvumas lygus nuliui ($\sigma_l = 0$), iš jos galima tiesiogiai gauti sprendinį neklampiajam srautui, esant bet kuriam atakos kampui. Klampiajame sraute šaltinių intensyvumas iš anksto nežinomas, todėl sūkuringumo lygtį reikia spręsti priartėjimo būdu kartu su pasienio sluoksnio lygtimis.

Slėgio pasiskirstymas profilio paviršiuje ir Reinoldso skaičius yra pradiniai duomenys pasienio sluoksniui skaičiuoti. Pasienio sluoksnio skaičiavimas pradedamas nuo priekinio kritinio taško atskirai viršutiniame ir apatiniame paviršiuje. Kritiniame taške prasideda laminarinis pasienio sluoksnis. Pasienio sluoksnio parametrų kitimas skaičiuojamas integraliniu metodu. Pasienio sluoksnio integralinės lygtys sprendžiamos taikant skaitinį Rungės ir Kutos metodą, automatiškai parenkant integravimo žingsnio ilgį. Skaičiuojami šie pasienio sluoksnio parametrai profilio paviršiuje: išstūmimo storis δ^* , formos parametras H ir trinties koeficientas c_f .

Skaičiuojant laminarinį pasienio sluoksnį, kiekviename žingsnyje kartu tikrinamas ir laminarinio pasienio sluoksnio stabilumas. Kai Reinoldso skaičius profilio stygos atžvilgiu yra mažesnis už $3 \cdot 10^6$, mažos turbulencijos užbėgančiame sraute glotnaus profilio paviršiuje laminarinio pasienio sluoksnio stabilumui didžiausią įtaką turi slėgio gradientas.

Kai slėgio gradientas yra neigiamas, t. y. kai greitis profilio paviršiuje didėja, laminarinis pasienio sluoksnis išlieka stabilus. Slėgiui pradėjus didėti, tai yra išorinio srauto greičiui pradėjus mažėti, laminarinis pasienio sluoksnis tampa nestabilus. Čia skaičiuojamas Tolmino (Tolmien) ir Šlichtingo (Schlichting) bangų amplitudės didėjimo eksponentės laipsnis. Vėliau, kai $H = 4$, laminarinis pasienio sluoksnis atitrūksta arba virsta turbulenciniu, kai trikdžių amplitudės didėjimo laipsnis pasiekia kritinę ribą.

Laminarinio pasienio sluoksnio arba laminarinio šlyties sluoksnio stabilumas įvertinamas pagal trikdžių eksponentiškai didėjančios amplitudės koeficientą:

$$n = \ln\left(\frac{A_2}{A_1}\right) = -\alpha_i^*(x_2 - x_1) \quad (3.5)$$

Kritinė n reikšmė nustatoma iš eksperimentinių rezultatų. Todėl šis metodas ir vadinamas pusiau empiriniu.

Jeigu laminarinis pasienio sluoksnis atitrūksta nuo profilio paviršiaus, nespėjęs virsti turbulenciniu, susidaro laminarinis šlyties sluoksnis, kuris taip pat yra nestabilus. Kai trikdžių stiprėjimo laipsnis pasiekia kritinę ribą, jis virsta turbulenciniu šlyties sluoksniu. Turbulencinis šlyties sluoksnis perduoda išorinio srauto energiją link profilio paviršiaus. Šlyties sluoksnis vėl prisijungia prie profilio paviršiaus. Susidaro vadinamasis laminarinio atitrūkimo burbulas. Nuo turbulencinio pakartotinio prisijungimo arba nuo laminarinio-turbulencinio virsmo vietos, jeigu laminarinis pasienio sluoksnis neatitrūksta nuo profilio paviršiaus, skaičiuojami turbulencinio pasienio sluoksnio parametrai: storis, formos parametras ir trinties koeficientas. Kartais turbulencinis pasienio sluoksnis atitrūksta nuo profilio paviršiaus, nepasiekęs užpakalinės briaunos. Tokiu atveju nuo atitrūkimo vietos skaičiuojamas turbulencinis šlyties sluoksnis. Kadangi pasienio sluoksnio parametrai turi įtakos išoriniam srautui, tai skaičiuojama priartėjimų būdu.

Žinant, kaip kinta slėgis ir pasienio sluoksnio parametrai profilio paviršiuje, galima apskaičiuoti integralines profilio charakteristikas: keliamosios jėgos koeficientą, momento koeficientą ir pasipriešinimo koeficientą. Papildomas parametras, apibūdinantis profilio aptekėjimo ypatybes yra laminarinio-turbulencinio virsmo vieta profilio viršutiniame ir apatiniame paviršiuje. (Drela 1989)

3.2 Kompiuterinės programos *Xflr5* veikimo metodika

Xflr5 – tai *Xfoil* pagrindu sukurta kompiuterinė programa skirta analizuoti sparno profilius, sparnus ir orlaivius, kai Reinoldso skaičius yra sąlyginai mažas. Ši programa turi vartotojui pritaikytą patogią aplinką (angl. *User friendly interface*). Su šia kompiuterine programa galima:

1. Analizuoti sparno profilius taip pat, kaip ir *Xfoil* kompiuterine programa, kuri taiko tiesioginį ir atvirkštinį uždavinio sprendimo metodą.
2. Modeliuoti sparno profilį, sparną ar visą orlaivį. Vėliau jį tirti taikant kilimo linijos teoriją (angl. *Lifting line theory*), sukuriu tinklelio metodą (angl. *Vortex Lattice Method*) arba 3 D panelių metodą (angl. *3D Panel method*) (*Xflr5*...2016).

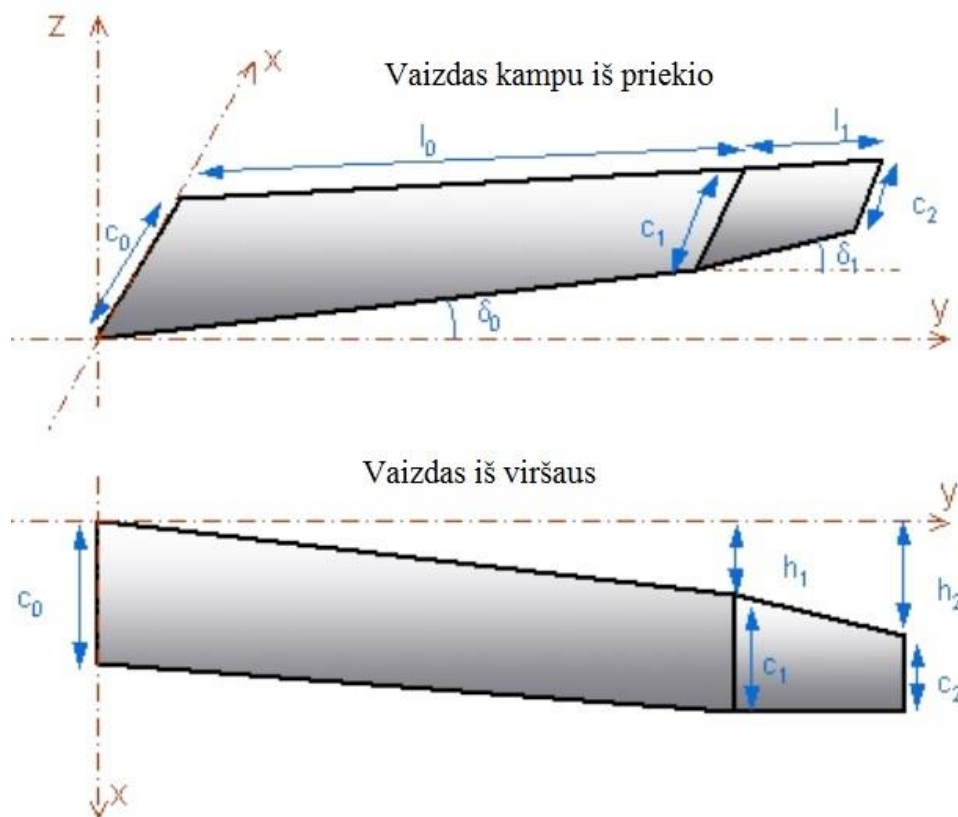
Pagrindiniai tikslai, kuriant šią programą, buvo sukurti programą, kuri būtų patogi ir lengvai prieinama vartotojui ir originalaus *Fortran* kodo išvertimas į *C/C++* programavimo kalbą. Šis darbas buvo atliekamas pagal mokslininkų Marko Drellos ir Haroldo Jungreno (Harold Youngren) mokslinius darbus, kuriuose buvo aprašomi pagrindiniai mažo greičio ir mažai klampaus srauto aerodinaminiai dėsniai. Algoritmai naudojami *Xflr5* programoje yra tokie patys, kaip ir *Xfoil* programoje, išskyrus patį vertimą iš *Fortran* kodo į *C/C++* programavimo kalbą. Yra pastebėta atvejų, kai programa *Xfoil* ir *Xflr5* rezultatai nesutampa. Šie nesutapimai atsiranda tik dėl jau anksčiau minėto vertimo (*Xflr5 Guidelines* 2014). Tokie atvejai yra labai reti, bet kadangi tikimybė yra, savo darbe sparno profilį tirsiu *Xfoil* programa, o visą orlaivį ir sparną *Xflr5* programa. Orlaivio ar sparno tyrimo funkcija atsirado tik 2.0 *Xflr5* versijoje, mokslininkui Matju Šereriui pasiūlius. Šis mokslininkas *Matlab* kompiuterine programa parašė kodą naudodamasis netiesinės keliamosios jėgos linijos teorija (angl. *Non-linear Lifting Line Theory*). Šis kodas buvo skirtas skaičiuoti viso sparno, o ne tik profilio aerodinamines charakteristikas, kai Reinoldso skaičius yra mažas. Vėliau programos *Xflr5* kodas buvo dar karta pakeistas, atsirado galimybė skaičiuoti sukūriu tinklelio metodu (angl. *Vortice Lattice Method*). Šis metodas galėjo analizuoti sudėtingesnių geometrinių formų sparnus, nei prieš tai minėtas netiesinės keliamosios jėgos linijos metodas.

2007 m. kovo 31 d. *Xflr5* kompiuterinė programa tapo atviro kodo (angl. *Open Source*). Dar vėliau pasirodė 3, 4, 5 ir 6 programos versijos. 3.0 versijoje atsirado galimybė analizuoti orlaivius su uodega, tai yra programa analizavo tiek aukštumos vairo tiek stabilizatoriaus aerodinamines charakteristikas. 4.0 versijoje jau buvo galima tirti ir modeliuoti orlaivio liemenį. 5-toji programos versija nepasiūlė jokių naujų funkcijų, tačiau programos kodas buvo parašytas *Qt4* platforma. Tai buvo padaryta tam, kad *Xflr5* taptų prieinama *MAC*, *Unix* ir *Linux* operacinių sistemų vartotojams. Paskutinioji 6 versija, su kuria šiame darbe bus modeliuojamas ir tiriamas orlaivis *Aero L-39*, pasirodė 2010 metų rugsėjį. Ši versija leidžia analizuoti orlaivio stabilumą ir valdomumą, taip pat

3D panelių metodas gali būti taikomas tiriant visą orlaivį, tai yra su sparnais, liemeniu ir uodega. *Xflr5* v6.0 pasikeitimai (*Xflr5* Guidelines 2014):

1. Stabilumo ir valdomumo analizavimas.
2. Grupės sparnų ar sparnų profilių analizavimas.
3. 3D panelių metodas (angl. 3D panel method) veikia skirtingai atskiriems sparnam ir visam orlaiviui, taip pagerinamas tyrimų tikslumas.

Naudodami programą *Xflr5* analizuosime sparno ir viso orlaivio aerodinamines charakteristikas. Tam, kad programa galėtų atlikti analizę, turėsime nurodyti sparno ir viso orlaivio geometrines charakteristikas. Į *Xflr5* programą įvedamos sparno geometrinės charakteristikos parodytos (14 pav.).

14 pav. Sparno geometrinės charakteristikos (*Xflr5* Guidelines 2014)

Čia l_0 – sparno ilgis iki stygos susiaurėjimo, l_1 – sparno dailies po stygos susiaurėjimo ilgis, c_0 – stygos ilgis prie sparno šaknies, c_1 – stygos ilgis prieš stygos susiaurėjimą, c_2 – stygos ilgis sparno ties sparno galu, δ_0 – sparno strėliškumo kampas iki stygos susiaurėjimo, δ_1 – sparno strėliškumo kampas po stygos susiaurėjimo, h_1 – stygos sutrumpėjimas iki sparno siaurėjimo, h_2 – stygos susiaurėjimas sparno galutinėje dalyje.

Visas orlaivio liemu bus modeliuojamas įvedant liemens geometrines charakteristikas, kurios yra žinomos, į kompiuterinę programą *Xflr5*. Orlaivio liemens geometrines charakteristikas galima įvesti naudojant tekstinį dokumentą, kuris trumpinamas .txt. Šiame tekstiniame dokumente (15 pav.) bus nurodomi taškai 3D koordinačių sistemoje. Vėliau šis tekstinis dokumentas yra importuojamas į programą. Programa apdoroja įvestus duomenis ir vizualiai atvaizduoja liemenį pagal nurodytas geometrines charakteristikas.

Body_Name	Kūno pavadinimas
...	
FRAME	Koordinačių ašys
x_1 y_2 z_1	
...	Čia rašomos taškų koordinatės
x_n y_n z_n	
	Čia vietoje n rašome skaičių
OFFSET	Čia vietoje o rašome skaičių
X_o Y_o Z_o	
BODYTYPE	Čia rašome 1 arba 2
1 or 2	

15 pav. Tekstinis dokumentas, su kūno kordinatėmis (*Xflr5* Guidelines 2014)

Šiame dokumente, antroje eilutėje, įrašomas kūno pavadinimas. Trečioje eilutėje, pažymėtoje daugtaškiu, stulpeliu rašomos kūno taškų koordinatės. Vėliau eilutėje, kuri užrašyta x_n , y_n ir z_n , vietoje n rašome skaičius. Skaičius n parodo, kiek taškų nurodys kūno arba orlaivio liemens kraštus. Tokių taškų gali būti daugiau nei du, todėl reikia nurodyti tikslų jų skaičių. Žemiau žodžio *OFFSET* esančioje eilutėje vietoje mažosios raidės o rašome skaičių. Šis skaičius nurodo objekto kraštus. Kūno kraštas – tai toliausiai nuo kordinačių ašies centro atitolęs taškas. Galiausiai eilutėje, esančioje žemiau žodžio *BODYTYPE*, įrašome skaičių 1 arba 2. Skaičius 1 reiškia, kad kūnas bus importuotas ir sudarytas iš plačių panelių, skaičius 2 reiškia, kad kūnas bus importuotas *B-Splines* metodu. Pagrindiniai skirtumai taip šių importavimo tipų yra:

1. Plačių panelių tipas yra labiau pritaikytas teoriniam analizavimui. Programoje importuotas profilis nebus labai tolygus dėl didelių tarpų tarp panelių. Šis metodas skirtas ištirti aerodinamines charakteristikas, kai jos yra nežinomos.

2. B-Splines tipas yra skirtas kūnui ar profiliui kurti. Jei programos naudotojas žino, kokias aerodinamines charakteristikas nori gauti ir jam reikia sukurti kūną ar profilį šis metodas yra tinkamiausias.

3.3 Kompiuterinės programos *JavaFoil* veikimo metodika

JavaFoil yra kompiuterinė programa, skirta tirti sparno profilius. Ši programa sukurta mokslininko Martino Heperle. Pradžioje mokslininkas, naudodamasis C programavimo kalba, sukūrė kompiuterinę programą *CalcFoil*. Vėliau mokslininkui kilo idėja šią programą perrašyti *Java* programavimo kalba. *JavaFoil* turi patogią naudotojui aplinką ir yra labai paprasta. Ši programa veikia dviem pagrindiniais metodais (Heperle 2014):

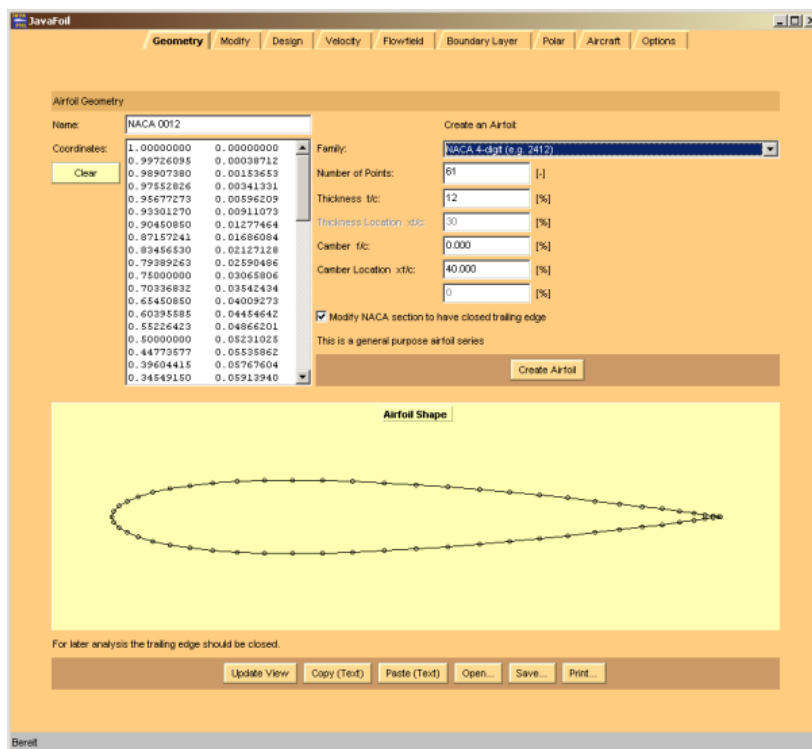
1. Potencialaus srauto analizė. Taikomas panelių metodas, kai sukūrių pasiskirstymas kinta tiesiškai. Programa apskaičiuoja lokalaus srauto parametrus esant pasirinktam atakos kampui, iš šių parametrų galima gauti keliamosios jėgos koeficientą esant tam tikram atakos kampui, kai Reynoldso skaičius yra pastovus, taip pat momento koeficiento priklausomybę nuo atakos kampo ir kitus aerodinaminius parametrus.
2. Pasienio sluoksnio analizė. Tiriamas viršutinis ir apatinis profilio paviršius pradedant nuo sąstingio taško. Programa sprendžia diferencialines lygtis ir apskaičiuoja įvairius pasienio sluoksnio parametrus, naudodama integralinį metodą (angl. Integral Method). Uždavinio sprendimo lygtis ir kriterijus aprašė mokslininkas Eppleris (Eppler, Somers 1980;1978). Iš pasienio sluoksnio parametrų gaunamas pasipriešinimo koeficientas.

Analizuodama programa tiria profilį 1-u ir 2-u metodu esant skirtingiems atakos kampams. Vėliau iš gautų rezultatų gaunama visa profilio poliarė, kai pasirinktas vienas Reynoldso skaičius. Ši programa leidžia modifikuoti sparno profilio geometriją, taip pat yra galimybė pridėti užsparnius ar priešsparnius. Programa yra pranašesnė už *Xfoil* ar *Xflr5* kompiuterinę programą, nes su *JavaFoil* galima tirti profilius, sudarytus iš skirtingų elementų, tokius kaip plyšinis sparno profilis, profilis su plyšiniu priešsparniu ar profilis su plyšiniu užsparniu. Šiame darbe tiriama plyšinio priešsparnio įtaka orlaivio *Aero L-39* sparno profilio aerodinaminėms charakteristikoms.

Programos kūrėjas apibrėžia programos naudojimosi apribojimus, programa turi paklaidas, todėl pasitikėti vien tik programos gautais rezultatai negalima, patartina atlikti praktinius bandymus vėjo tuneliuose.

JavaFoil yra vieno lango (angl. *single window*) kompiuterinė programą. Programos aplinka sudaro tik vienas langas, kuriame yra 9 kortelės (16 pav.). Programa parašyta su pasaulyje gerai žinoma programavimo kalba *Java*, todėl norint naudotis programa būtina turėti *Java* atkuriančia

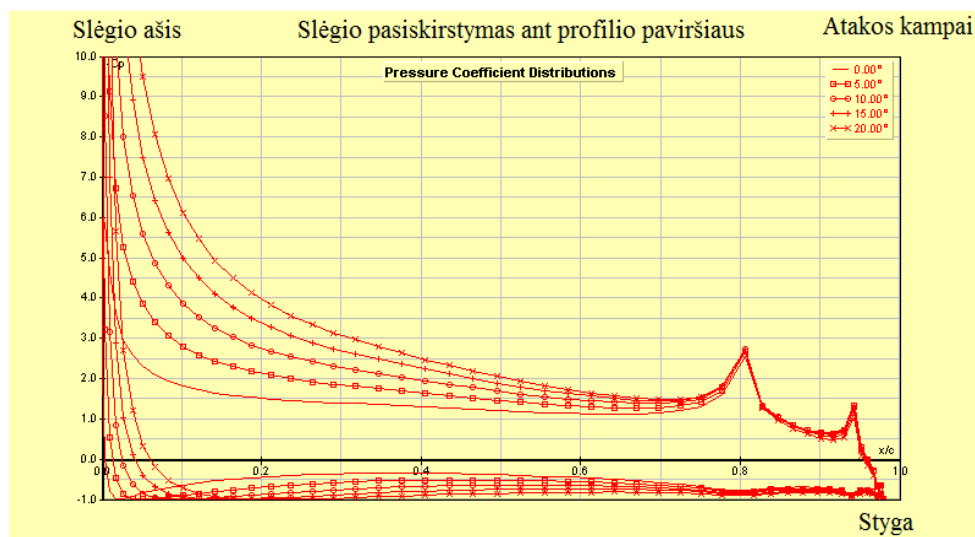
programinę įrangą, žinoma kaip *Java Player*. Šią programą galima paleisti per interneto naršyklę, kas leidžia šia programa naudotis *Linux*, *MAC* ar *Unix* operacinių sistemų naudotojams. Kitas būdas paleisti programą tai instaliuoti ją į savo namų kompiuterį.

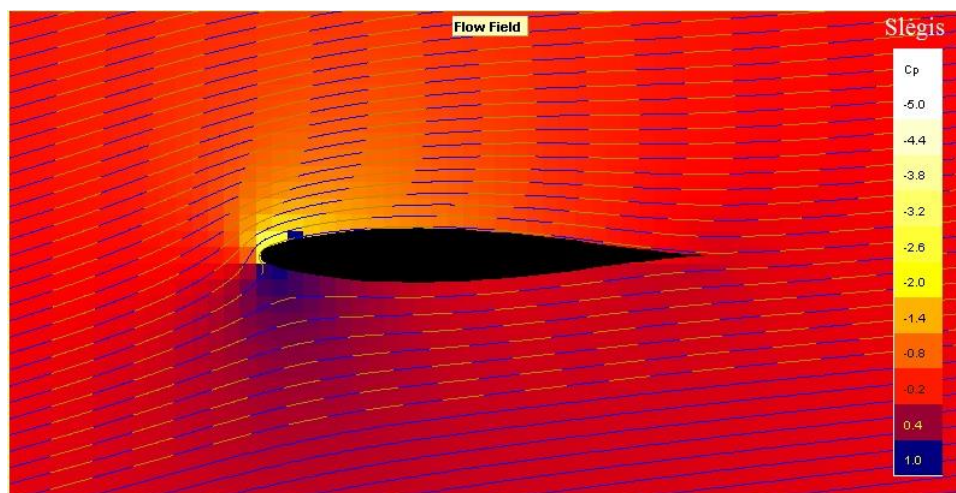
16 pav. Kompiuterinės programos *JavaFoil* aplinka (Martin Heperle 2014)

Pirmoji kortelė, pavadinimu *Geometry*, vaizduoja pasirinktą sparno profilį, kairėje pusėje laukeliuose parodytos sparno profilio taškų koordinatės. Dešinėje kortelės pusėje sparno profilį galima modifikuoti – keisti profilio storį, taškų skaičių bei maksimalaus storio vietą. Antroji kortelė, pavadinimu *Modify*, taip pat kaip ir pirmoji kortelė leidžia keisti profilį sudarančių taškų, skaičių profilio storį, maksimalaus storumo vietą. Taip pat šitoje kortelėje galima pasirinkti užsparnių atlenkimo kampą bei užsparnio stygos ilgį. Trečioji kortelė, pavadinimu *Design*, šioje kortelėje galima sukurti sparno profilį pagal norimą slėgio pasiskirstymą virš sparno profilio. Ši kortelė skirta naujiems sparno profiliams kurti. Ketvirtoji kortelė pavadinimu *Velocity*, šioje kortelėje galima tirti slėgio, srauto greičio ar Macho greičio pasiskirstymą ant profilio paviršiaus. 17 pav. pavaizduotas orlaivio *Aero L-39* sparno profilis, ištirtas esant skirtingiems atakos kampams (0° , 5° , 10° , 15° , 20°) *Velocity* kortelėje. Penktoji kortelė, pavadinimu *Flowfield*, vizualiai vaizduoja srauto greičio vektorius arba slėgio pasiskirstymą aplink sparno profilį. 18 pav. pavaizduotas orlaivio *Aero L-39* sparno profilis ištirtas *Flowfield* kortelėje. Šeštoji kortelė, pavadinimu *Boundary Layer*, rodo pasienio sluoksnio parametrus iš šių parametrų galima nustatyti pasipriešinimo koeficientą. Septintoji kortelė pavadinimu *Polar*, vaizduoja pasirinkto profilio poliarę esant skirtingiems

Reinoldso skaičiams. Taip pat šioje kortelėje galima gauti įvairius grafikus, tokius kaip keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, sukimo momento priklausomybė nuo atakos kampo ir keliamosios jėgos koeficiento reikšmės virš ir po sparno profilio. Aštuntoje kortelėje, pavadinimu *Aircraft*, galima, taip pat kaip ir pirmoje, gauti sparno profilio aerodinamines charakteristikas, kai pasirinktas vienas atakos kampas. Skirtumas tarp 7-tos ir 8-tos kortelės yra tai, kad 8 – toje galima nurodyti orlaivio sparno apkrovimą, kurio matavimo vienetas kilogramas į kvadratinį metrą – kg/m^2 , programa apskaičiuoja aerodinaminius parametrus esant skirtingoms sparno apkrovoms. Paskutinioji – devintoji kortelė, pavadinimu *Options*, šioje kortelėje galima keisti programos specifikacijas, tokias kaip kalba, matavimo vienetai ir programos aplinka.

17 pav. Slėgio pasiskirstymas virš orlaivio L-39 sparno profilio, pavaizduotas grafike

18 pav. Slėgio pasiskirstymas virš orlaivio L-39 sparno profilio, pavaizduotas vizualiai

4. PRIEŠSPARNIŲ ĮTAKA ORLAIVIO *L-39* SPARNO PROFILIO AERODINAMINĖMS CHARAKTERISTIKOMS

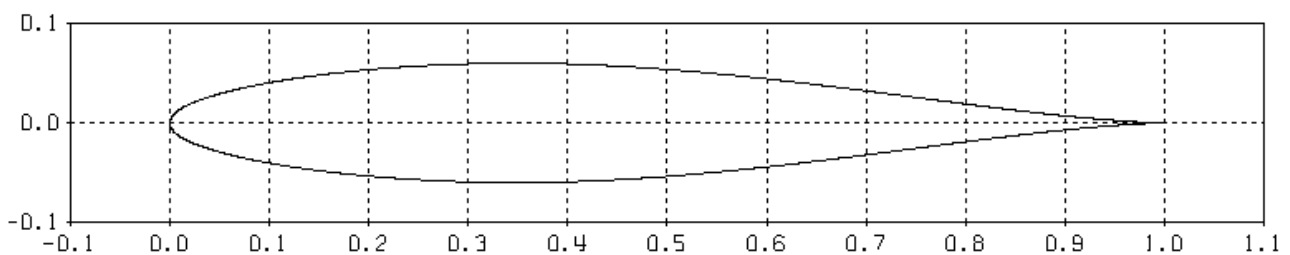
Šioje darbo dalyje tiriama, kaip pasikeičia orlaivio *Aero L-39* sparno profilio aerodinaminės charakteristikos, pridėjus plyšinį ir atlenkiamos noselės priešsparnį. Tyrimai atliekami naudojant kompiuterines programas *Xfoil* ir *JavaFoil*. Rezultatai susisteminti ir pateikti grafiškai naudojant *MS Excel* kompiuterinę programą.

4.1 Orlaivio *Aero L-39* sparno profilio aerodinaminis tyrimas

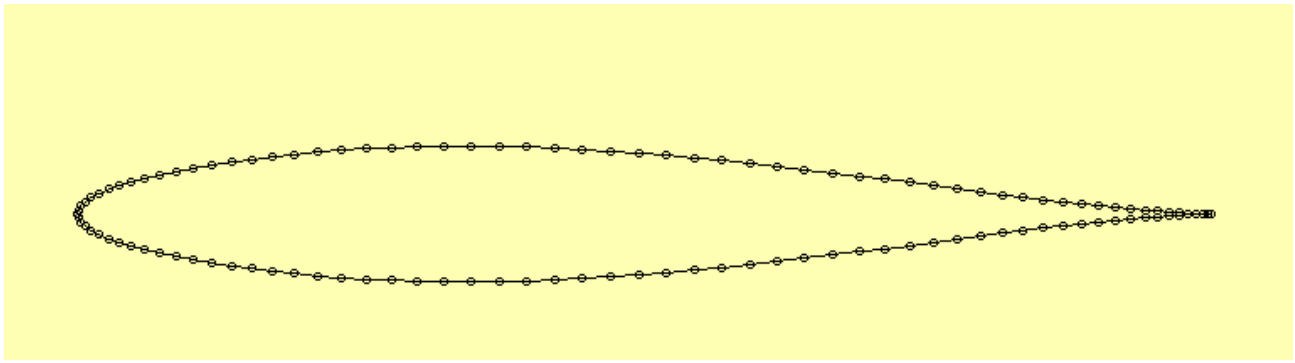
Tam, kad galėtume suprasti, kaip pasikeičia orlaivio *Aero L-39* sparno profilio aerodinaminės charakteristikos pridėjus atlenkiamos noselės ir plyšinį priešsparnį, visų pirma, turime ištirti orlaivio sparno profilio aerodinamines charakteristikas be išskleistų užsparnių ir priešsparnių. Aerodinaminėms charakteristikoms nustatyti bus reikalingi du grafikai, tai yra keliamosios jėgos C_l priklausomybė nuo atakos kampo α ir poliarė. Poliarė – tai keliamosios jėgos C_l priklausomybė nuo pasipriešinimo koeficiento C_d . Pradiniai duomenys, kurių reikia norint ištirti sparno profilio aerodinaminės charakteristikas, yra šie:

1. Sparno profilis.
2. Reinoldso skaičius.
3. Atakos kampo ribos.

Pasirinkome orlaivio *L-39* NACA 64A012 sparno profilį. Reinoldso skaičių apskaičiuojame turėdami vidutinę sparno stygą, kuri yra 2,15 m. ir pasirinkdami greitį – 220 km/h. tai yra normalus tūpimo ir kilimo greitis (*Aero Vodochody*, 1998). Apskaičiuotas Reinoldso skaičius 9231365 (*Reynolds number calculator...2017*). Atakos kampo ribos $1^\circ - 18^\circ$. 19 ir 20 pav. atvaizduotas orlaivio *L-39* sparno profilis *Xfoil* ir *JavaFoil* aplinkose.

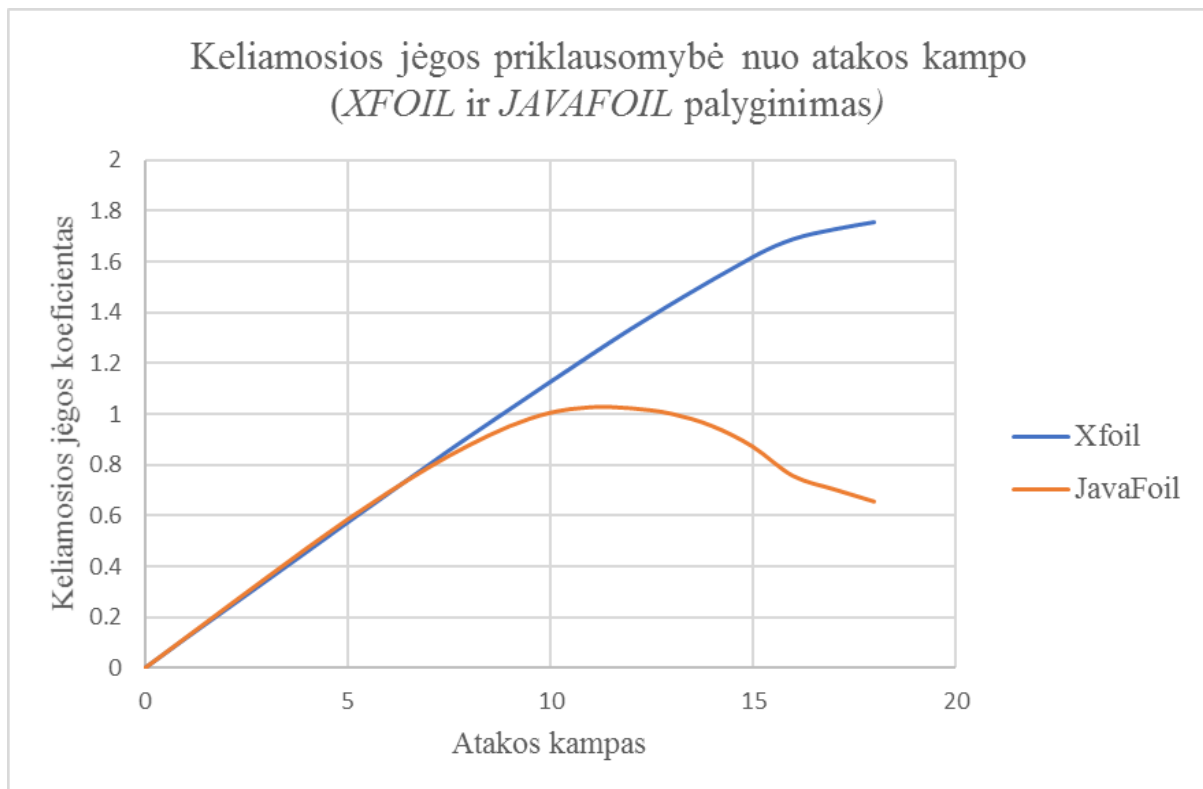
19 pav. Orlaivio *L-39* sparno profilis kompiuterinės programos *Xfoil* aplinkoje

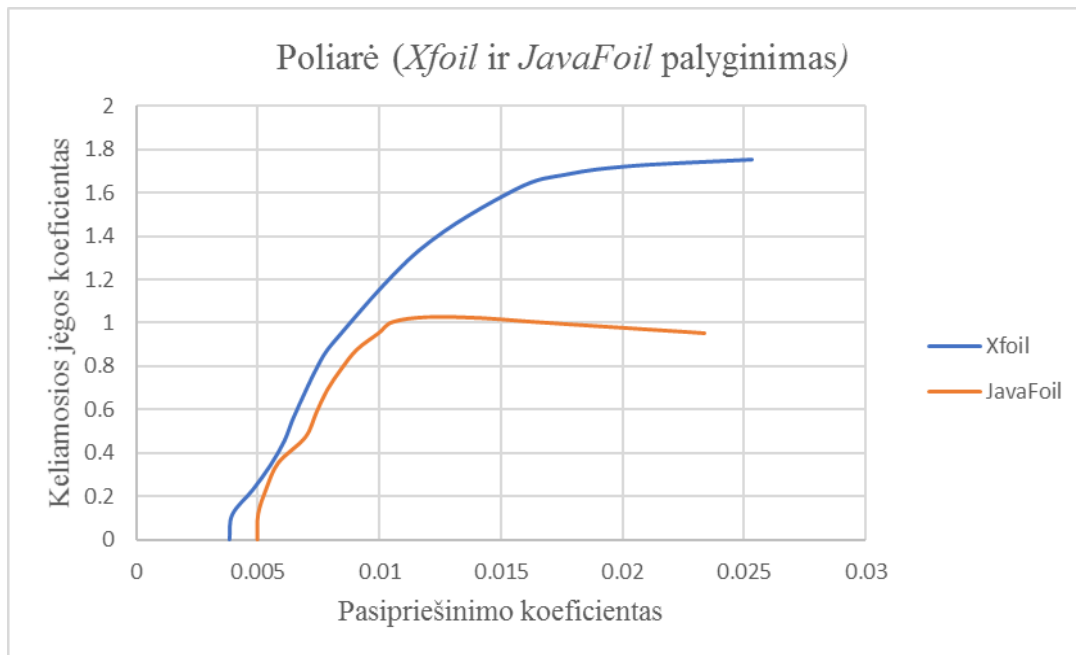
20 pav. Orlaivio L-39 sparno profilis kompiuterinės programos *JavaFoil* aplinkoje

Orlaivio L-39 sparno profiliui nubrėžti kompiuterinėse programose *Xfoil* ir *JavaFoil* buvo pasirinktas 121 taškas. Toks taškų skaičius pasirinktas tam, kad šio tyrimo rezultatai būtų tikslesni.

Atikus tyrimą kompiuterinėmis programomis *Xfoil* ir *JavaFoil* gauti rezultatai pavaizduoti 21 ir 22 pav. 21 paveiksle pateiktas grafikas – keliamosios jėgos koeficiento priklausomybė nuo atakos kampo. 22 paveiksle pateiktas grafikas – poliarė. Poliarė – tai keliamosios jėgos koeficiento priklausomybė nuo pasipriešinimo koeficiento.

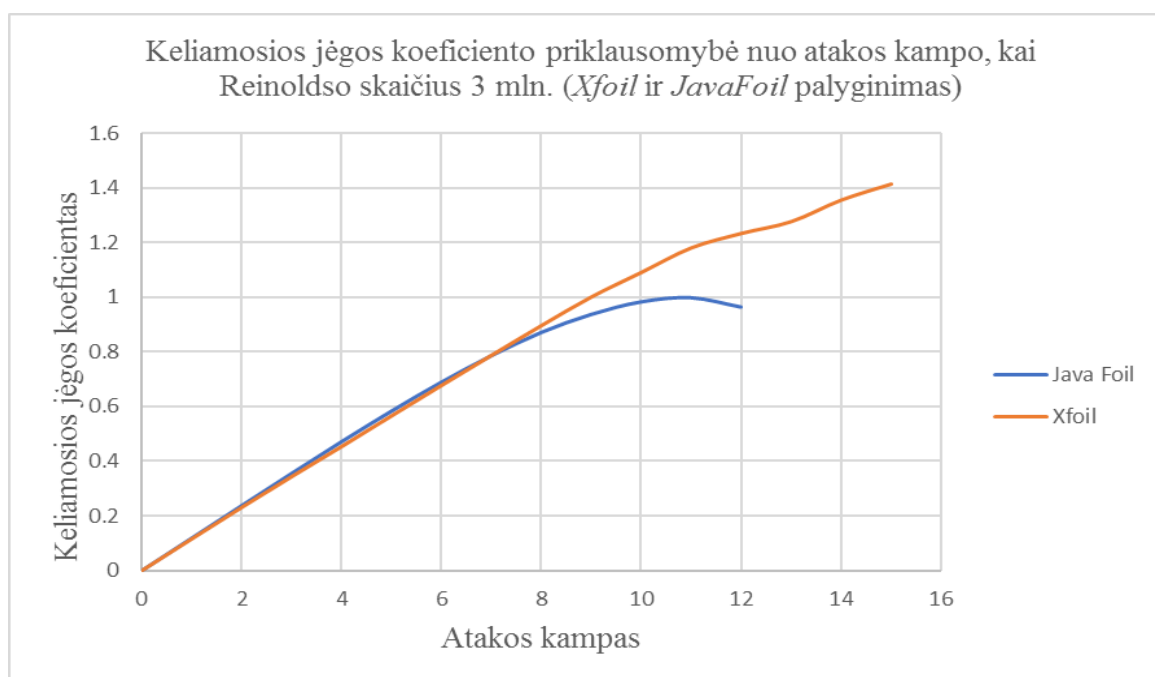
21 pav. Aerodinaminių charakteristikų, gautų *JavaFoil* ir *Xfoil* programomis palyginimas

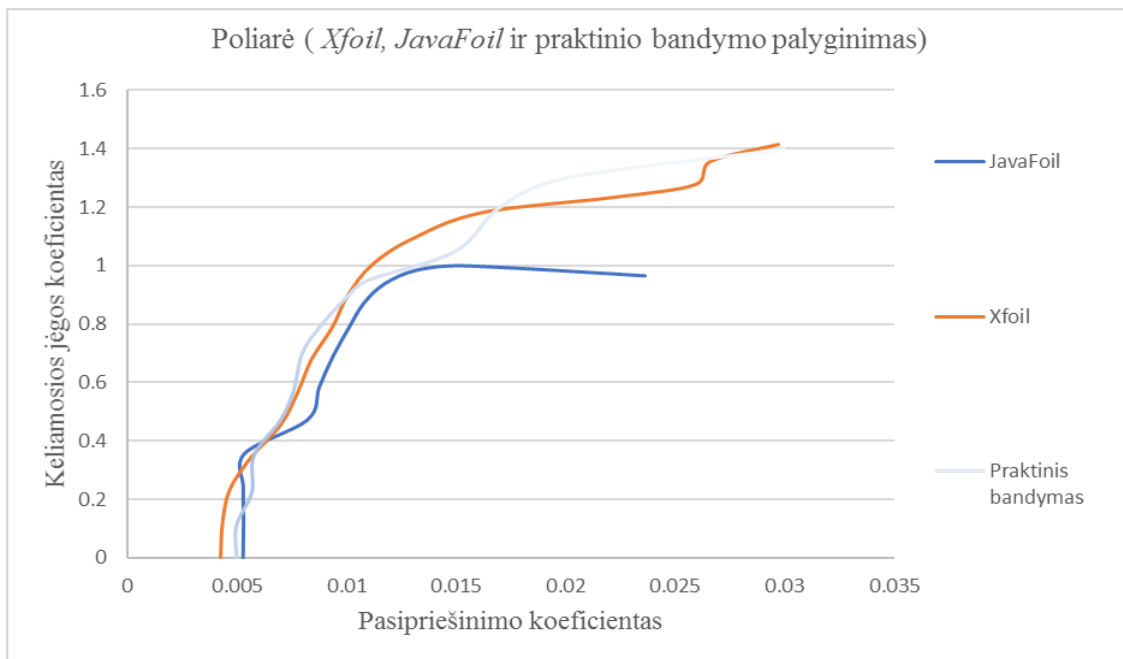
22 pav. Aerodinaminių charakteristikų gautų *JavaFoil* ir *Xfoil* programomis palyginimas

Kompiuterinėmis programomis *Xfoil* ir *JavaFoil* ištyrus orlaivio *L-39* sparno profilį, gautas maksimalus keliamosios jėgos koeficientas – 1,029 (*Javafoil*) arba 1,7549 (*Xfoil*), kritinis atakos kampas 11° (*JavaFoil*) arba 18° (*Xfoil*).

Tokį pat tyrimą naudodamiesi *Xfoil* ir *JavaFoil* kompiuterinėmis programomis atliekame pasirinkdami Reinoldso skaičių 3 000 000 (23 ir 24 pav.). Šis tyrimas atliekamas tam, kad galėtumėme palyginti rezultatus su praktiniu bandymu oro tunelyje.

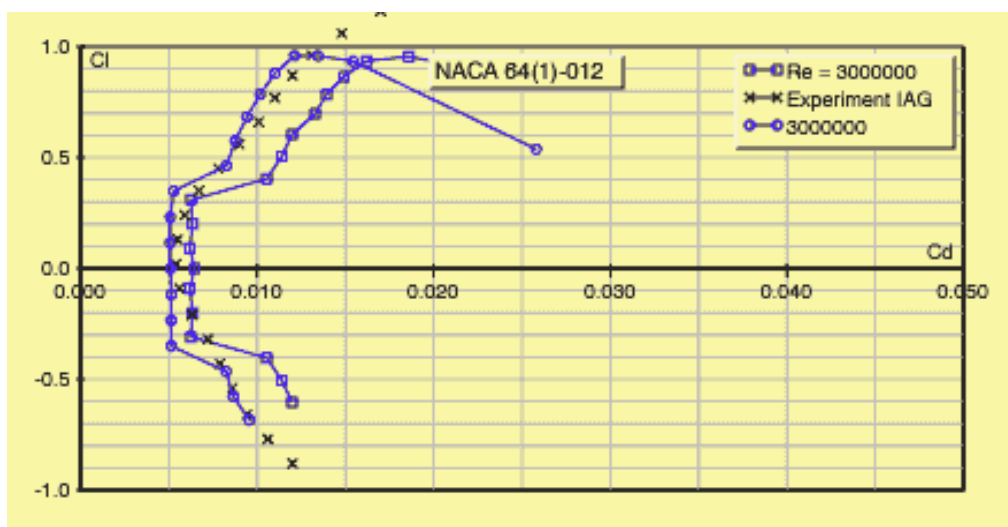

23 pav. Keliamosios jėgos koeficiento priklausomybė nuo atakos kampo, kai Reinoldso skaičius 3 mln.

24 pav. *JavaFoil*, *Xfoil* ir praktinio bandymo palyginimas

23 ir 24 paveikslai – tai grafikai, kuriuose pavaizduotos gautos aerodinaminės charakteristikos. Šiuose paveiksluose pavaizduotos *Xfoil*, *JavaFoil* ir praktinio bandymo kreivės, kai Reinoldso skaičius yra 3 000 000. Praktinio bandymo kreivę nubrėžėmė pagal mokslininko Martino Heperle atliktą tyrimą (Heperle 2016). Šiame tyrime buvo tirtas NACA 64A012 sparno profilis. Tokį pat profilį tyrėme ir mes. Mokslininkas pasirinko 3 000 000 Reinoldso skaičių, taip pat profilį jungiančius taškus išdėstė taip, kai daugiausia jų būtų sukoncentruota ties sparno profilio priekine ir galine briauna. Tyrimą atliko *JavaFoil* kompiuterine programa ir gautus duomenis palygino su praktinio tyrimo oro tunelyje gautais rezultatais. Mokslininkas pateikė grafiką (25 pav.) kuriame pavaizdavo gautus tyrimo rezultatus.

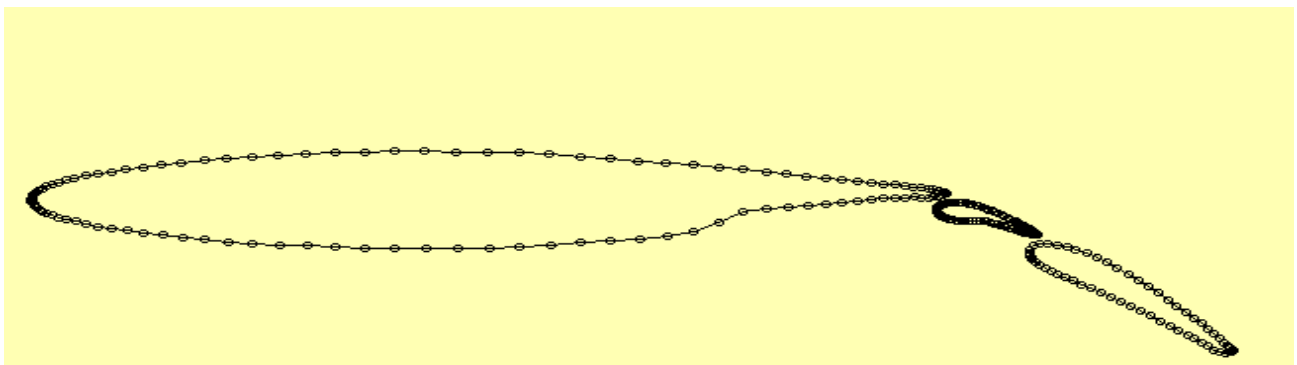
25 pav. Martino Heperle tyrimas (Heperle 2016)

Čia pirmoji $Re = 3\,000\,000$ kreivė, gauta tiriant profilį, kai profilį jungiantys taškai yra sukoncentruoti ties sparno profilio galine briauna. Antroji kreivė, pavadinimu *Experiment*, žymi praktinio tyrimo oro tunelyje gautus, duomenis ir trečioji, pavadinimu $3\,000\,000$, tai profilis, kurio taškai išdėstyti kosinusu (angl. *Cosine*).

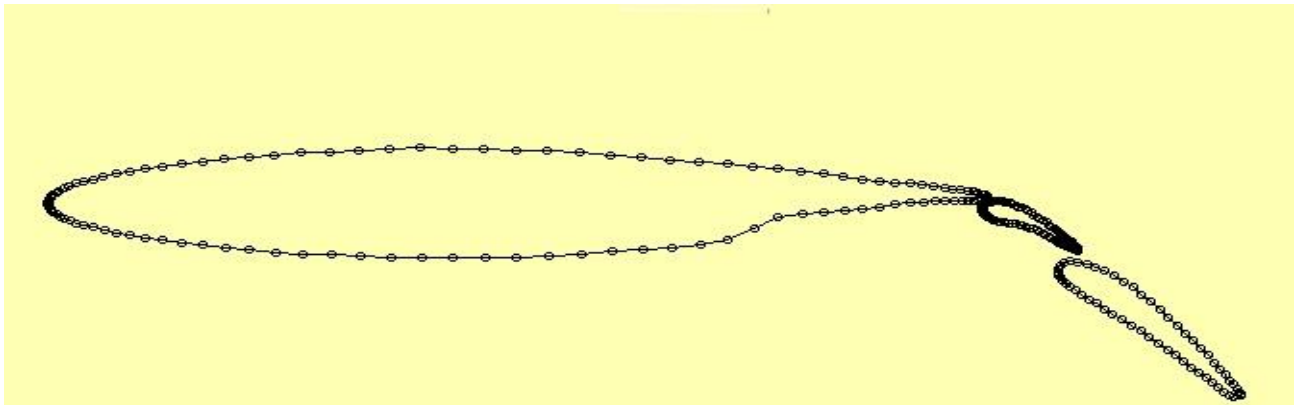
Iš 24 paveikslo matyti, kad *JavaFoil* gauti rezultatai yra patenkinami iki tam tikro keliamosios jėgos koeficiento. 24 paveiksle, kuris vaizduoja šiame darbe atlikta tyrimą, *JavaFoil* ir praktinio bandymo kreivės yra artimos arba koreliuoja iki tam tikro keliamosios jėgos koeficiento. Mokslininkas Martinas Heperle savo tyrime (Heperle 2016) teigia, kad *JavaFoil* netinkamas nustatinėti maksimaliam keliamosios jėgos koeficientui. *JavaFoil* ištirtos aerodinaminės charakteristikos yra tikslios iki tam tikro keliamosios jėgos koeficiento. Šią tendenciją pastebime ir šiame darbe atliktame tyrime (21 ir 22 pav.) Iš 21 ir 24 paveikslų matyti, kad *Xfoil* kompiuterinė programa apskaičiuoja didesnę keliamosios jėgos koeficientą, nei *JavaFoil*. Iš 24 paveikslo matyti, kad *Xfoil* tyrimo rezultatai esant dideliems arti kritiniams atakos kampams yra tikslesni, nei *JavaFoil* tyrimo rezultatai. Šis rezultatų nesutapimas atsiranda dėl skirtingų skaičiavimo metodų. Kompiuterinė programa *JavaFoil*, priešingai nei programa *Xfoil*, į savo skaičiavimų algoritmą neįtraukia pasienio sluoksnio įtakos išoriniam srautui.

4.2 Orlaivio Aero L-39 sparno profilio su išskleistais užsparniais aerodinaminis tyrimas

Orlaivis Aero L-39 turi dviejų plyšių užsparnius (angl. *Double slotted flap*). Šie užsparniai išsiskleidžia 25° kilimui ir 44° tūpimui. Šioje darbo dalyje tiriamos orlaivio sparno profilio aerodinaminės charakteristikos, kai užsparniai yra kilimo ir tūpimo padėtyje. Tyrimą atliksime *JavaFoil* kompiuterine programa, nes ši programa gali tirti profilius sudarytus iš kelių elementų. 26 ir 27 paveiksle pavaizduoti orlaivio L-39 sparno profiliai, kai užsparniai išskleisti 25 ir 44 laipsniais. Šie profiliai pavaizduoti kompiuterinės programos *JavaFoil* aplinkoje.

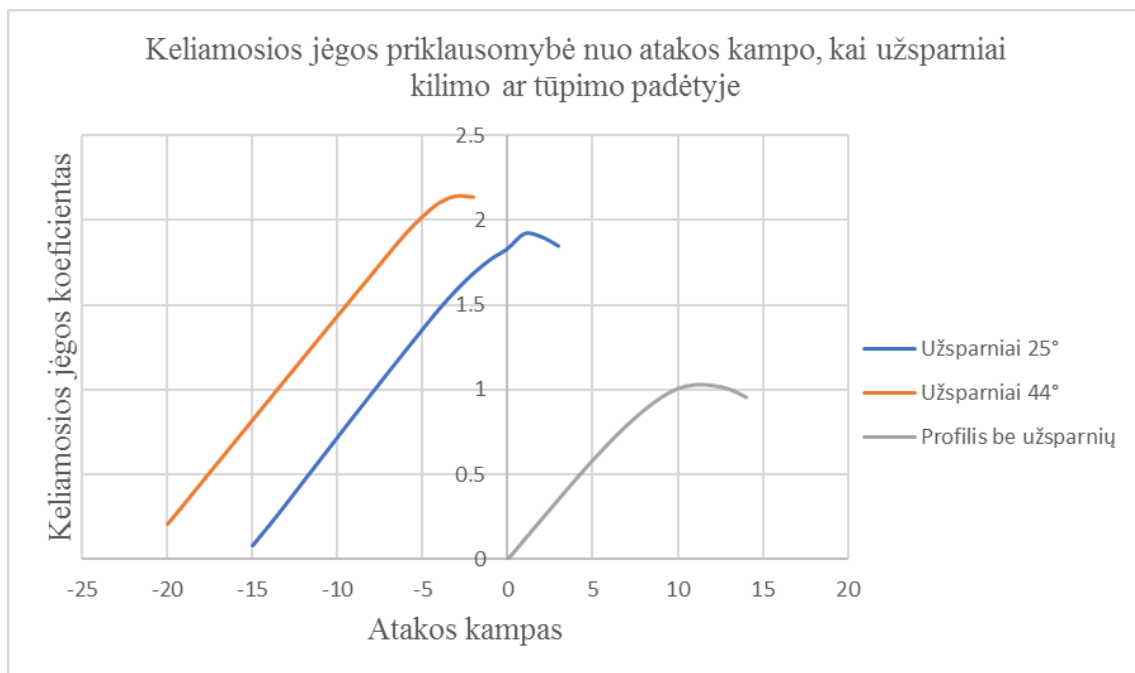
26 pav. Orlaivio L-39 sparno profilis, kai užsparniai išskleisti 25° –ių laipsnių kampų.

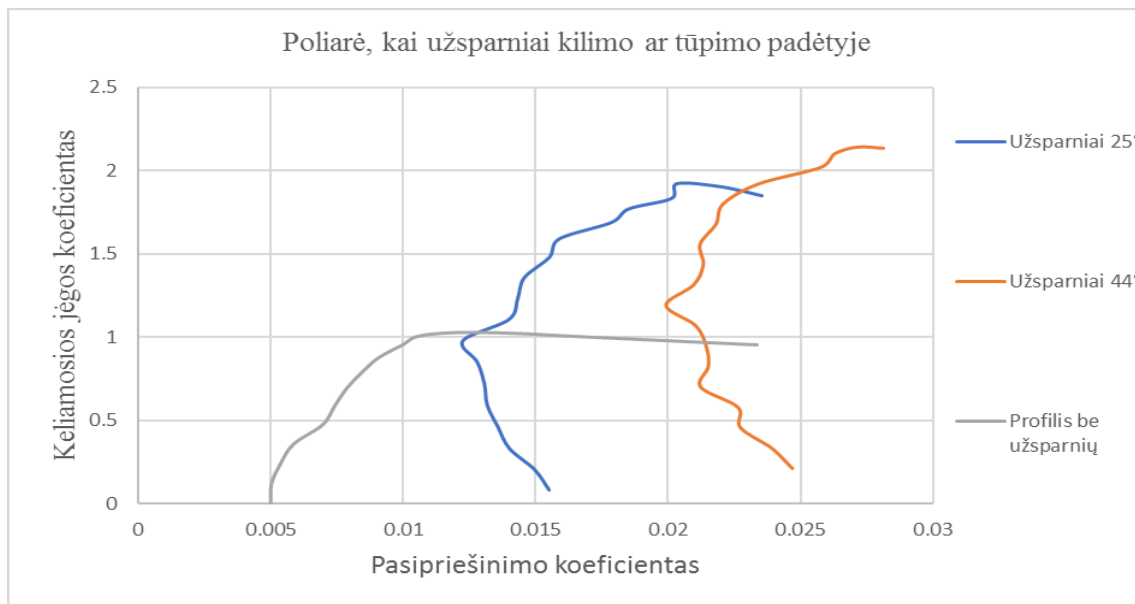
27 pav. Orlaivio *L-39* sparno profilis, kai užsparniai iškleisti 44 – ių laipsnių kampu.

Kiekvienas orlaivio *L-39* sparno profilio elementas – tai yra profilis, užsparnio priešsparnis ir užsparnis, nubrėžtas apibrėžus 121 tašką. Toks taškų skaičius buvo pasirinktas tam, kad tyrimo rezultatai būtų tikslesni.

28 ir 29 paveiksle pavaizduoti grafikai, kurie gauti ištyrus orlaivio *L-39* sparno profilį kompiuterine programa *JavaFoil*, kai užsparniai išksleisti 25-ių ir 44-ių laipsnių kampu. 28 paveiksle pateiktas grafikas, kuriame pavaizduota keliamosios jėgos koeficiento priklausomybė nuo atakos kampo, kai užsparniai yra kilimo ar tūpimo padėtyje. 29 paveiksle atvaizduotas grafikas – poliarė, kai užsparniai yra kilimo ar tūpimo padėtyje. Poliarė – tai grafikas, kuris vaizduoja keliamosios jėgos koeficiento priklausomybę nuo pasipriešinimo koeficiento.

28 pav. Keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai užsparniai kilimo ar tūpimo padėtyje

29 pav. Poliarė, kai užsparniai kilimo ar tūpimo padėtyje

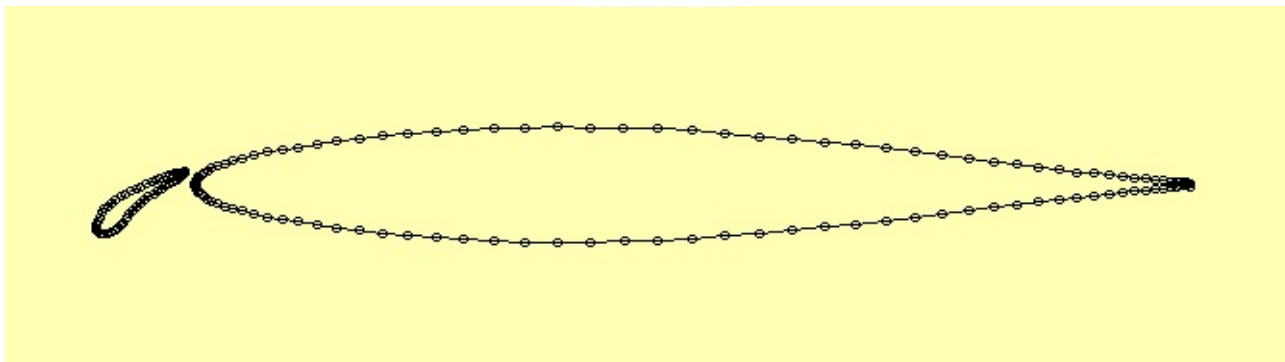
Atlikus tyrimą gautos orlaivio *L-39* sparno profilio aerodinaminės charakteristikos, kurios pavaizduotos 28 ir 29 paveiksluose. Iš šių grafikų, matyti, kad keliamosios jėgos koeficientas, kai užsparniai yra tūpimo padėtyje, yra didesnis. Maksimalus keliamosios jėgos koeficientas, kai užsparniai yra kilimo padėtyje, yra 1,924. Maksimalus keliamosios jėgos koeficientas, kai užsparniai yra tūpimo padėtyje, yra 2,143. Taigi, pagal kompiuterinės programos *JavaFoil* pateiktus duomenis, jei iš neutralios sparno profilio padėties išskleisime užsparnius 25-iais laipsniais, keliamosios jėgos koeficientas padidėja 87 %, bet kritinis atakos kampas sumažėja per 10°. Jei iš 25-ių laipsnių užsparnių padėties užsparnius nuleisime iki 44-ių laipsnių padėties keliamosios jėgos koeficientas padidėja 11 %, bet kritinis atakos kampas sumažėja per 4°. Keliamosios jėgos koeficientas išskleidus užsparnius nuo neutralios padėties iki tūpimo padėties padidėja 108 %, bet kritinis atakos kampas sumažėja per 14°.

4.3 Orlaivio *Aero L-39* sparno profilio su plyšiniu priešsparniu aerodinaminis tyrimas

Šioje darbo dalyje tiriamos orlaivio *Aero L-39* sparno profilio su plyšiniu priešsparniu aerodinaminės charakteristikos. Tyrimas atliekamas kompiuterine programa *JavaFoil*, nes ši programa, kitaip nei programa *Xfoil*, gali tirti profilius, sudarytus iš keleto atskirų elementų. Kompiuterinė programa *Xfoil* profilių, sudarytų iš atskirtų elementų, tirti negali. Pirmoje tyrimo dalyje tiriamas sparno profilis, kai užsparniai yra sutraukti, o antroje dalyje, kai užsparniai yra kilimo ar tūpimo padėtyje.

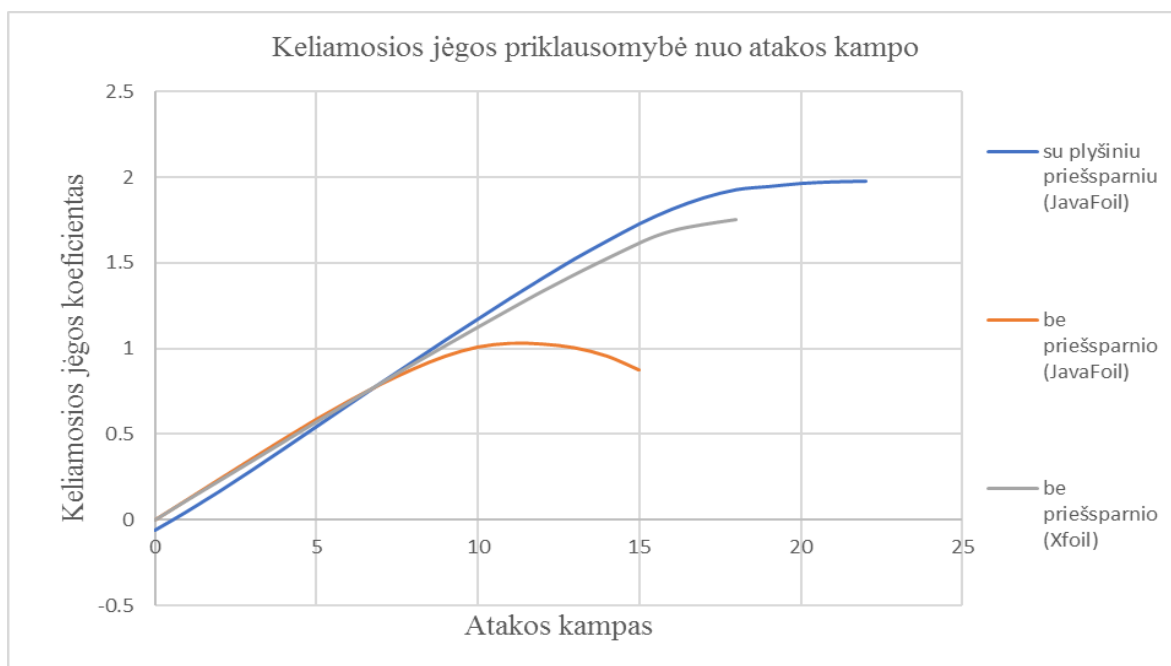
30 paveiksle atvaizduotas orlaivio *L-39* sparno profilis su plyšiniu priešsparniu kompiuterinės programos *JavaFoil* aplinkoje. Kiekvienas elementas, tai yra profilis ir priešsparnis,

buvo apibrėžtas pasirinkus 121 tašką. Toks taškų skaičius pasirinktas tam, kad tyrimo rezultatai būtų tikslesni.

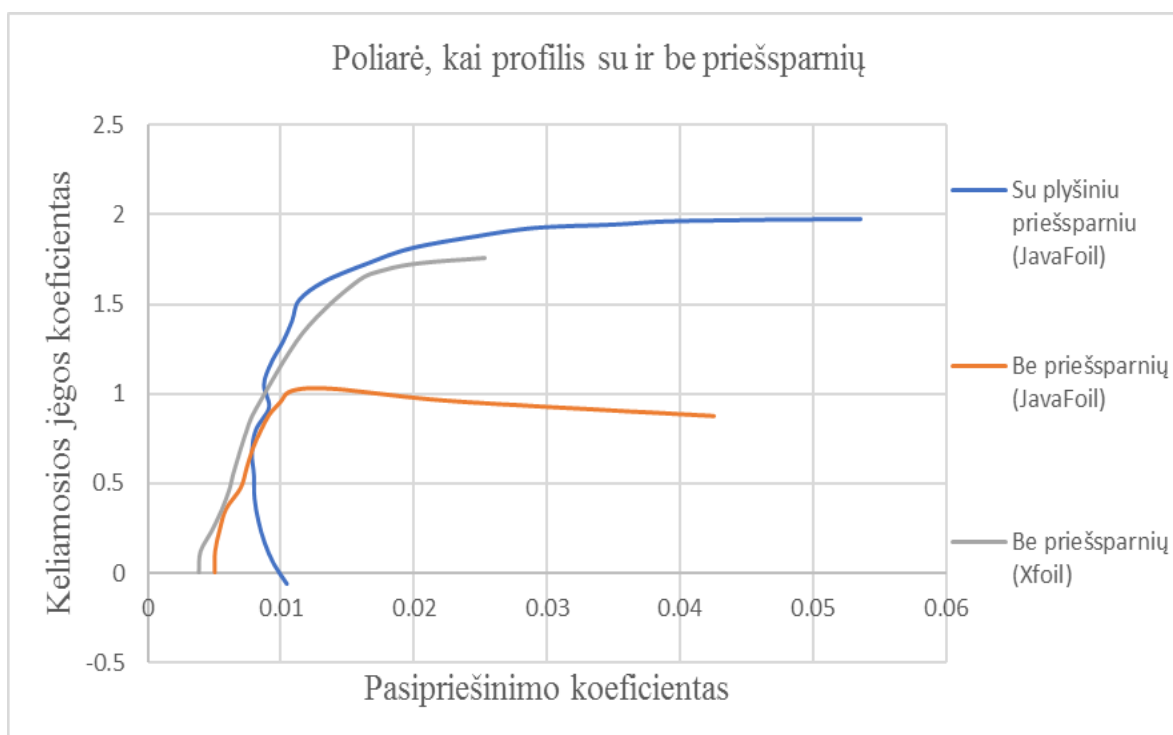

30 pav. Orlaivio *L-39* sparno profilis su plyšiniu priešsparniu

31 ir 32 paveiksluose pavaizduoti tyrimo rezultatai, gauti ištyrus orlaivio *L-39* sparno profilį su plyšiniu priešsparniu. 31 paveiksle parodyta keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo. Šiame grafike matomos trys kreivės: mėlyna – profilis su priešsparniu (tyrimas atliktas kompiuterine programa *JavaFoil*), raudona – profilis be priešsparnio (tyrimas atliktas kompiuterine programa *JavaFoil*) ir pilka – profilis be priešsparnio (tyrimas atliktas *Xfoil* kompiuterine programa). 32 paveiksle pateiktas grafikas – poliarė. Šiame grafike taip pat matomos trys kreivės: mėlyna – profilis su priešsparniu (tyrimas atliktas kompiuterine programa *JavaFoil*), raudona – profilis be priešsparnio (tyrimas atliktas kompiuterine programa *JavaFoil*) ir pilka profilis be priešsparnio (tyrimas atliktas *Xfoil* kompiuterine programa).

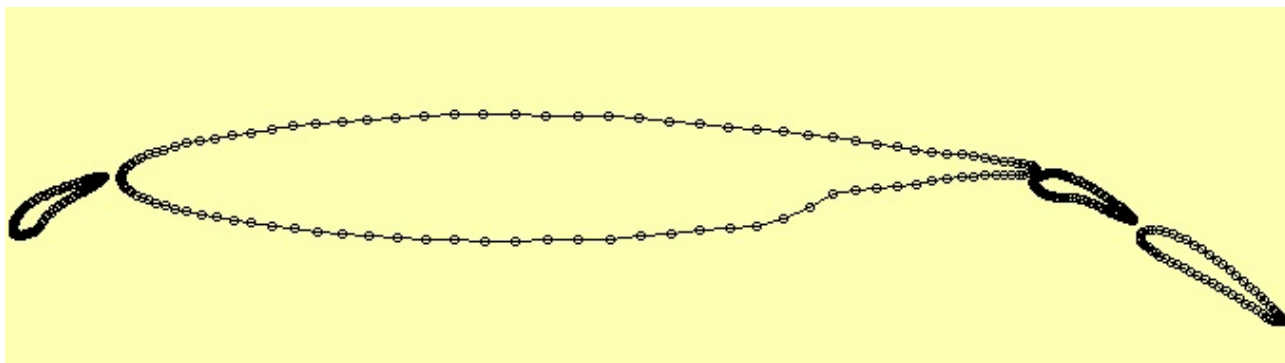
31 pav. Keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai profilis su plyšiniu priešsparniu

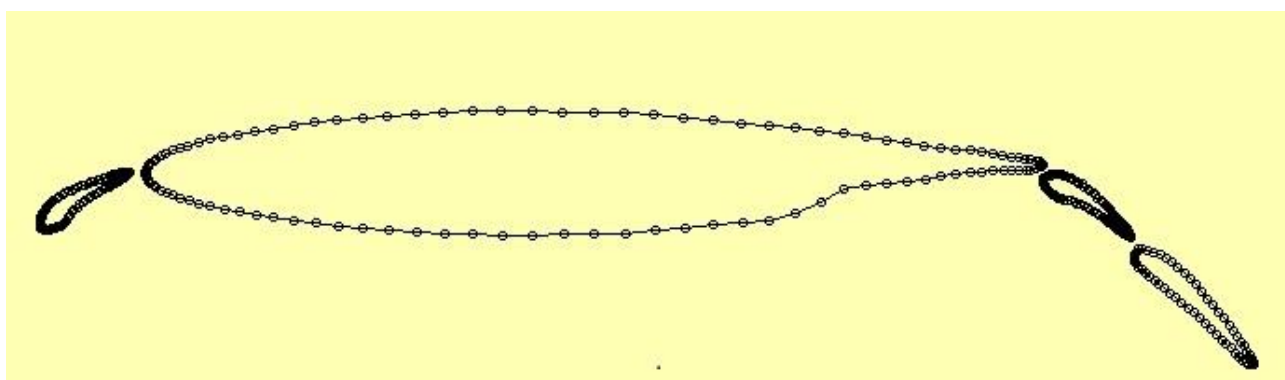
32 pav. Poliarė, kai profilis su ir be plyšinių priešsparnių

Iš 31 paveiksle gauto grafiko matyti, kad plyšinis priešsparnis padidina maksimalų keliamosios jėgos koeficientą ir kritinį atakos kampą. Maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas, kai profilis yra be priešsparnio, yra 1,029 (tyrimas atliktas *JavaFoil* kompiuterine programa). Maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas, kai profilis yra su plyšiniu priešsparniu, 1,975. Keliamosios jėgos koeficientas pridėjus plyšinį priešsparnį padidėja 91 %. Kritinis atakos kampas, kai profilis yra be priešsparnio, gautas 11° (tyrimas atliktas *JavaFoil* kompiuterine programa), kai profilis yra su priešsparniu – 22° (tyrimas atliktas *JavaFoil* kompiuterine programa). *Xfoil* ir *JavaFoil* gautų rezultatų tarpusavyje nelyginsime, nes šios programos skaičiuoja skirtingais algoritmais. *Xfoil* kompiuterine programa gauta kreivė įdėta tam kad *Xfoil* skaičiuoja tiksliau nei *JavaFoil*, kai atakos kampas yra arti kritinio. Kompiuterinė programa *JavaFoil* neskaiciuoja pasienio sluoksnio įtakos išoriniam srautui.

Toliau naudodamiesi kompiuterine programa *JavaFoil* atliekame tyrimą, kai orlaivio *L-39* sparno profilis yra su išskleistais užsparniais tūpimui ar kilimui ir plyšiniu priešsparniu. 33 ir 34 paveiksluose pavaizduotas orlaivio *L-39* sparno profilis su plyšiniu priešsparniu, kai užsparniai išskleisti 25° tūpimui ir 44° kylimui.

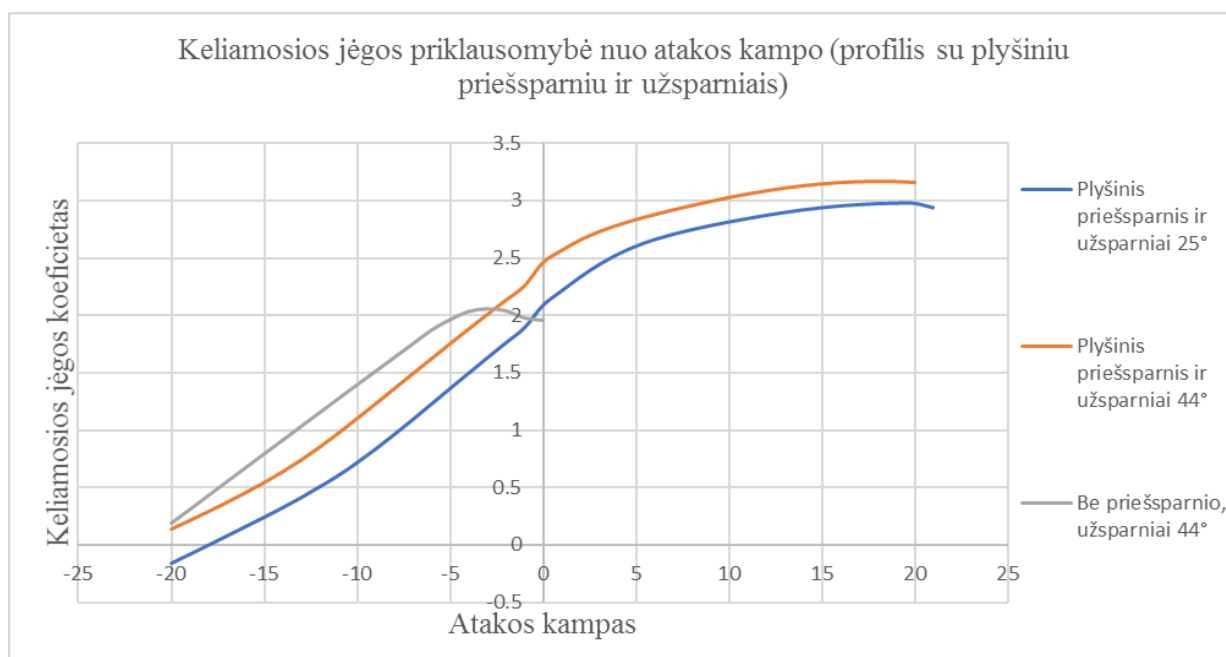

33 pav. Orlaivio *L-39* sparno profilis su plyšiniu priešsparniu ir užsparniais kilimo padėtyje

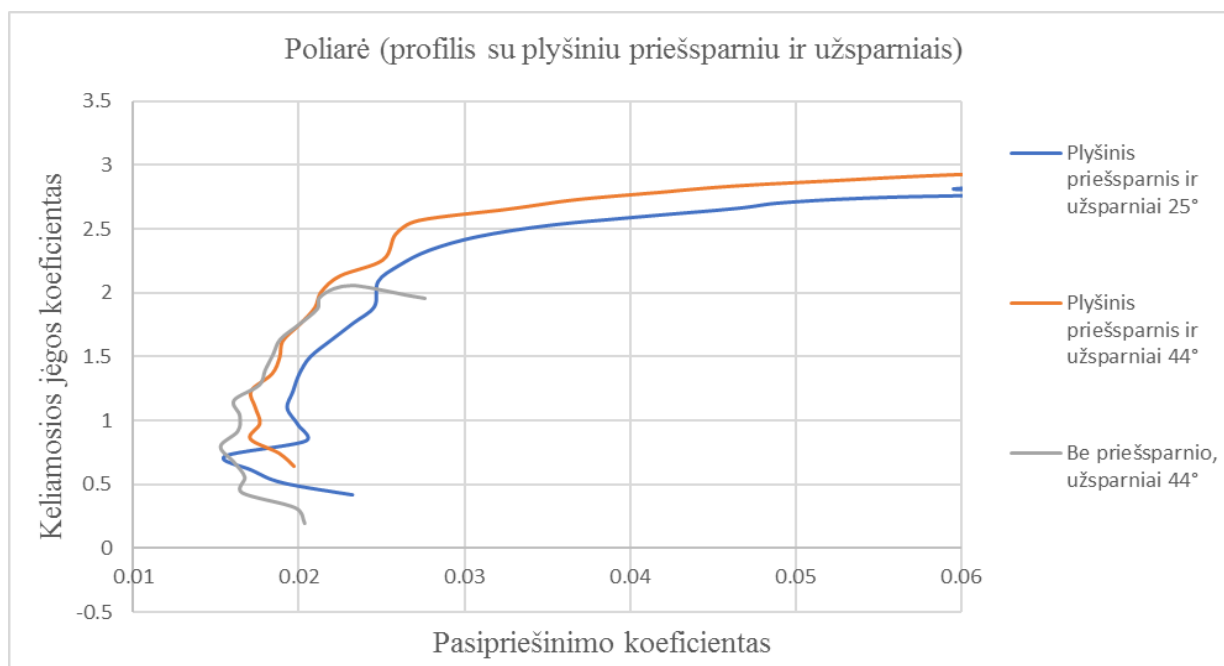

34 pav. Orlaivio *L-39* sparno profilis su plyšiniu priešsparniu ir užsparniais tūpimo padėtyje

33 ir 34 paveiksluose esantiems elementams tai yra priešsparniui, profiliui ir užsparniui nubrėžti buvo pasirinktas 121 taškas, toks taškų skaičius pasirinktas, kad tyrimo rezultatai būtų tikslesni.

35 pav. Profilio su plyšiniu priešsparniu ir užsparniais keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo

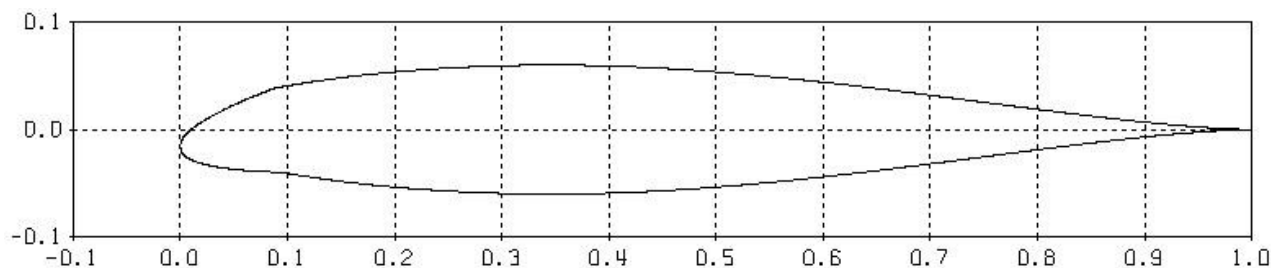
36 pav. Profilio su plyšiniu priešsparniu ir užsparniais poliarė

35 ir 36 paveiksluose pavaizduoti grafikai, gauti ištyrus orlaivio *L-39* sparno profilį su plyšiniu priešsparniu ir užsparniais kilimo ar tūpimo padėtyje. Iš šių grafikų matyti, kad profilis su išskleistais užsparniais ir plyšiniu priešsparniu turi didesnę keliamosios jėgos koeficientą ir kritinį atakos kampą, nei profilis tik su išskleistais užsparniais. Maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas, kai profilis yra tik su išskleistais užsparniais (44-ių laipsnių kampu) – 2,059, kritinis atakos kampas – -3° , profilio su išskleistais užsparniais (44-ių laipsnių kampu) ir plyšiniu priešsparniu maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas – 3,167, kritinis atakos kampas – 17° . Taigi pagal kompiuterinės programos *JavaFoil* pateiktus duomenis, jei prie sparno profilio su išskleistais užsparniais (44-ių laipsnių kampu) pridėsime plyšinį priešsparnį, tai maksimalus keliamosios jėgos koeficientas padidės 53 %, kritinis atakos kampas padidės 16° . Jei prie sparno profilio su išskleistais užsparniais (25-ių laipsnių kampu) pridėsime plyšinį priešsparnį maksimalus keliamosios jėgos koeficientas padidės 56 % ir kritinis atakos kampas padidės 18° .

4.4 Orlaivio *L-39* sparno profilio su atlenkiamos noselės priešsparniu aerodinaminis tyrimas

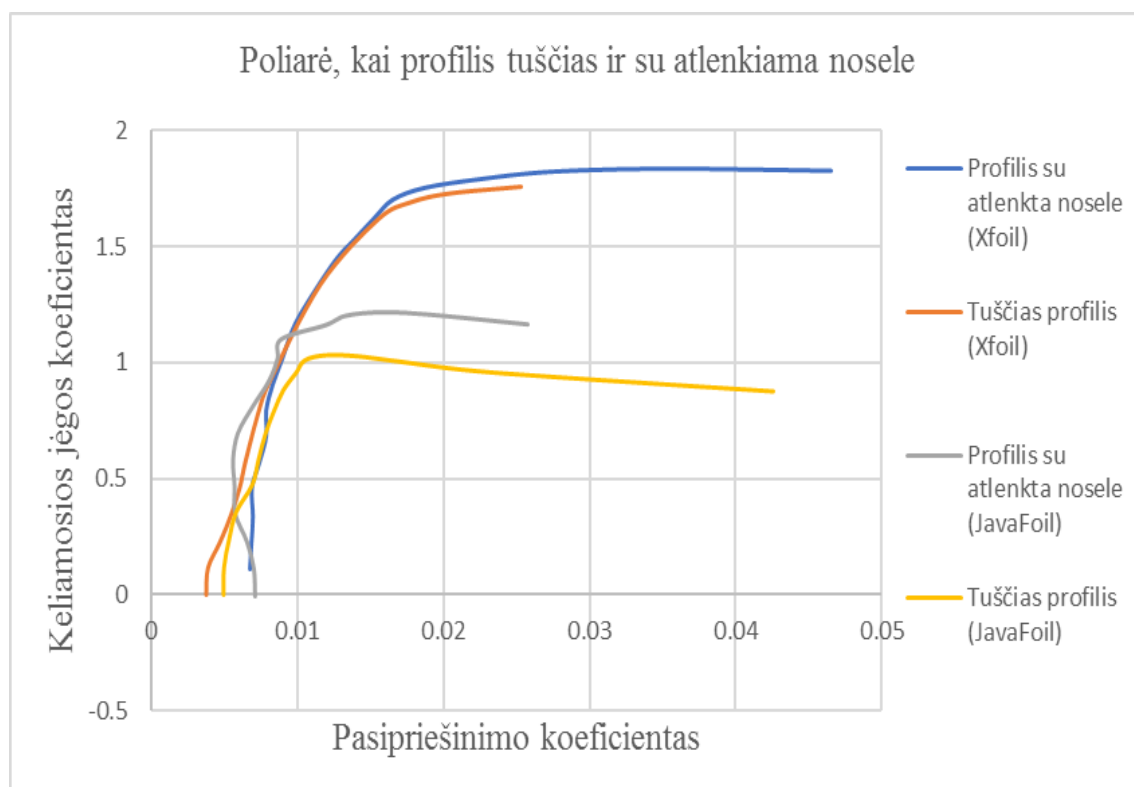
Šioje darbo dalyje tiriamas orlaivio *Aero L-39* sparno profilis su atlenkiamos noselės priešsparniu. Tyrimas atliekamas *Xfoil* ir *JavaFoil* kompiuterinėms programomis. Pirmoje tyrimo dalyje tiriamas profilis su atlenkiama nosele ir sutrauktais užsparniais, antroje dalyje – profilis su atlenkiama nosele ir išskleistais užsparniais. Profilis su atlenkiama nosele (be užsparnių) tiriamas *Xfoil* ir *JavaFoil* kompiuterinėmis programomis, profilis su atlenkiama nosele ir užsparniais tiriamas *JavaFoil* kompiuterine programa.

37 paveiksle pavaizduotas orlaivio *L-39* sparno profilis su atlenkiama nosele kompiuterinės programos *Xfoil* aplinkoje. Atlenktos noselės ilgis 10 % nuo vidutinė aerodinaminės stygos, atlenkimo kampas 10° , Reinoldso skaičius toks pat, kaip ir prieš tai atliktuose tyrimuose – 9 231 365.

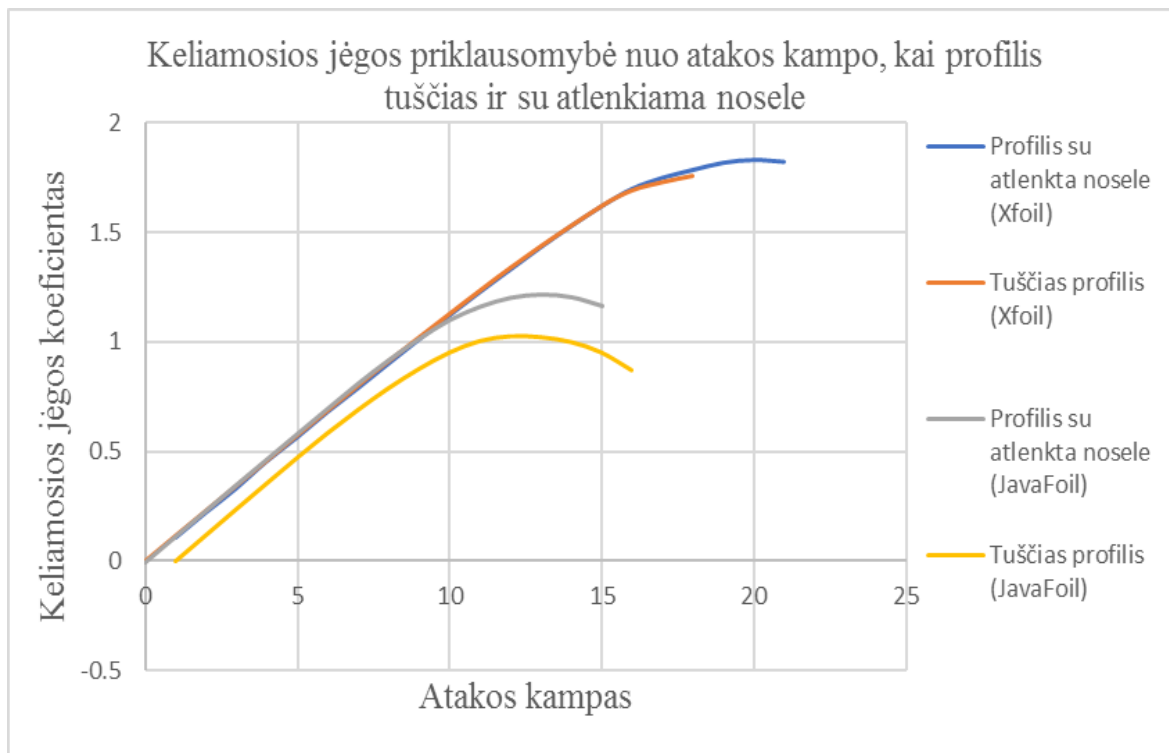

37 pav. Orlaivio *L-39* sparno profilis su atlenkiama nosele

38 ir 39 paveiksluose pateikti grafikai, kurie vaizduoja orlaivio *L-39* profilio su atlenkiama nosele aerodinamines charakteristikas. Šiuose grafikuose matyti programų *Xfoil* ir *JavaFoil* pateikti duomenys, kai sparno profilis yra su atlenkiama nosele ir be priešsparnių ir užsparnių.

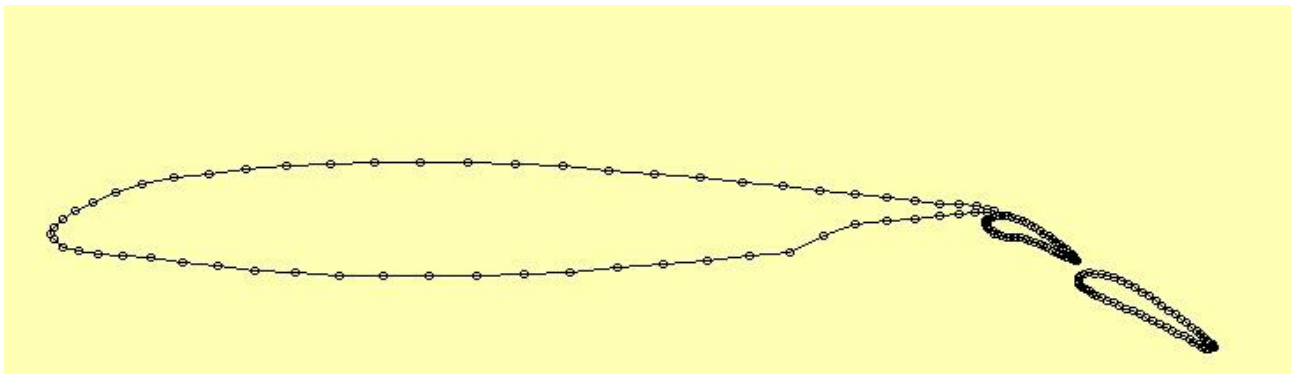
38 pav. Profilio su atlenkiama nosele poliarė

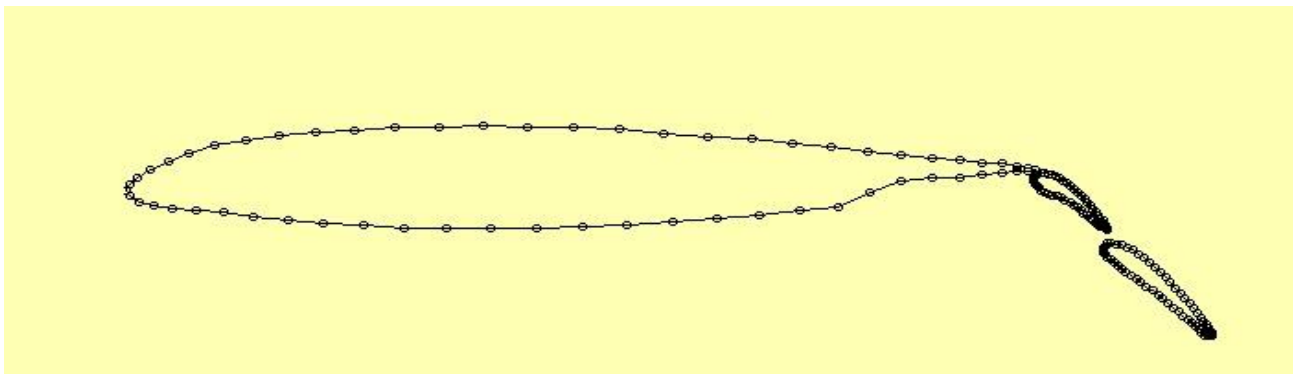
39 pav. Profilio su atlenkiama nosele keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo

Iš 39 paveiksle pavaizduoto grafiko matyti, kad atlenkiama noselė nežymiai padidina keliamosios jėgos koeficientą ir kritinį atakos kampą. Pagal kompiuterinės programos *Xfoil* pateiktus duomenis, maksimalus keliamosios jėgos koeficientas: tuščio profilio – 1,7549, profilio su atlenkiama nosele – 1,8235. Kritinis atakos kampas: tuščio profilio – 18°, profilio su atlenkiama nosele 21°. Pagal kompiuterinės programos *JavaFoil* pateiktus duomenis, maksimalus keliamosios jėgos koeficientas: tuščio profilio – 1,029, profilio su atlenkiama nosele 1,218. Kritinis atakos kampas: tuščio profilio – 11°, profilio su atlenkiama nosele – 13°. Taigi, jei orlaivio *L-39* tuščio profilio noselė, kurios ilgis 10 % nuo vidutinės aerodinaminės stygos atsilenktų 10°, tai maksimalus keliamosios jėgos koeficientas padidėtų 5 % (pagal kompiuterinę programą *Xfoil*) arba 17 % (pagal kompiuterinę programą *JavaFoil*). Kritinis atakos kampas padidėtų per 3° (pagal kompiuterinę programą *Xfoil* ir *JavaFoil*).

Toliau, naudodamiesi kompiuterine programa *JavaFoil*, sumodeliuojame orlaivio *L-39* sparno profilį su atlenkiama nosele ir dviejų plyšių užsparniais, atliekame šio profilio aerodinaminių charakteristikų tyrimą. 40 ir 41 paveiksluose pavaizduotas orlaivio *L-39* sparno profilis su atlenkta nosele ir užsparniais išskleistais, 25-į (40 pav.) ir 44 – į (41 pav.) laipsnių kampu programos *JavaFoil* aplinkoje.

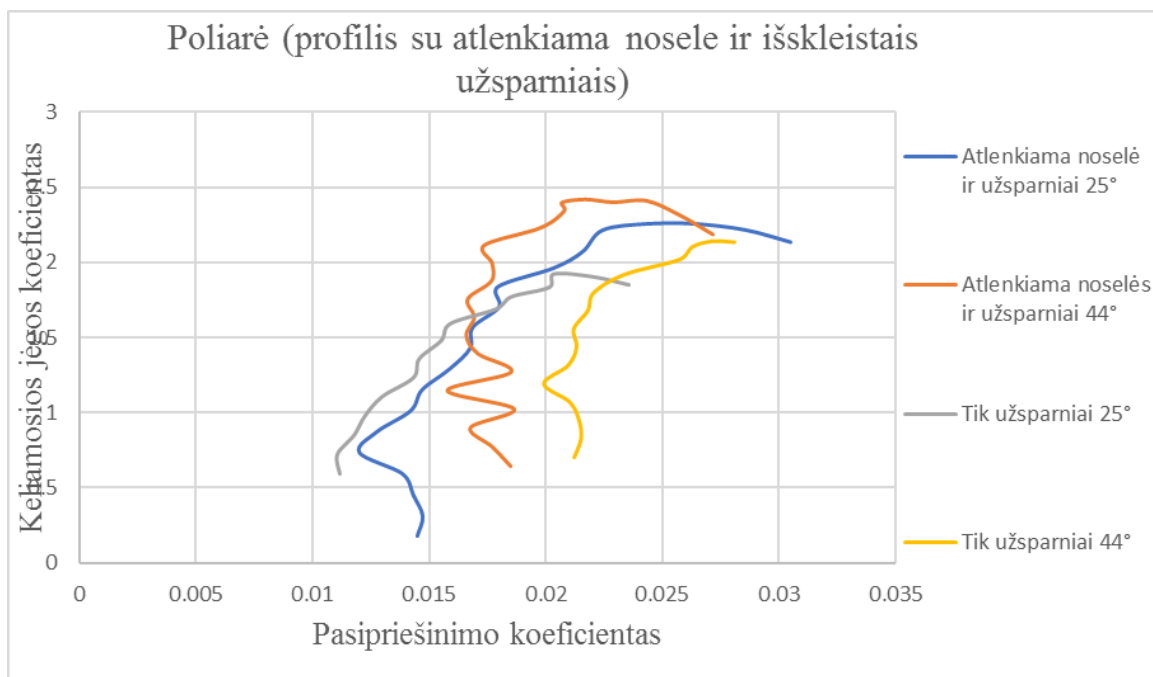

40 pav. Profilis su atlenkiama nosele ir užsparniais išskleistais kilimui

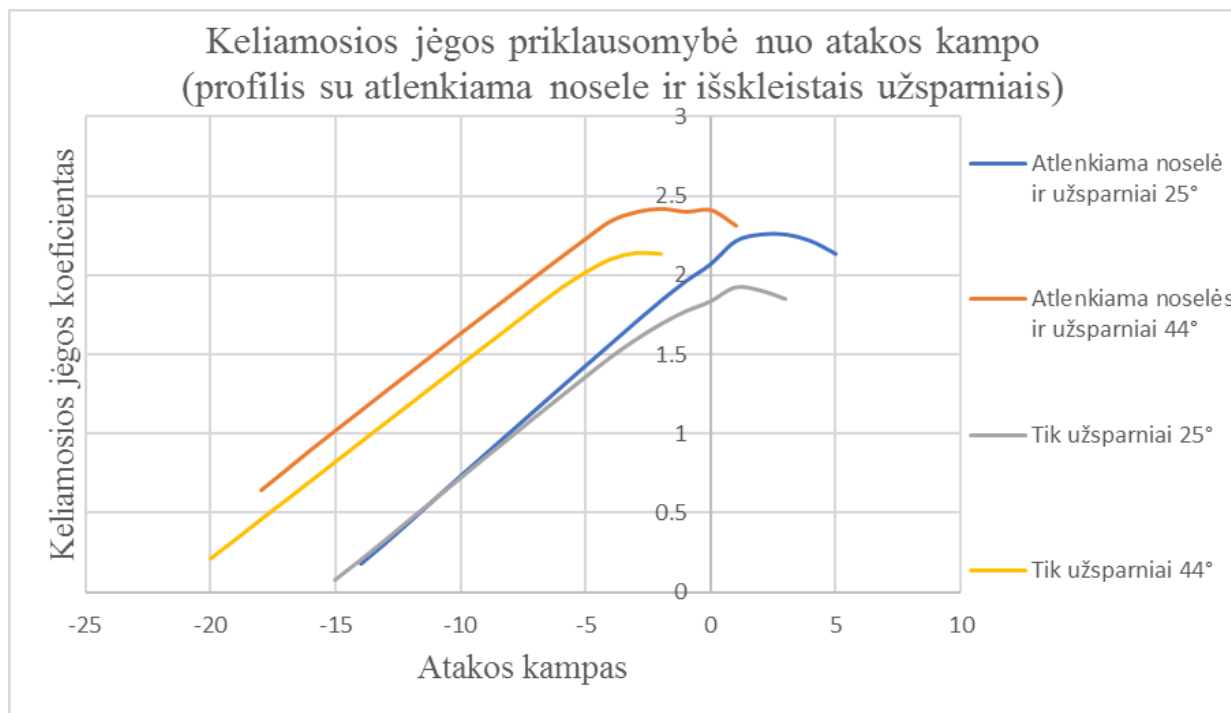

41 pav. Profilis su atlenkiama nosele ir užsparniais išskleistais tūpimui

40 ir 41 paveiksluose pavaizduotuose profiliuose atlenktos noselės ilgis 10 % nuo vidutinės aerodinaminės stygos, atlenkimo kampas 10° . Užsparnių ilgis 25 % nuo vidutinės aerodinaminės stygos.

42 pav. Profilio su atlenkiama nosele ir išskleistais užsparniais poliarė

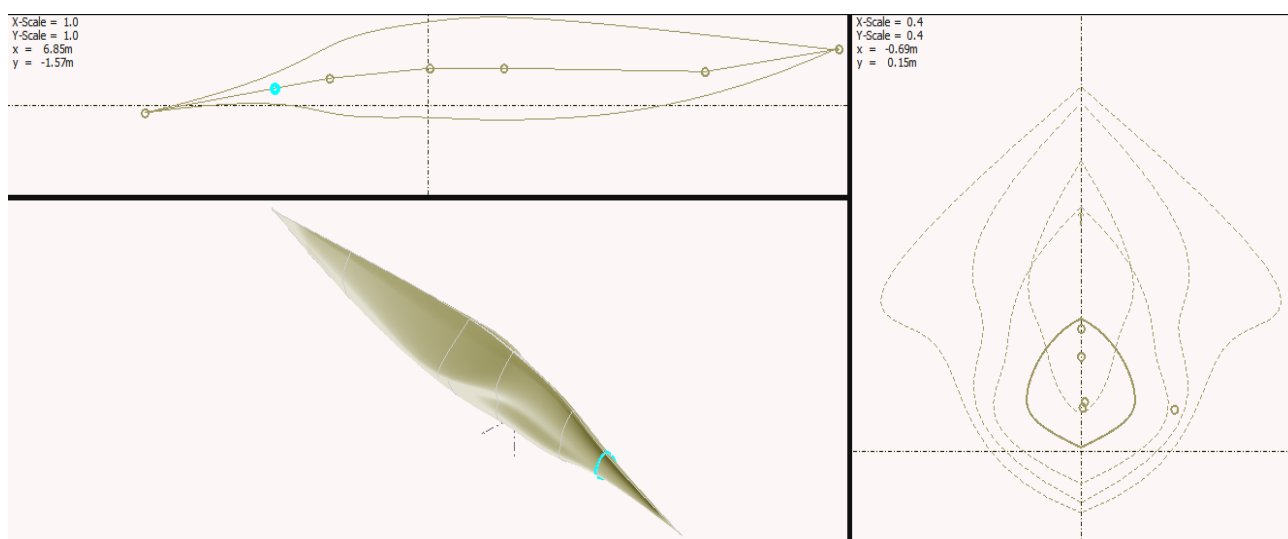
43 pav. Profilio su atlenkiama nosele ir užsparniais keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo

42 ir 43 paveiksluose pavaizduoti aerodinaminių charakteristikų, gautų ištyrus orlaivio *L-39* sparno profilį su atlenkta nosele ir išskleistais užsparniais kilimui ir tūpimui. 42 paveikslo grafikas – poliarė, 43 paveikslo grafikas – keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo. Taip pat šiuose grafikuose palyginimui pavaizduotos sparno profilio tik su užsparniais aerodinaminių charakteristikų kreivės.

Iš 43 paveiksle pavaizduoto grafiko matyti, kai atlenkiamos noselės priešsparnis nežymiai padidina maksimalų keliamosios jėgos koeficientą ir kritinį atakos kampą sparno profiliui su išskleistais užsparniais. Sparno profilio tik su išskleistais užsparniais (25-ių laipsnių kampu) maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas – 1,924, kritinis atakos kampas – 1°, tokio pat profilio, tik su atlenkiama nosele, maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas – 2,253, kritinis atakos kampas – 3°. Taigi pagal kompiuterinės programos *JavaFoil* pateiktus duomenis prie orlaivio *L-39* sparno profilio su išskleistais užsparniais (25-ių laipsniu kampu) pridėjus atlenkiamos noselės priešsparnį, maksimalus keliamosios jėgos koeficientas padidėtų 17 %, kritinis atakos kampas padidėtų per 2°. Sparno profilio tik su išskleistais užsparniais (44-ių laipsnių kampu) maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas – 2,059, kritinis atakos kampas – -3°, tokio pat profilio, tik su atlenkiama nosele, maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas – 2,422, kritinis atakos kampas – -2°. Taigi pagal kompiuterinės programos *JavaFoil* pateiktus duomenis prie orlaivio *L-39* sparno profilio su išskleistais užsparniais (44-ių laipsniu kampu) pridėjus atlenkiamos noselės priešsparnį, maksimalus keliamosios jėgos koeficientas padidėtų – 18 %, kritinis atakos kampas padidėtų per 1°.

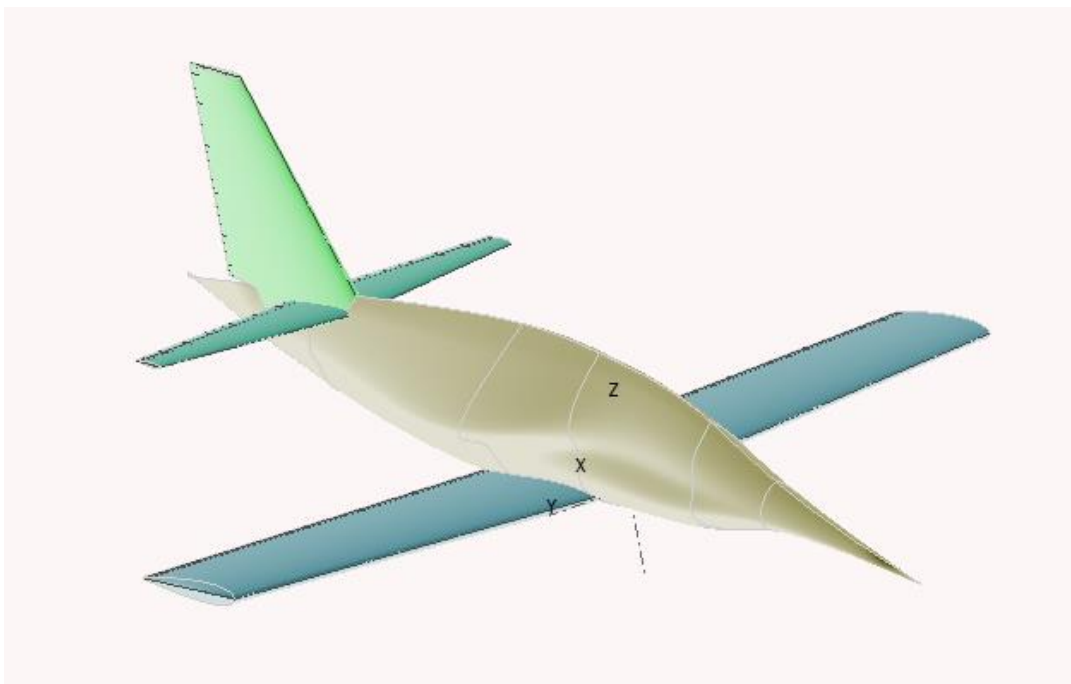
5. PRIEŠSPARNIŲ ĮTAKA ORLAIVIO L-39 AERODINAMINĖMS CHARAKTERISTIKOMS

Šioje darbo dalyje tiriama plyšinio ir atlenkiamos noselės priešsparnio įtaka orlaivio L-39 aerodinaminėms charakteristikoms. Tyrimas atliekamas kompiuterine programa *Xflr5*. Ši programa tirdama viso orlaivio aerodinamines charakteristikas naudoja sparno profilio poliarių duomenis, kuriuos gauna ištyrus nurodytą profilį. Programa sparno profilį tiria ir gauna profilių poliares pagal kompiuterinės programos *Xfoil* algoritmą, dėl to ši programa negali tirti sparno profilio sudarytų iš atskirų elementų. Kadangi šiame darbe tiriamas sparno profilis, sudarytas iš atskirų elementų, tai yra plyšinio užsparnio ir plyšinio priešsparnio, šių profilių poliares gausime atlikdami tyrimą kompiuterine programa *JavaFoil*. Gautas poliares importuosime į programą *Xflr5* ir atliksime viso orlaivio aerodinaminių charakteristikų tyrimą. Tam, kad galėtume ištirti priešsparnių įtaką visam orlaiviui visų pirmą reikia sumodeliuoti orlaivį *Xflr5* programoje. 44 paveikslas vaizduoja orlaivio L-39 sumodeliuotą liemenį kompiuterinės programos *Xflr5* aplinkoje. Šiame paveiksle pavaizduotas orlaivio vaizdas iš šono su pažymėtais pjūviais, vaizdas iš priekio, kai matomos visos pjūvių plokštumos (jų yra 7-nios) ir viso sumodeliuoto liemens 3D vaizdas.

44 pav. Orlaivio L-39 liemens modeliavimas kompiuterinės programos *Xflr5* aplinkoje

Sumodeliuotas orlaivis bus tiriamas, kai sparnai yra be keliamąją jėgą didinančių plokštumų. Vėliau atliksime tokį pat orlaivio tyrimą tik su išskleistais užsparniais, bei plyšiniu ir atlenkiamos noselės priešsparniu (45 pav.).

45 pav. Orlaivis L-39, sumodeliuotas kompiuterinės programos *Xflr5* aplinkoje

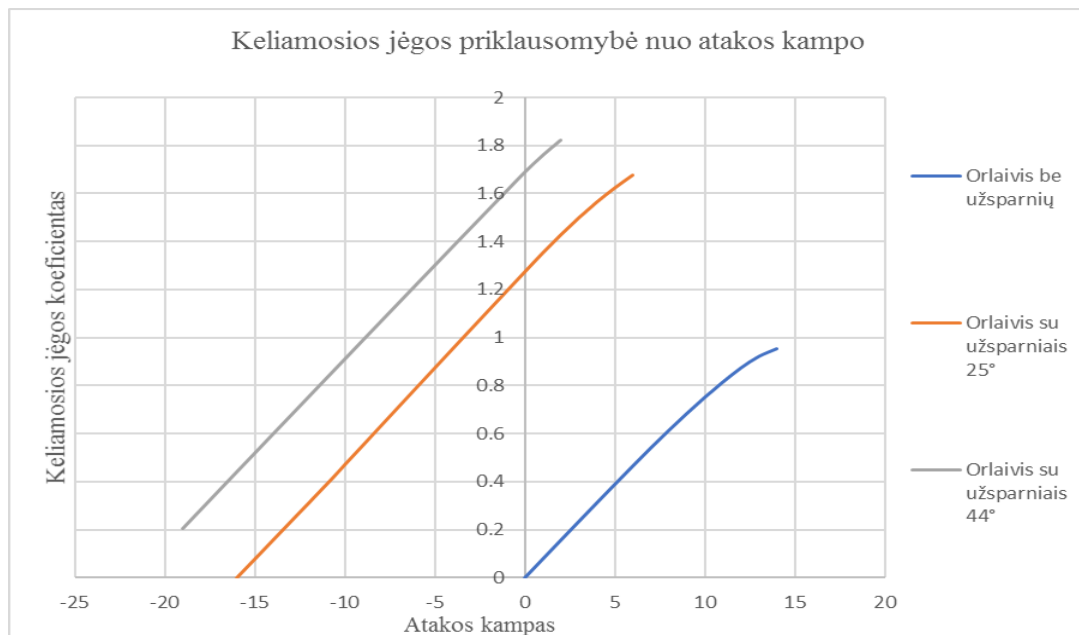
Tyrimui, kai sparno profilis yra be priešsparnių ir užsparnių, atlikti naudosime poliarės, gautas ištyrus orlaivio sparno profilį kompiuterine programa *JavaFoil*. Tai daroma tam, kad galėtume tiksliai palyginti, kaip keičiasi orlaivio aerodinaminės charakteristikos, kai prie orlaivio yra pritaissomi plyšiniai arba atlenkiamos noselės priešsparniai. 45 paveikslas vaizduoja sumodeliuotą orlaivį kompiuterinės programos *Xflr5* aplinkoje. Rezultatus apdorosime ir juos pateiksime grafiškai naudodami kompiuterines programas *Notepad++* ir *MS Excel*.

5.1 Orlaivio L-39 aerodinamins tyrimas

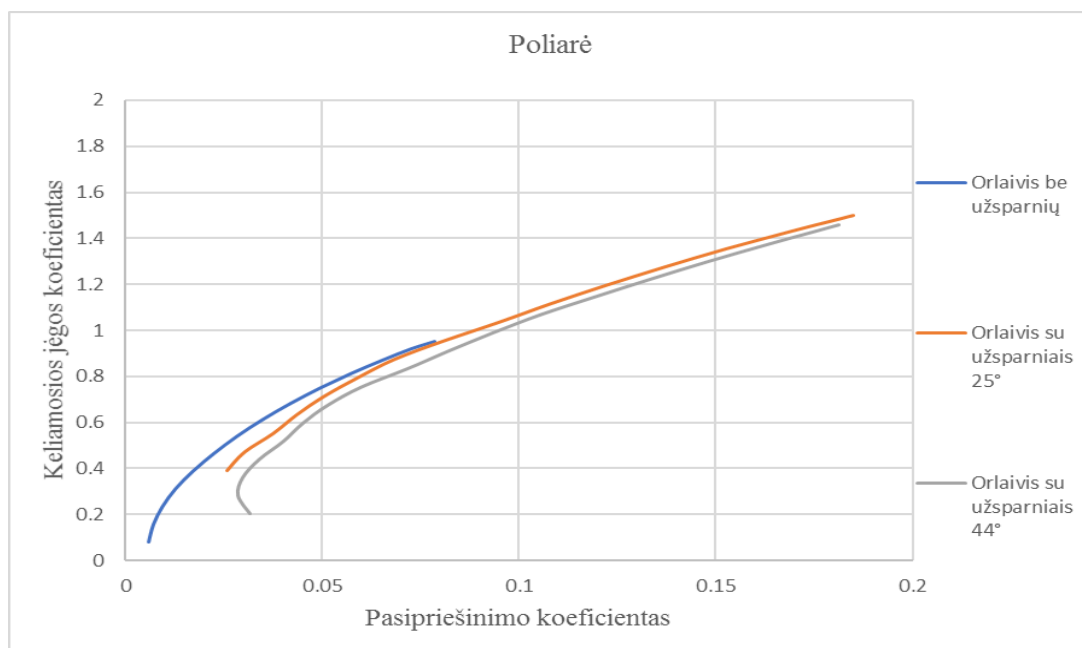
Šioje darbo dalyje bus tiriamos orlaivio aerodinaminės charakteristikos, kai orlaivis yra be keliamąją jėgą didinančių plokštumų. Tam, kad galėtume ištirti viso orlaivio aerodinamines charakteristikas, programa turi apskaičiuoti arba į ją turi būti įkeltos sparno profilio aerodinaminės charakteristikos. Šias charakteristikas apskaičiuosime naudodamiesi kompiuterine programa *JavaFoil* ir jas importuosime į kompiuterinę programą *Xflr5*. Kompiuterinė programa *Xflr5* apskaičiuos viso orlaivio aerodinamines charakteristikas, kai sparnai yra be keliamąją jėgą didinančių plokštumų. Kad programa *Xflr5* skaičiuotų viso orlaivio aerodinamines charakteristikas, į šią programą buvo įkeltos 6 skirtingos poliarės, kurios gautos esant skirtingam Reinoldso skaičiui. Pasirinkti Reinoldso skaičiai: 1 mln., 2 mln., 3 mln., 9 mln., 30 mln. ir 40 mln. Toks platus Reinoldso skaičių spektras reikalingas tam, kad programa galėtų tiksliai įvertinti net tik sparno, bet ir uodegos ir liemens įtaką orlaivio aerodinaminėms charakteristikoms. Uodegos ir stabilizatoriaus profilis buvo pasirinktas toks pat, kaip ir orlaivio sparno profilis NACA 64012. Gautos orlaivio

charakteristikos bus lyginamos su orlaivio, kurio sparnai yra su plyšiniu ar atlenkiamos noselės priešsparniu aerodinaminėmis charakteristikomis, kurias gausime vėlesnėje darbo eigoje.

46 paveikslėlo grafikas – orlaivio keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai orlaivis yra be užsparnių ar užsparniai yra kilimo (išskleisti 25-ių laipsnių kampu) ar tūpimo (išskleisti 44-ių laipsnių kampu) padėtyse. 47 paveikslėlo grafikas – poliarė, kai orlaivis yra be užsparnių ar užsparniai yra kilimo (išskleisti 25-ių laipsnių kampu) ar tūpimo (išskleisti 44-ių laipsnių kampu) padėtyse.

46 pav. Orlaivio L-39 keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai užsparniai yra išskleisti

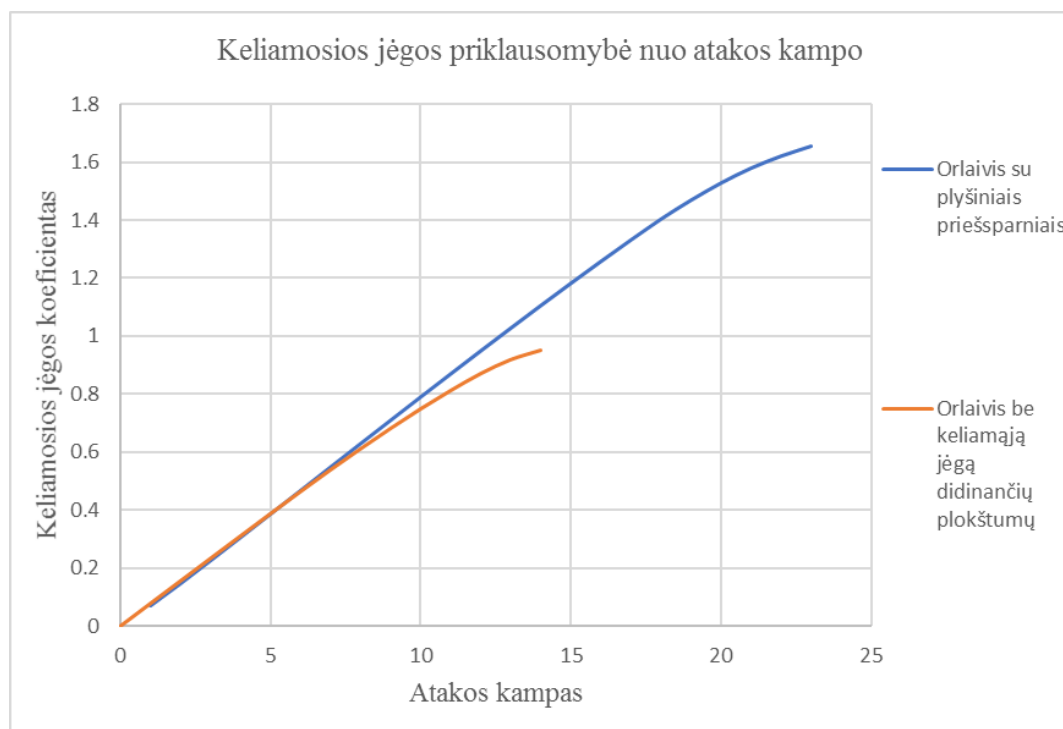

47 pav. Orlaivio L-39 poliarė, kai užsparniai yra kilimo ar tūpimo padėtyje

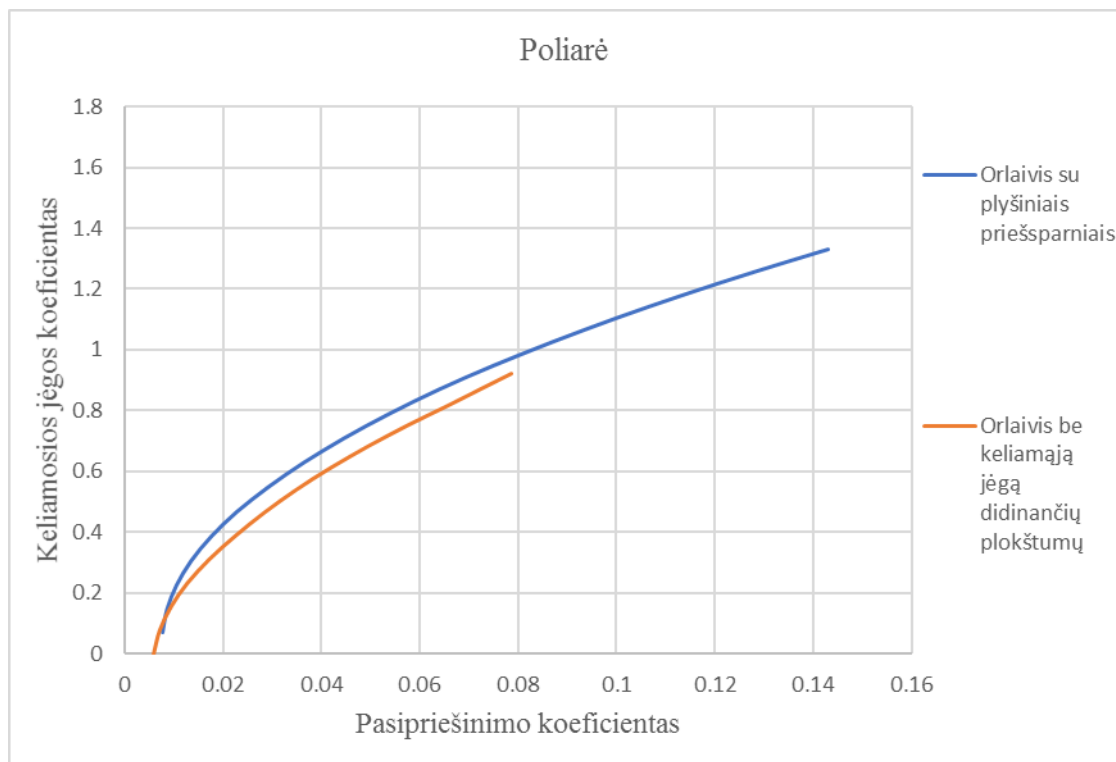
Iš 46 ir 47 paveikslų matyti, kad užsparniai padidina keliamosios jėgos koeficientą, bet sumažina kritinį atakos kampą. Pagal kompiuterinės programos *Xflr5* pateiktus duomenis maksimalus keliamosios jėgos koeficientas, kai orlaivis yra neišskleidęs užsparnių, – 0,95, kai orlaivis išskleidęs užsparnius kilimui (25-ių laipsnių kampu) – 1,68, ir kai orlaivis išskleidęs užsparnius tūpimui (44-ių laipsnių kampu) – 1,82. Kritinis atakos kampas, kai orlaivis yra neišskleidęs užsparnių, – 14° , kai orlaivis yra išskleidęs užsparnius kilimui – 6° , ir kai orlaivis yra išskleidęs užsparnius tūpimui – 2° . Taigi jei iš neutralios padėties išskleisime užsparnius į kilimo padėtį, keliamosios jėgos koeficientas padidės 77 %, bet kritinis atakos kampas sumažės per 8° . Jei iš kilimo padėties išskleisime užsparnius į tūpimo padėtį, tai maksimalus keliamosios jėgos koeficientas padidės 8 %, bet kritinis atakos kampas sumažės per 4° . Jei iš neutralios padėties išskleisime užsparnius į tūpimo padėtį, tai maksimalus keliamosios jėgos koeficientas padidės 92 %, bet kritinis atakos kampas sumažės per 12° .

5.2 Plyšinio priešsparnio įtaka orlaivio *L-39* aerodinaminėms charakteristikoms

Šioje darbo dalyje bus tiriama, kaip pasikeičia orlaivio *L-39* aerodinaminės charakteristikos pridėjus plyšinį priešsparnį. Tyrimą atliksime kompiuterine programa *Xflr5*. Į šią programą importuosime orlaivio sparno profilio su plyšiniu priešsparniu poliares, kurias gausime ištyrus profilį kompiuterine programa *JavaFoil*. Tyrimui atlikti reikės 6-ių skirtingų orlaivio sparno profilio poliarių, kai Reinoldso skaičius – 1 mln., 2 mln., 3 mln., 9 mln., 30 mln. ir 40 mln. (48, 49 pav.).

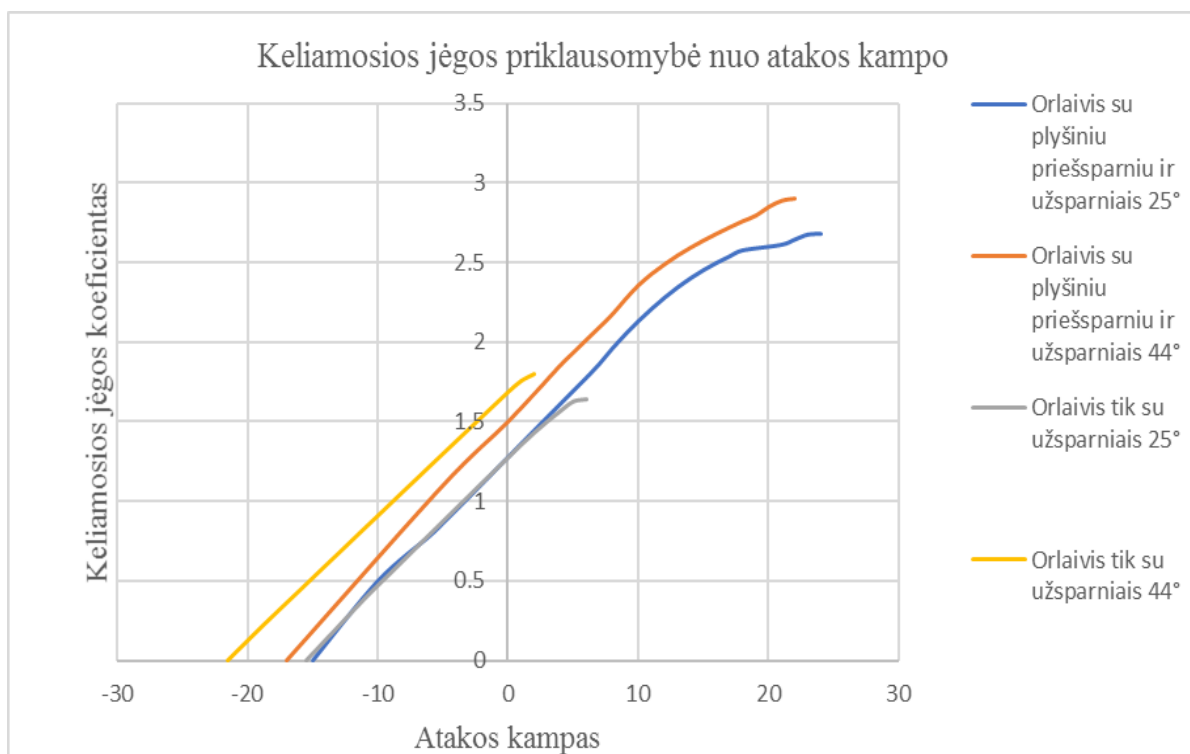
48 pav. Keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai orlaivis yra su plyšiniais priešsparniais

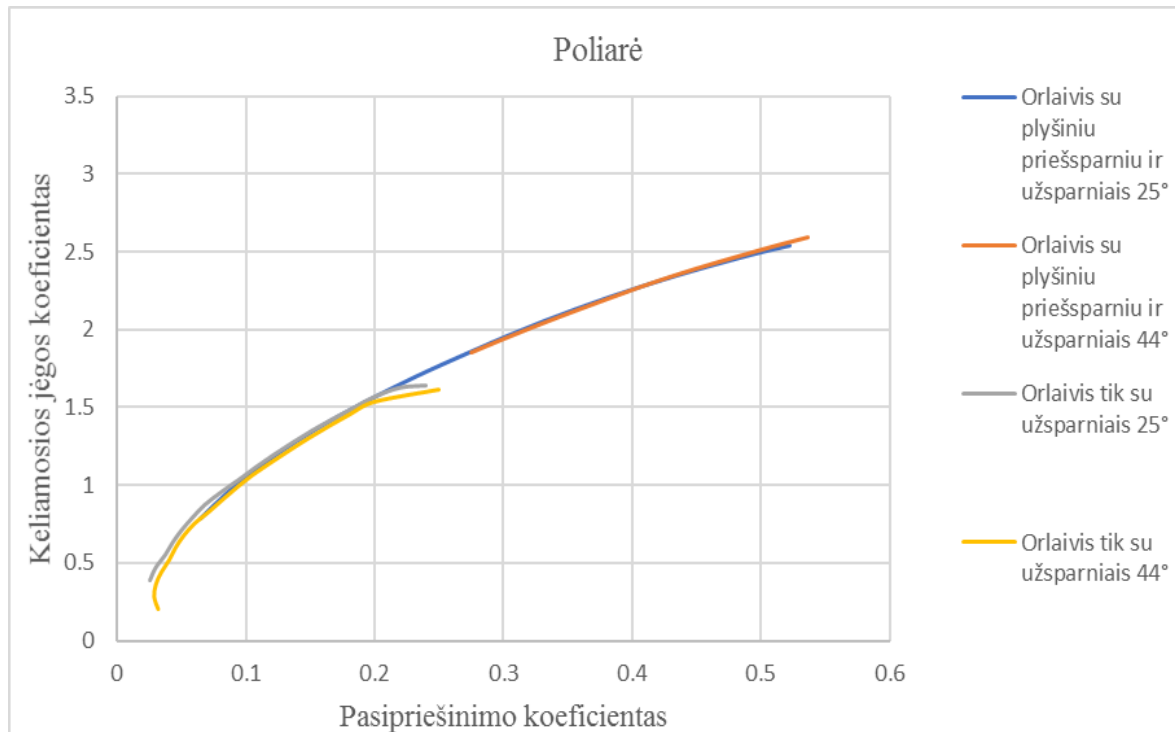
49 pav. Poliarė, kai orlaivis yra su plyšiniais priešsparniais

48 ir 49 paveikslo grafikai gauti ištyrus orlaivio *L-39* aerodinamines charakteristikas, kai prie šio orlaivio sparno buvo pridėtas plyšinis priešsparnis. 48 paveikslo grafikas – keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo ir 49 paveikslo grafikas – poliarė. Iš šių grafikų matyti, kad priešsparniai padidina keliamosios jėgos koeficientą ir kritinį atakos kampą. Pagal kompiuterinės programos *Xflr5* pateiktus duomenis maksimalus keliamosios jėgos koeficientas, kai orlaivis yra be keliamąją jėgą didinančių plokštumų, – 0,95, kritinis atakos kampas 14° . Kai orlaivis yra su plyšiniais priešsparniais, maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas – 1,66, kritinis atakos kampas 23° . Taigi jei orlaivis skrydžio metu išskleistų ar prie jo būtų primontuotas plyšinis priešsparnis maksimalus keliamosios jėgos koeficientas padidėtų 75 % ir kritinis atakos kampas padidėtų per 9° .

Toliau atliekame tokį pat tyrimą, tik plyšinį priešsparnį pridėsime prie sparno profilio, kuris yra išskleidęs užsparnius kilimui (25-ių laipsnių kampui) ar tūpimui (44-ių laipsnių kampui). Šio tyrimo tikslas – įvertinti ar priešsparniai išlieka tokie pat efektyvūs, kai orlaivis skrydžio metu išskleidžia užsparnius. 50 ir 51 paveikslo grafikai gauti ištyrus orlaivio *L-39* aerodinamines charakteristikas, kai prie orlaivio sparno primontuoti plyšiniai priešsparniai ir išskleisti užsparniai kilimui ar tūpimui.

50 pav. Orlaivio L-39 keliamosios jėgos koeficiento priklausomybė nuo atakos kampo, kai orlaivis yra su plyšiniais priešsparniais ir išskleistais užsparniais

51 pav. Orlaivio L-39 poliarė, kai orlaivis yra su plyšiniais priešsparniais ir išskleistais užsparniais

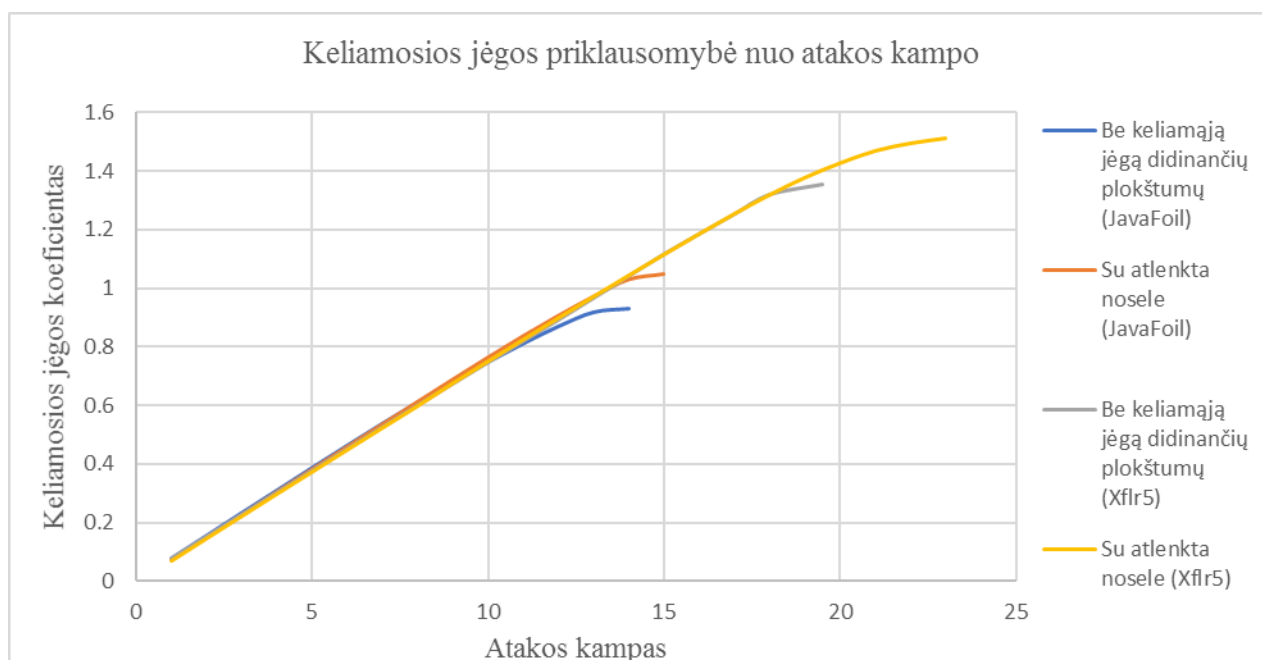
Iš 50 ir 51 paveikslo matyti, kad plyšinis priešsparnis padidina orlaivio maksimalų keliamosios jėgos koeficientą ir kritinį atakos kampą, kai yra išskleisti užsparniai. Pagal

kompiuterinės programos *Xflr5* pateiktus duomenis maksimalus keliamosios jėgos koeficientas, kai orlaivis yra su plyšiniais priešsparniais ir užsparniai yra išskleisti kilimui (25-ių laipsnių kampu) – 2,68, kritinis atakos kampas – 24°. Maksimalus keliamosios jėgos koeficientas, kai orlaivis yra su plyšiniais priešsparniais ir užsparniai yra išskleisti tūpimui (44-ių laipsnių kampu) – 2,9, kritinis atakos kampas – 22°. Maksimalus keliamosios jėgos koeficientas, kai orlaivis yra tik su užsparniais, išskleistais kilimui (25-ių laipsnių kampu) – 1,68, kritinis atakos kampas – 6°. Maksimalus keliamosios jėgos koeficientas, kai orlaivis yra tik su užsparniais išskleistais tūpimui 1,82, kritinis atakos kampas – 2°. Taigi jei prie sparno su išskleistais užsparniais kilimui pridėtume plyšinius priešsparnius, tai maksimalus orlaivio keliamosios jėgos koeficientas padidėtų 63 % ir kritinis atakos kampas padidėtų per 18°. Jei prie sparno su išskleistais užsparniais tūpimui pridėtume plyšinius priešsparnius, tai maksimalus orlaivio keliamosios jėgos koeficientas padidėtų 60 % ir kritinis atakos kampas padidėtų per 20°.

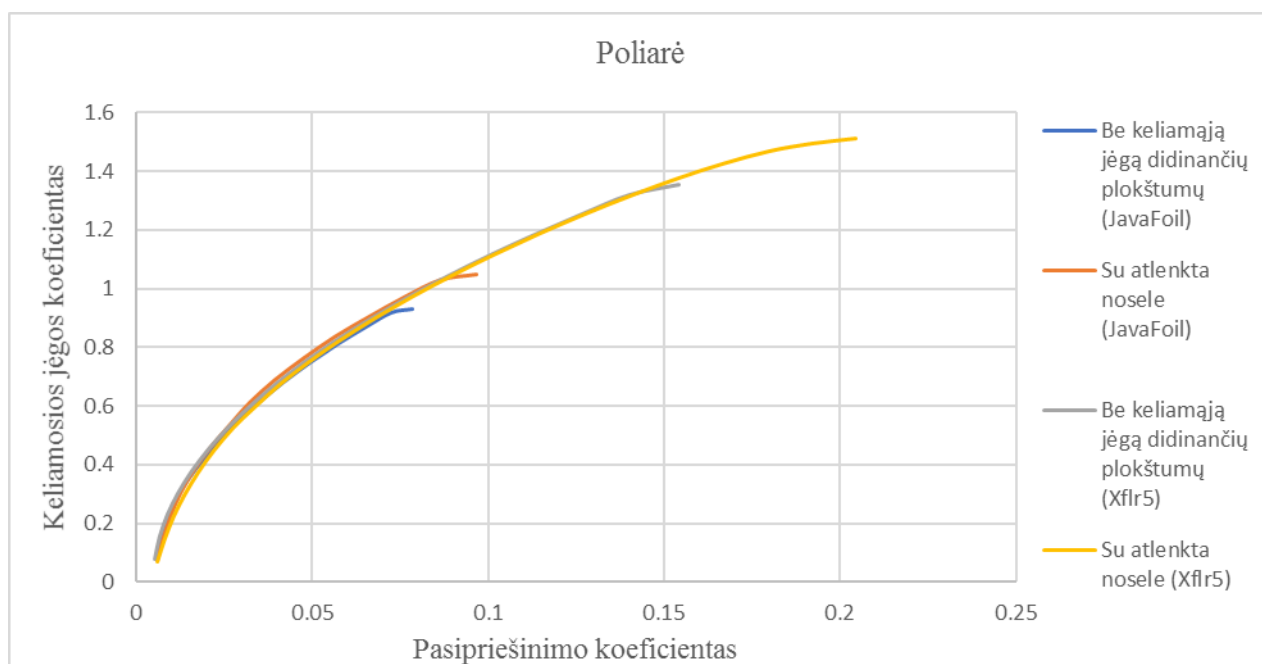
5.3 Atlenkiamos noselės įtaka orlaivio *L-39* aerodinaminėms charakteristikoms

Šioje darbo dalyje bus tiriama atlenkiamos noselės įtaką orlaivio *L-39* aerodinaminėms charakteristikoms. Tyrimą atliksime dviem būdais tai yra naudosime kelių kompiuterinių programų – *Xflr5* ir *JavaFoil* poliares. Pradžioje ištirsime orlaivio *L-39* sparno profilį kompiuterinėmis programomis *Xflr5* ir *JavaFoil*. Turėdami orlaivio sparno profilio poliares apskaičiuotas dviem skirtingais būdais (*Xflr5* ir *JavaFoil*), ištirsime viso orlaivio aerodinamines charakteristikas, kai sparno profilio poliarės yra apskaičiuotos su kompiuterine programa *Xflr5* arba *JavaFoil*. Vienu atveju poliares importuosime iš kompiuterinės programos *JavaFoil*, kitu atveju kompiuterinė programa *Xflr5* apskaičiuos sparno profilio su atlenkiama nosele aerodinamines charakteristikas, kurias panaudos viso orlaivio aerodinaminėms charakteristikoms tirti. Gauti rezultatai parodys, kaip pasikeičia orlaivio aerodinaminės charakteristikos, kai orlaivio sparnas pakeičiamas į sparną su atlenkiama nosele. Atlenkto noselės ilgis 10 % nuo vidutinės aerodinaminės stygos ir atlenkimo kampas 10°. Pasirinkti Reinoldso skaičiai – 1 mln., 2 mln., 3 mln., 9 mln., 30 mln., ir 40 mln.

52 ir 53 paveiksluose pateikti aerodinaminių charakteristikų grafikai, gauti ištyrus orlaivį *L-39* su atlenkiama nosele. 52 paveiksle pavaizduota keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai orlaivis yra su atlenkiama nosele arba be jos (ištirta pagal kompiuterinių programų *Xflr5* arba *JavaFoil* sparno profilio poliares). 53 paveikslo grafikas – poliarė (keliamosios jėgos priklausomybė nuo pasipriešinimo koeficiento), kai orlaivis yra su atlenkiama nosele arba be jos (ištirta pagal kompiuterinių programų *Xflr5* arba *JavaFoil* poliares).

52 pav. Keliamosios jėgos koeficiento priklausomybė nuo atakos kampo, kai orlaivis yra su atlenkiama nosele ir be jos (apskaičiuota pagal *JavaFoil* ir *Xflr5* sparno profilio poliares)

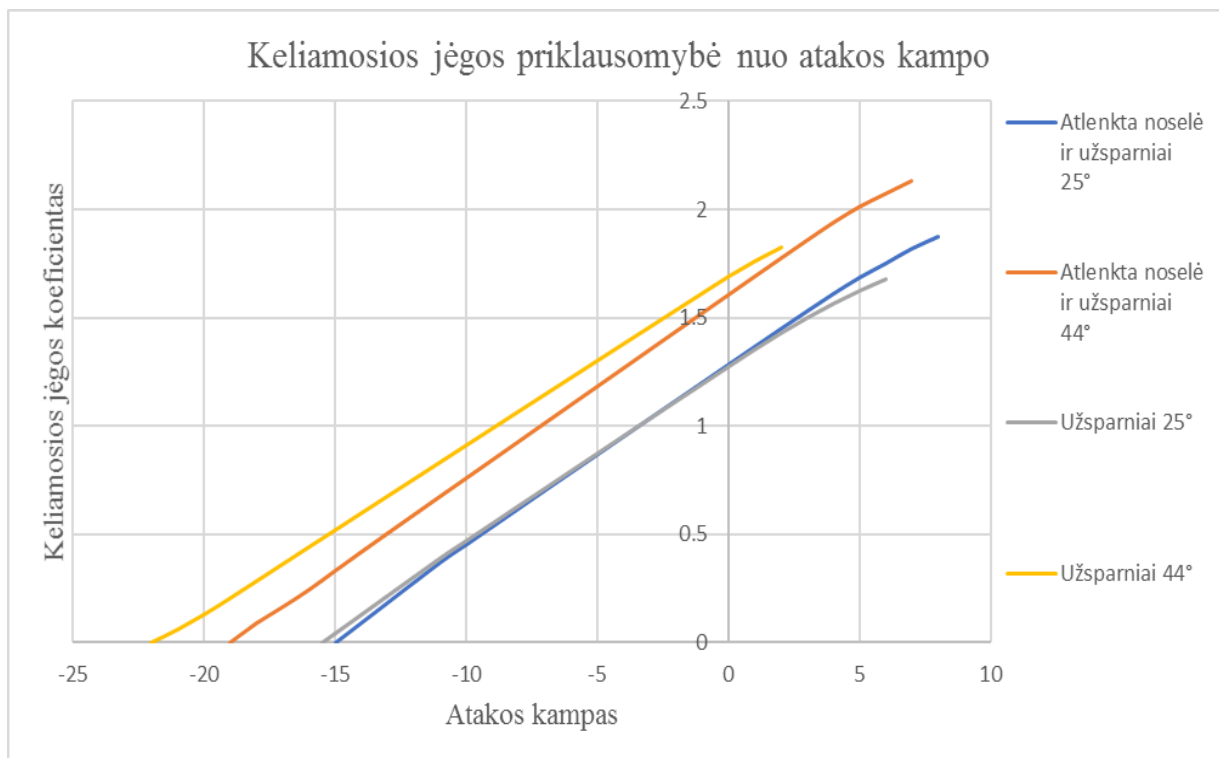
53 pav. Poliarė, kai orlaivis yra su atlenkiama nosele ir be jos (apskaičiuota pagal *JavaFoil* ir *Xflr5* sparno profilio poliares)

Iš 52 ir 53 paveikslų matyti, kad pagal kompiuterinės programos *Xflr5* pateiktus duomenis, kai vienu atveju poliarės importuotos iš kompiuterinės programos *JavaFoil*, kitu atveju apskaičiuotos kompiuterine programa *Xflr5*, atlenkiamos noselės priešsparnis padidina maksimalų keliamosios jėgos koeficientą ir kritinį atakos kampą. Pagal kompiuterinės programos *Xflr5*

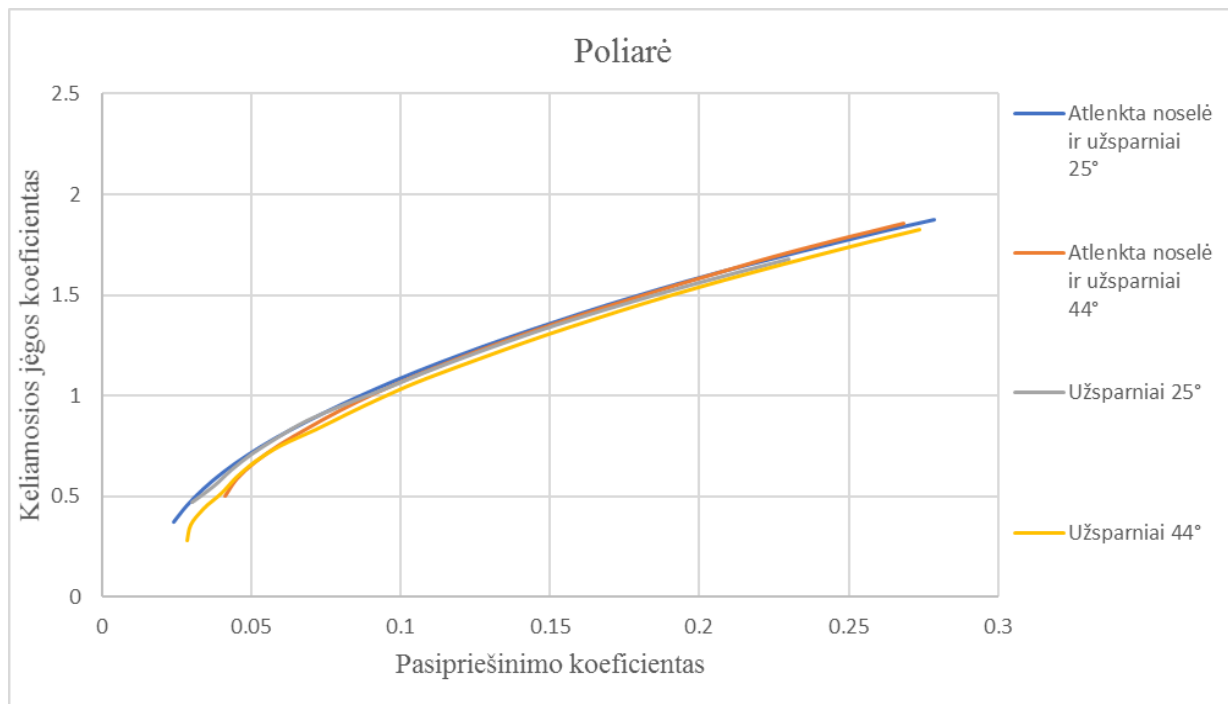
pateiktus duomenis, kai sparno profilio su atlenkiama nosele poliarės buvo importuotos iš kompiuterinės programos *JavaFoil*, maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas ir kritinis atakos kampas – 1,05, 15°. Tokio pat tyrimo, tik kai orlaivio sparnas yra be keliamąją jėgą didinančių plokštumų, maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas ir kritinis atakos kampas – 0,93, 13°. Pagal kompiuterinės programos *Xflr5* pateiktus duomenis, kai sparno profilio su atlenkiama nosele poliarės buvo apskaičiuotas programa *Xflr5*, maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas ir kritinis atakos kampas – 1,51, 22°. Tokio pat tyrimo, tik kai orlaivis yra be keliamąją jėgą didinančių plokštumų, maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas ir kritinis atakos kampas – 1,36, 20°. Taigi, pagal kompiuterinės programos *Xflr5* pateiktus duomenis, kai sparno profilio su atlenkiama nosele poliarės yra importuotos iš kompiuterinės programos *JavaFoil*, atlenkiamos noselės priešsparniai padidina maksimalų keliamosios jėgos koeficientą 13 % ir kritinį atakos kampą per 2°. Pagal kompiuterinės programos *Xflr5* pateiktus duomenis, kai sparno profilio su atlenkiama nosele poliarės yra apskaičiuotos programa *Xflr5*, atlenkiamos noselės priešsparniai padidina maksimalų keliamosios jėgos koeficientą 11 % ir kritinį atakos kampą per 2°.

Toliau atliekame tokį pat orlaivio tyrimą, tik šiuo atveju tirsime atlenkiamos noselės įtaką orlaiviui *L-39*, kai orlaivis yra išskleidęs užsparnius kilimui ar tūpimui. Šio tyrimo tikslas – įvertinti atlenkiamos noselės efektyvumą, kai yra išskleisti užsparniai. Tyrimą atliksime kompiuterine programa *Xflr5*. Kadangi orlaivis *L-39* turi dviejų plyšių užsparnius į programą *Xflr5*, turėsime importuoti sparno profilio su atlenkta nosele ir išskleistais užsparniais poliares, nes programa *Xflr5* negali skaičiuoti profilių, kurie sudaryti iš atskirų elementų poliarių. Šias poliares gausime ištyrus orlaivio sparno profilį su atlenkta nosele iš išskleistais užsparniais tūpimui (44-ių laipsnių kampu) arba kilimui (25 laipsnių kampu) naudodamiesi kompiuterine programa *JavaFoil*. Atlenktos noselės ilgis 10 % nuo vidutinės aerodinaminės stygos, atlenkimo kampas 10°. Orlaivio sparno profilio poliarėms gauti, naudojantis kompiuterine programa *JavaFoil*, buvo pasirinkti Reinoldso skaičiai – 1 mln., 2 mln., 3 mln., 9 mln., 30 mln. ir 40 mln.

54 ir 55 paveikslo grafikai, gauti ištyrus orlaivį *L-39* su atlenkiamos noselės priešsparniu ir išskleistais užsparniais tūpimui (44-ių laipsnių kampu) ar kilimui (25-ių laipsnių kampu). 54 paveikslo grafikas – keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, 55 paveikslo grafikas poliarė.

54 pav. Keliamosios jėgos priklausomybė nuo atakos kampo, kai orlaivis yra su atlenkiama nosele ir užsparniais

55 pav. Poliarė, kai orlaivis yra su atlenkiamos noselės priešsparniais ir išskleistais užsparniais

Iš 54 ir 55 paveikslo matyti, kad atlenkiamos noselės priešsparnis padidina maksimalų keliamosios jėgos koeficientą ir kritinį atakos kampą, kai orlaivis yra išskleidęs užsparnius kilimui (25-ių laipsnių kampų) ar tūpimui (44-ių laipsnių kampų). Pagal kompiuterinės programos *Xflr5*

pateiktus duomenis maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas ir kritinis atakos kampas, kai sparnas yra su atlenkiama nosele ir užsparniai yra kilimo padėtyje – 1,88, 8°. Maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas ir kritinis atakos kampas, kai sparnas yra su atlenkiama nosele ir užsparniai yra tūpimo padėtyje – 2,13, 7°. Maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas ir kritinis atakos kampas, kai sparnas yra be priešsparnio, bet su išskleistais užsparniais kilimui – 1,68, 6°. Maksimalus gautas keliamosios jėgos koeficientas ir kritinis atakos kampas, kai sparnas yra be priešsparnio, bet su išskleistais užsparniais tūpimui – 1,82, 2°. Taigi atlenkiamos noselės priešsparnis padidina maksimalų orlaivio keliamosios jėgos koeficientą, kai orlaivis yra išskleidęs užsparnius kilimui 12 % ir kritinį atakos kampą per 2°. Kai orlaivis yra išskleidęs užsparnius tūpimui, atlenkiamos noselės priešsparnis padidina maksimalų orlaivio keliamosios jėgos koeficientą 17 % ir kritinį atakos kampą per 5°.

6. PRIEŠSPARNIŲ ĮTAKA ORLAIVIO L-39 SKRYDŽIO PROCEDŪROMS

Šiame skyriuje bus aptariama 4 ir 5 šio darbo skyriuose gautų aerodinaminių charakteristikų duomenis. Įvertinsime kokią įtaką turi atlenkiama noselė ir plyšiniai priešsparniai orlaivio L-39 skrydžio procedūroms. Orlaivio L-39 skrydžio procedūros, kurias įvertinsime šiame skyriuje:

1. tūpimas,
2. kilimas,
3. atšauktas kilimas (dėl variklio gedimo).

Tūpimas: minimalus orlaivio greitis tūptinėje, kai orlaivis yra praskridęs išlyginimo tašką – 180 km/h, vidutinis atstumas, kurio reikia norint visiškai sustabdyti orlaivį palietus žemę – 800 m, kai orlaivio svoris 4700 kg. Kilimas: vidutinis riedėjimo atstumas norint pakilti yra 650 m, kai orlaivio svoris 4700 kg, atsiplėšimo nuo tako greitis 160 km/h. Atšauktas kilimas: atstumas, kurio reikia visiškai sustabdyti orlaivį, kai orlaivio greitis iki 130 km/h, 820 m (*Aero Vodochody* 1990).

Iš tyrimų aprašytų 4 ir 5 šio darbo skyriuose, matyti, kad atlenkiama noselė ir plyšinis priešsparnis padidina maksimalų orlaivio keliamosios jėgos koeficientą ir kritinį atakos kampą, nepaisant to, ar orlaivis yra išskleidęs užsparnius tūpimui ar kilimui. Iš 5 skyriuje aprašytų tyrimų atlenkiama noselė padidina maksimalų orlaivio keliamosios jėgos koeficientą ir kritinį atakos kampą:

- 13 %, 2°,
- 12 %, 2° (kai užsparniai išskleisti 25-ių laipsnių kampu kilimui),
- 17 %, 5° (kai užsparniai išskleisti 44-ių laipsnių kampu tūpimui).

Plyšiniai priešsparniai padidina maksimalų orlaivio keliamosios jėgos koeficientą ir kritinį atakos kampą:

- 75 %, 9°,
- 63 %, 18° (kai užsparniai išskleisti 25-ių laipsnių kampu kilimui),
- 60 %, 20° (kai užsparniai išskleisti 44-ių laipsnių kampu tūpimui).

Atlenkiamos noselės ir plyšinio priešsparnio įtaka orlaivio L-39 riedėjimo nutūpus atstumui:

Atlenkiamos noselės priešsparnis padidina maksimalų keliamosios jėgos koeficientą 17 % (kai užsparniai išskleisti tūpimui). Pagal toliau esančią 6.1 formulę, žinodami, kaip pasikeičia keliamosios jėgos koeficientas, galima nustatyti, kaip pasikeičia orlaivio greitis:

$$L = \frac{1}{2} \rho v^2 S C_L \quad 6.1$$

čia L – keliamoji jėga, ρ – oro tankis, v – srauto, aptekančio orlaivį greitis, S – sparno plotas, C_L – keliamosios jėgos koeficientas.

Orlaiviui tūptinėje svarbu išlaikyti vienodą keliamąją jėgą, žinodami, kad atlenkiamos noselės priešsparnis padidina maksimalųjį keliamosios jėgos koeficientą 17 %, naudodamiesi 6.1 formule apskaičiuojame, kiek sumažėja srauto (orlaivio) greitis išlaikant tą pačią keliamąją jėgą.

$$L = \frac{1}{2} \rho \frac{v^2}{1,17} S 1,17 C_L$$

Gauname, kad srauto greitis pakeltas kvadratu v^2 sumažėja 1,17 karto, tuomet srauto greitis sumažėja $\sqrt{1,17} = 1,082$ karto. Jei orlaivio greitis tūptinėje po išlyginimo taško – 180 km/h, tai pritaikius atlenkiamos noselės priešsparnį šis greitis sumažėtų iki 167 km/h. Orlaivio tūpimo atstumą, kai orlaivis tūptinėje skrenda 167 km/h greičiu, apskaičiuojame pagal formules 6.2 ir 6.3:

$$s = \frac{v_{pr} - v_{gal}}{2} t \quad 6.2$$

$$a = \frac{v_{pr} - v_{gal}}{t} \quad 6.3$$

čia s – orlaivio nuriestas kelias, v_{pr} – pradinis greitis, v_{gal} – galutinis greitis (šis greitis lygūs 0, nes orlaivis visiškai sustoja), a – stabdymo pagreitis, t – laikas.

Naudodamiesi 6.2 ir 6.3 formulėmis apskaičiuojame orlaivio stabdymo pagreitį, kuris yra 1,56 m/s². Žinodami stabdymo pagreitį pagal 6.3 formulę apskaičiuojame kiek laiko orlaiviui reikia norint pilnai sustoti palietus žemę 167 km/h greičiu. Žinodami orlaivio stabdymo laiką, pagal 6.2 formulę apskaičiuojame, kiek kelio nuriestų orlaivis iki visiško sustojimo. Naudodamas atlenkiamos noselės priešsparnį orlaiviui pilnai sustoti nutūpus reikės 693 metrų. Toliau taikant tokį pat skaičiavimo metodą, naudodami 6.1, 6.2 ir 6.3 formules, apskaičiuojame plyšinio priešsparo įtaką orlaivio riedėjimo nutūpus atstumui. Plyšinis priešsparnis padidina orlaivio maksimalųjį keliamosios jėgos koeficientą 60 %. Jei maksimalus keliamosios jėgos koeficientas padidėja 60 %, tai pagal 6.1 formulę orlaivio tūpimo greitis, kuris yra 180 km/h, sumažėja iki 142 km/h. Žinodami, koku greičiu su plyšiniais priešsparniais orlaivis gali artėti tūpti, naudodamiesi 6.2 ir 6.3 formulėmis apskaičiuojame, kokio atstumo reikės norint visiškai sustabdyti orlaivį. Naudojant plyšinį

priešsparnį orlaiviui visiškai sustoti nutūpus reikės 500 m. Taigi atlenkiamos noselės priešsparnis sumažina riedėjimo nutūpus atstumą 14 % tai yra iki 693 m., o plyšinis priešsparnis 36 %, tai yra iki 500 m.

Atlenkiamos noselės ir plyšinio priešsparnio įtaka orlaivio L-39 riedėjimo kilti atstumui:

Atlenkiamos noselės priešsparnis padidina maksimalų keliamosios jėgos koeficientą (kai užsparniai yra išskleisti kilimui) – 12 %. Greitis, kada orlaivis, neturintis atlenkiamos noselės priešsparnio, gali pradėti kilti – 160 km/h. Šiam greičiui pasiekti orlaiviui vidutiniškai reikia 650 m. Pagal 6.1 formulę apskaičiuojame greitį, kada, orlaivis su atlenkiamos noselės priešsparniu gali pradėti kilti. Gauname, kad orlaivis su atlenkiamos noselės priešsparniu gali pradėti kilimą riedėdamas 151 km/h. Toliau naudodamiesi 6.2, 6.3 formulėmis ir žinodami atstumą, kurio reikia orlaiviui norint pasiekti 160 km/h greitį apskaičiuojame, kokiu vidutiniu pagreičiu įsibėgėja orlaivis. Gauname, kad orlaivio vidutinis pagreitis $1,52 \text{ m/s}^2$. Toliau žinodami greitėjimosi pagreitį naudodamiesi 6.3 formule apskaičiuojame, kiek laiko orlaiviui reikės, norint pasiekti 151 km/h greitį. Žinodami šį laiką naudodamiesi 6.2 formule apskaičiuojame, kokio atstumo orlaiviui reikės norint pasiekti kilimo greitį. Gauname, kad orlaiviui su atlenkiamos noselės priešsparniu norint pasiekti kilimo greitį reikės riedėti 585 m. Toliau analogišku principu naudodamiesi 6.1, 6.2 ir 6.3 formulėmis apskaičiuojame plyšinio priešsparnio įtaką orlaivio riedėjimo kilti atstumui. Plyšinis priešsparnis padidina orlaivio (su išskleistais užsparniais kilimui) maksimalų keliamosios jėgos koeficientą – 63 %. Pagal 6.1 formulę apskaičiuojame, kad orlaivis kilimą pradėti galės, kai pasieks 125 km/h greitį. Žinodami vidutinį orlaivio pagreitį, kuris yra $1,52 \text{ m/s}^2$, pagal 6.3 formulę apskaičiuojame, kiek laiko reikės orlaiviui norint pasiekti 125 km/h greitį. Gauname, kad orlaiviui įsibėgėti iki 125 km/h reikės 23 sekundžių. Žinodami, kiek laiko reikės orlaiviui įsibėgėti iki 125 km/h, pagal 6.2 formulę apskaičiuojame, kokį kelią nuriedės orlaivis, kad pasiektų kilimo greitį. Gauname, kad orlaivio su plyšiniu priešsparniu įsibėgėjimo kilti atstumas yra 403 m. Taigi atlenkiamos noselės priešsparnis sumažina riedėjimo kilti atstumą 10 %, tai yra iki 585 m, o plyšinis priešsparnis 38 %, tai yra iki 403 m.

Atlenkiamos noselės ir plyšinio priešsparnio įtaka orlaivio L-39 atšaukto kilimo (dėl variklio gedimo) procedūrai:

Jei pradėjus kilimo taku kilimui variklis nustoja kurti trauką, yra vykdoma atšaukto kilimo procedūra. Jei orlaivio greitis buvo iki 130 km/h ir variklis nustojo kurti trauką, tuomet minamalus atstumas, nuo riedėjimo su visa trauka pradžios iki visiško sustojimo yra 820 m. (Aero Vodochody, 1990). Šioje dalyje bus skaičiuojame, kiek sutrumpėtų šis atstumas jei orlaivis turėtų atlenkiamos noselės ar plyšinius priešsparnius.

Atlenkiama noselė padidina maksimalų orlaivio keliamosios jėgos koeficientą 12 % (kai užsparniai išskleisti kilimui). Pagal 6.1 formulę jei maksimalus keliamosios jėgos koeficientas padidėja 12 %, tai tam, kad keliamoji jėga išliktų nepakitusi, srauto (orlaivio) greitis gali sumažėti 1,058 karto. Jei orlaivis, atliekantis atšaukto kilimo procedūrą, turės atlenkiamos noselės priešsparnius, tai greitis, iki kurio šią procedūrą bus galima vykdyti, bus 123 km/h. Toliau pagal 6.2 ir 6.3 formules apskaičiuojame orlaivio įsibėgėjimo ir stabdymo pagreičius. Atlikę skaičiavimus gauname, kad orlaivio įsibėgėjimo pagreitis – $1,52 \text{ m/s}^2$, o stabdymo pagreitis $1,56 \text{ m/s}^2$. Toliau pagal 6.3 formulę apskaičiuojame, kiek laiko reikės orlaiviui įsibėgėti iki 130 km/h. Gauname, kad orlaiviui įsibėgėti reikės 22,5 s. Žinodami laiką, kurio orlaiviui reikės norint pasiekti 123 km/h greitį, pagal 6.2 formulę apskaičiuojame, kokio atstumo reikės orlaiviui norint pasiekti šį greitį. Atlikę skaičiavimą gauname, kod orlaiviui įsibėgėti iki 123 km/h. reikės nuriedėti 383 m. Toliau pagal 6.2 ir 6.3 formules apskaičiuojame, kiek laiko orlaiviui reikės stabdyti ir kokį atstumą orlaivis nuriedės nuo pradėjimo stabdyti iki visiško sustojimo. Atlikę skaičiavimus gauname, kad orlaivis stabdys 22 s ir nuo stabdymo pradžios iki visiško sustojimo nuriedės 374 m. Iš viso atlikdami atšaukto kilimo procedūrą orlaiviu, kuris turi atlenkiamos noselės priešsparnį, orlaivis nuriedės 757 m.

Toliau atliekame analogiškus skaičiavimus, tik šiuo atveju apskaičiuosime kokią įtaką atšaukto kilimo procedūrai turi plyšinis priešsparnis. Plyšinis priešsparnis padidina maksimalų orlaivio keliamosios jėgos koeficientą 63 % (kai užsparniai išskleisti kilimui). Pagal 6.1 formulę jei maksimalus keliamosios jėgos koeficientas padidėja 63%, tai tam, kad keliamoji jėga išliktų nepakitusi, srauto (orlaivio) greitis gali sumažėti 1,28 karto. Jei orlaivis, atliekantis atšaukto kilimo procedūrą turės plyšinius priešsparnius, tai greitis, iki kurio ši procedūra bus vykdoma, – 102 km/h. Žinodami orlaivio įsibėgėjimo pagreitį, kuris yra $1,52 \text{ m/s}^2$ ir stabdymo pagreitį, kuris yra $1,56 \text{ m/s}^2$, pagal 6.3 formulę apskaičiuojame, kiek laiko reikės orlaiviui įsibėgėti iki 102 km/h. Atlikę skaičiavimus gauname, kad orlaiviui reikės 18,6 s. tam, kad pasiektų 102 km/h greitį. Žinodami laiką, kurį riedės orlaivis iki 102 km/h pagal 6.2 formulę apskaičiuojame, kokį kelią orlaivis nuriedės iki pasieks 102 km/h greitį. Gauname, kad orlaiviui įsibėgėti iki 102 km/h reikės 263 m. Toliau žinodami orlaivio stabdymo pagreitį, pagal 6.3 formulę galime apskaičiuoti kiek laiko orlaivis stabdys iki sustojimo. Atlikę skaičiavimus gauname, kad orlaivis stabdys 18,2 s. Žinodami stabdymo laiką pagal 6.2 formulę galime apskaičiuoti, kokį kelią orlaivis nuriedės iki sustojimo. Gauname, kad orlaivis nuo stabdymo pradžios iki sustojimo nuriedės 258 m. Iš viso atlikdami atšaukto kilimo procedūrą orlaiviu, kuris turi plyšinius priešsparnius, orlaivis nuriedės 521 m. Taigi atlenkiamos noselės priešsparnis sumažina orlaivio riedėjimo atstumą vykdant atšaukto kilimo procedūrą 8 %, tai yra iki 757 m, o plyšinis priešsparnis – 35 %, tai yra iki 521 m.

IŠVADOS

1. Šiame darbe atlikta literatūros analizė:

- Priešsparnių įtaką orlaivių aerodinaminėms charakteristikoms.
- Lengvasis šturmo lėktuvas *Aero L-39*.

2. Išanalizuoti aerodinaminių tyrimų metodai:

- Kompiuterinė programa XFOIL gali tirti sparno profilius, kurie yra sudaryti iš vieno elemento. Ši programa veikia sąveikaujančiu zoniniu metodu.
- Kompiuterinė programa JAVAFOIL gali tirti sparno profilius, kurie yra sudaryti iš keletos elementų. Ši programa veikia nesąveikaujančiu zoniniu metodu.
- Kompiuterinė programa XFLR5, tai interaktyvi programa, kuri gali tirti viso orlaivio aerodinamines charakteristikas. Ši programa veikia pagal keliamosios jėgos linijos metodą (angl. Lifting Line Theory).

3. Naudojant kompiuterines programas XFOIL ir JAVAFOIL ištirtas orlaivio *L-39* sparno profilis su atlenkiama nosele ir sparno profilis su plyšiniu priešsparniu:

- Atlenkiama noselė padidina maksimalųjį sparno profilio keliamosios jėgos koeficientą 5% (JAVAFOIL), 17 % (XFOIL) ir kritinį atakos kampą 3° (JAVAFOIL, XFOIL),
- Atlenkiama noselė padidina maksimalųjį sparno profilio su išskleistais užsparniais keliamosios jėgos koeficientą 17 % ir kritinį atakos kampą 2° (JAVAFOIL).
- Plyšinis priešsparnis padidina maksimalųjį sparno profilio keliamosios jėgos koeficientą 91 % ir kritinį atakos kampą 11° (JAVAFOIL).
- Plyšinis priešsparnis padidina maksimalųjį sparno profilio su išskleistais užsparniais keliamosios jėgos koeficientą 55 % ir kritinį atakos kampą 17° (JAVAFOIL).

4. Naudojant kompiuterinę programą XFLR5 sumodeliuotas orlaivis *L-39*, ištirtos šio orlaivio aerodinaminės charakteristikos, kai orlaivio sparnas yra su atlenkiama nosele ar plyšiniu priešsparniu:

- Plyšiniai priešsparniai padidina orlaivio *L-39* maksimalųjį keliamosios jėgos koeficientą 75 % ir kritinį atakos kampą 9° .
- Plyšiniai priešsparniai padidina orlaivio *L-39*, kai orlaivis yra su išskleistais užsparniais kylimui (25-ių laipsnių kampu), maksimalųjį keliamosios jėgos koeficientą 63 % ir kritinį atakos kampą 18° .

- Plyšiniai priešsparniai padidina orlaivio *L-39*, kai orlaivis yra su išskleistais užsparniais tūpimui (44-ių laipsnių kampu), maksimalų keliamosios jėgos koeficientą 60 % ir kritinį atakos kampą 20°.
- Atlenkiamą noselę padidina orlaivio *L-39* maksimalų keliamosios jėgos koeficientą 13 % ir kritinį atakos kampą 2° (duomenys gauti, kai sparno profilio poliarės importuotos iš kompiuterinės programos *JavaFoil*).
- Atlenkiamą noselę padidina orlaivio *L-39* maksimalų keliamosios jėgos koeficientą 11 % ir kritinį atakos kampą 2° (duomenys gauti, kai sparno profilio poliarės apskaičiuotos kompiuterine programa *Xflr5*).
- Atlenkiamą noselę padidina orlaivio *L-39*, kai orlaivis yra su išskleistais užsparniais kylimui (25-ių laipsnių kampu), maksimalų keliamosios jėgos koeficientą 12 % ir kritinį atakos kampą 2°.
- Atlenkiamą noselę padidina orlaivio *L-39*, kai orlaivis yra su išskleistais užsparniais tūpimui (44-ių laipsnių kampu), maksimalų keliamosios jėgos koeficientą 17 % ir kritinį atakos kampą 5°.

5. Įvertinta plyšinio ir atlenkiamos noselės priešsparnio įtaka orlaivio standartiniams procedūroms:

- Atlenkiamą noselę sumažina orlaivio riedėjimo atstumą nutūpus 14 %, tai yra nuo 800 m. iki 693 m. Plyšinis priešsparnis – 36 %, tai yra nuo 800 m. iki 500 m.
- Atlenkiamą noselę sumažina orlaivio riedėjimo kilti atstumą 10 %, tai yra nuo 650 m. iki 585 m. Plyšinis priešsparnis – 38 %, tai yra nuo 650 m. iki 403 m.
- Atlenkiamą noselę sumažina riedėjimo atstumą vykdant atšaukto kilimo procedūrą 8 %, tai yra nuo 820 m iki 757 m. Plyšinis priešsparnis 35 %, tai yra nuo 820 m iki 521 m.

LITERATŪRA

- Lasauskas, E. 2008. *Skrydžio principai*. Vilnius: Technika.
- Lasauskas, E. 2010. *Skrydžio dinamika (konspektas)*. Vilnius: Technika.
- Abbott, I. H., Von Doenhoff, A. E. 1945. *Summary of airfoil data*. NACA TR 824.
- Abbott, I. H., Von Doenhoff, A. E. 1952. *Theory of wing sections, Including a Summary of Airfoil Data*.
- Airfoiltools. *Reynolds number calculator*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. vasario 23 d.] Prieiga per internetą: <http://airfoiltools.com/calculator/reynoldsnumber>
- Airliners [interaktyvus]. 2016. [Žiūrėta 2017 m. sausio 31 d.] Prieiga per internetą: <http://www.airliners.net/photo/Baltic-Bees-Jet-Team/Aero-L-39C-Albatros/4087699/L>
- Bateson, R. 1971. *Fieseler Fi 156 Storch Aircraft Profile No. 228*. Windsor, Berkshire, UK: Profile Publications Ltd. ASIN: B000J443X2
- Brune, G. W., McMasters, J. H. 1989. *Computational aerodynamics applied to high-lift systems*. In: Henne PA, editor. *Applied computational aerodynamics, progress in aeronautics and astronautics*, Vol. 125. New York: AIAA, p. 389–433.
- Capbern, P. 1993. *High-lift research: application to the design of the ATR72 flap*. High-Lift System Aerodynamics, AGARD CP 515 p. 28-1–28-10.
- Charles, E. D. 1981. *Flight Theory and Aerodynamics : A Practical Guide for Operational Safety*. New York, United States.
- Drela, M. 1989. *An Integral Boundary Layer Formulation for Blunt Trailing Edges*. AIAA-89–2200.
- Drela, M. 1989. *XFOIL: An Analysis and Design System for Low Reynolds Number Airfoils*. In: Mueller, T. J. (Ed.), *Lecture Notes in Engineering, Lecture Notes in Engineering*. New York, pp. 1–12.
- Entsminger, A., Gallagher, D., Graf, W. 2004. *General Dynamics F – 16 Fighting Falcon*.
- Eppler, R. 1978.: *Turbulent Airfoils for General Aviation*, Journal of Aircraft, Vol. 15, No. 2.
- Eppler, R., Somers, D. M. 1980. *A Computer Program for the Design and Analysis of Low-Speed Airfoils*. NASA TM 80210.
- Gatlin G. M., McGhee R. J. 1997. *Experimental investigation of semispan model testing techniques*. J Aircraft;34(4):500–5
- Gatlin, G. M., McGhee R. J. 1996. *Study of semi-span model testing techniques*. AIAA Paper 96-2386.
- Greenman, R. M. 1998. *Two-dimensional high-lift aerodynamic optimization using neural networks*. NASA TM 112233.

- Greenman, R. M., Roth, K. R. 1999. *High-lift optimization design using neural networks on a multi-element airfoil*. J. Fluids. Eng;121:434–440.
- Greenman, R. M., Roth, K. R. 1999. *Minimizing computational data requirements for multi-element airfoils using neural networks*. J Aircraft;36(5):777–840
- Gustav, O. K., Prandtl, L. 1957. *Fundamentals of Hydro and Aeromechanics*. Courier Corporation. ISBN 978-0-486-60374-2.
- Heintz, C. 2009. *Anatomy of a STOL Aircraft. Designing a Modern Short Take-Off and Landing Aircraft*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. balandžio 6 d.] Prieiga per internetą: <http://www.zenithair.com/stolch801/design/design.html>
- Heperle, M. 2016. *Validation and Accuracy* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. vasario 28 d.] Prieiga per internetą: http://www.mh-aerotools.de/airfoils/jf_validation.htm
- Hepperle, M. 2014. *JavaFoil users guide*.
- Yip, L. P., Vijgen P. M. H. W., Hardin, J. D., Van Dam, C. P. 1993. *Inflight pressure distributions and skin-friction measurements on a subsonic transport high-lift wing section*. High-Lift System Aerodynamics, AGARD CP 515. p. 21-1–21-19.
- L-39 Albatros. Aero – Concept [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. vasario 2 d.] Prieiga per internetą: <http://www.aero-concept.com/fiches/39.html>
- Lachman, O. 1921. *Experiments with slotted wings*. Technical notes. National advisory committee for Aeronautics. Translated from *Zeitschrift für Flugtechnik und Motorluftschiffahrt*.
- Lietuvos kariuomenė. *Lengvasis atakos lėktuvas L-39 ZA*, 2015. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. vasario 2 d.] Prieiga per internetą: http://www.lietuvoskariuomene.lt/lt/kariuomenes_struktura/karines_oro_pajegos/struktura_314/aviacijos_baze_2196/orlaiviai_3135/lengvasis_atakos_lektuvas_l-39_zs.html
- MigFlug [interaktyvus]. [Žiūrėta 2017 m. sausio 25 d.] Prieiga per internetą: <http://www.migflug.com/en/jet-fighter-flights/flying-with-a-jet/l-29-albatros-in-slovakia.html>
- Military Factory. *Aero L-39 Albatros advanced trainer*, [interaktyvus]. 2017. [Žiūrėta 2017 m. sausio 31 d.] Prieiga per internetą: http://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=436
- Moens, F., Capbern, P. 1995. *Design and testing of leading edge high-lift devices for laminar flow wing applications*. High Lift and Separation Control, Royal Aeronautical Society, March. p. 7-1–7-13.
- Nield, B.N. 1995. *An overview of the Boeing 777 high-lift aerodynamic design*. Aeronaut J;99:361–71.

Olson, E. D. 2015. *Semi-Empirical Prediction of Aircraft Low-Speed Aerodynamic Characteristics*. 53rd AIAA Aerospace Sciences Meeting, AIAA SciTech Forum.

Page, F. H. 1921. *Developments in aircraft design by the use of slotted wings*.

Parsons, D. 2006. *Airplane pictures* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016 m. Gruodžio 17d.] Prieiga per internetą: <http://fairchild24.com/dh4.htm/>

Prandtl, L. 1952. *Essentials of fluid dynamics: With applications to hydraulics aeronautics, meteorology, and other subjects*.

Roskam, J. 1987. *Airplane Design – Preliminary calculation of aerodynamic, thrust and power characteristics*, part 6. Roskam Aviation and Engineering Corporation, ISBN 999074761X, 9789990747614.

Smith A. M. O. 1972. *Aerodynamics of high-lift airfoil systems*. Fluid Dynamics of Aircraft Stalling, AGARD CP 102. p. 10-1–10-27.

Smith A. M. O. 1975. *High-Lift Aerodynamics*. McDonnell Douglas Corporation, Long beach, California. *Journal of Aircraft* Vol. 12, No. 6, pages 501 – 530.

Technical documentation, 1990 L-39 ZA, *Aero Vodochody*.

Van Dam, C. P. 2002. *The aerodynamic design of multi-element high-lift systems for transport airplanes*. Department of Mechanical and Aeronautical Engineering, University of California. *Progress in Aerospace Science* 38, pages 101 – 144.

Van Dam, C. P., Los, S. M., Miley, S., Roback, V. E., Yip, L. P., Bertelrud, A. 1997. *In-flight boundary-layer measurements on a high-lift system: slat*. *J. Aircraft*;34(6):748–56.

Wedderspoon, J. R. 1986. *The high lift development of the A320 aircraft*. ICAS Paper 86-2.3.2.

Xflr5 [interaktyvus] 2017. [Žiūrėta 2017 m. vasario 10 d.] Prieiga per internetą: <http://www.xflr5.com/xflr5.htm>

Xflr5 v6.02 *Guidelines* 2013. Xflr5 analysis of foils and wings operating at low Reynolds number.

Eppler, R. *Praktische Berechnung laminarer und turbulenter Absauge-Grenzschichten*, Ingenieur-Archiv.

PRIEDAI

A1 priedas. Orlaivio L-39 sparno profilio be keliąmają jėgą didinančių plokštumų koordinatės (121 taškas).

Nr.	X	Y	Nr.	X	Y
1	1	0	62	0.00046373	-0.00305654
2	0.99689879	0.00003884	63	0.00240116	-0.00689326
3	0.99258443	0.00014308	64	0.00618542	-0.01089224
4	0.98706819	0.00032992	65	0.01169166	-0.01471427
5	0.98036455	0.00061989	66	0.01870306	-0.01831312
6	0.97249089	0.00102895	67	0.02705174	-0.021776
7	0.96346765	0.00157431	68	0.0366387	-0.02517786
8	0.95331828	0.00227298	69	0.04741533	-0.0285167
9	0.94206902	0.00314009	70	0.059349	-0.03175105
10	0.92974899	0.00419049	71	0.07240152	-0.0348559
11	0.91638926	0.00542983	72	0.08652778	-0.03783494
12	0.90202365	0.00686612	73	0.10168461	-0.04068481
13	0.88668739	0.00849612	74	0.11782908	-0.04339742
14	0.87041836	0.01032015	75	0.13491728	-0.04596344
15	0.85325595	0.01233213	76	0.15290438	-0.04836867
16	0.83524162	0.01452554	77	0.17174389	-0.05059861
17	0.81641838	0.01689009	78	0.19138863	-0.05262728
18	0.79683072	0.01941221	79	0.2117877	-0.05444533
19	0.77652368	0.02206875	80	0.23288957	-0.05603155
20	0.75554333	0.02483202	81	0.25463995	-0.05737791
21	0.7339384	0.02768231	82	0.27698306	-0.05847813
22	0.71175753	0.03058752	83	0.29986297	-0.05929768
23	0.68905093	0.03351659	84	0.32322112	-0.059817
24	0.66587075	0.03644241	85	0.34699752	-0.06000224
25	0.64226957	0.039331	86	0.37113014	-0.05984572
26	0.61830084	0.04214465	87	0.39555617	-0.05934396
27	0.59402035	0.04485513	88	0.4202121	-0.05849718
28	0.56948473	0.04743219	89	0.44503465	-0.0573206
29	0.54475204	0.0498494	90	0.4699616	-0.0558434
30	0.51988072	0.0520754	91	0.49493061	-0.05408466
31	0.49493061	0.05408466	92	0.51988072	-0.0520754
32	0.4699616	0.0558434	93	0.54475204	-0.0498494
33	0.44503465	0.0573206	94	0.56948473	-0.04743219
34	0.4202121	0.05849718	95	0.59402035	-0.04485513
35	0.39555617	0.05934396	96	0.61830084	-0.04214465
36	0.37113014	0.05984572	97	0.64226957	-0.039331
37	0.34699752	0.06000224	98	0.66587075	-0.03644241
38	0.32322112	0.059817	99	0.68905093	-0.03351659
39	0.29986297	0.05929768	100	0.71175753	-0.03058752
40	0.27698306	0.05847813	101	0.7339384	-0.02768231
41	0.25463995	0.05737791	102	0.75554333	-0.02483202
42	0.23288957	0.05603155	103	0.77652368	-0.02206875
43	0.2117877	0.05444533	104	0.79683072	-0.01941221
44	0.19138863	0.05262728	105	0.81641838	-0.01689009
45	0.17174389	0.05059861	106	0.83524162	-0.01452554
46	0.15290438	0.04836867	107	0.85325595	-0.01233213
47	0.13491728	0.04596344	108	0.87041836	-0.01032015

A1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

A1 lentelės pabaiga

48	0.11782908	0.04339742	109	0.88668739	-0.00849612
49	0.10168461	0.04068481	110	0.90202365	-0.00686612
50	0.08652778	0.03783494	111	0.91638926	-0.00542983
51	0.07240152	0.0348559	112	0.92974899	-0.00419049
52	0.059349	0.03175105	113	0.94206902	-0.00314009
53	0.04741533	0.0285167	114	0.95331828	-0.00227298
54	0.0366387	0.02517786	115	0.96346765	-0.00157431
55	0.02705174	0.021776	116	0.97249089	-0.00102895
56	0.01870306	0.01831312	117	0.98036455	-0.00061989
57	0.01169166	0.01471427	118	0.98706819	-0.00032992
58	0.00618542	0.01089224	119	0.99258443	-0.00014308
59	0.00240116	0.00689326	120	0.99689879	-0.00003884
60	0.00046373	0.00305654	121	1	0
61	0	0			

A2 priedas. Orlaivio L-39 sparno profilio su atlenkiama nosele koordinatės (121 taškas).

Nr.	X	Y	Nr.	X	Y
1	0.996593	0	62	-0.0003022	-0.02356129
2	0.99443888	0.0000254	63	-0.0001924	-0.02466756
3	0.99139868	0.00008388	64	0.00002714	-0.02599923
4	0.98742286	0.0001977	65	0.00046224	-0.02726033
5	0.98246843	0.00037741	66	0.00113337	-0.02854798
6	0.9764742	0.00064318	67	0.00221986	-0.02999834
7	0.96937408	0.00101275	68	0.0037338	-0.03159549
8	0.96109791	0.00150773	69	0.00588891	-0.03318615
9	0.95157399	0.00215331	70	0.00869544	-0.03475566
10	0.94072946	0.00297448	71	0.01240603	-0.0362181
11	0.92849282	0.00400051	72	0.01704446	-0.03755954
12	0.91479682	0.00525631	73	0.02277597	-0.03872494
13	0.89958071	0.00676678	74	0.02977268	-0.03969227
14	0.88279207	0.00854938	75	0.03812156	-0.04046314
15	0.86438996	0.01062232	76	0.04793315	-0.04099595
16	0.84435263	0.0129941	77	0.05931614	-0.0412178
17	0.82267788	0.01566847	78	0.07236155	-0.04102742
18	0.79938214	0.01864025	79	0.08712617	-0.04044407
19	0.77449744	0.02188756	80	0.10375356	-0.04168504
20	0.74806785	0.02536881	81	0.12226356	-0.04459468
21	0.72018007	0.02904105	82	0.1425957	-0.04747581
22	0.69094739	0.03283617	83	0.16473951	-0.0501931
23	0.66048707	0.03668744	84	0.18866084	-0.05269205
24	0.62894108	0.04050887	85	0.21430243	-0.0549156
25	0.59648981	0.04421133	86	0.24154232	-0.05680713
26	0.56331419	0.04771063	87	0.27024985	-0.05833128
27	0.52961442	0.05092097	88	0.30030165	-0.0594035
28	0.49560549	0.05377115	89	0.33152502	-0.05994382
29	0.4615116	0.05616234	90	0.36371226	-0.0598933
30	0.42755935	0.05801933	91	0.39667998	-0.05921083
31	0.39396682	0.05929246	92	0.43021178	-0.05789381
32	0.36097372	0.05991933	93	0.46407685	-0.05600174
33	0.32878122	0.05992071	94	0.49806213	-0.05357843
34	0.29758194	0.05933015	95	0.53193995	-0.05071246
35	0.26758808	0.0582082	96	0.56549248	-0.04749125
36	0.23894621	0.0566458	97	0.59850721	-0.04398813
37	0.21178826	0.05471894	98	0.63079042	-0.04029073
38	0.18625673	0.05245964	99	0.66216157	-0.0364805
39	0.16245527	0.04992947	100	0.69244434	-0.0326447
40	0.14043186	0.04718559	101	0.72150546	-0.0288677
41	0.12022595	0.04429906	102	0.74922656	-0.02521587
42	0.10185935	0.04129521	103	0.77549492	-0.02175662
43	0.08532658	0.03808292	104	0.80023153	-0.01853052
44	0.07069037	0.03151699	105	0.82339295	-0.01557929
45	0.05779354	0.02487534	106	0.84494652	-0.01292246
46	0.04655463	0.01870103	107	0.86487564	-0.01056608
47	0.03688203	0.01299693	108	0.88318246	-0.00850666
48	0.02867273	0.00778847	109	0.89988915	-0.00673517
49	0.02182842	0.00310701	110	0.91503627	-0.00523371
50	0.01621867	-0.0010556	111	0.92867507	-0.00398552
51	0.01167487	-0.0047585	112	0.94086496	-0.00296369
52	0.00809009	-0.0080426	113	0.95167211	-0.00214634
53	0.00538192	-0.0109433	114	0.96116666	-0.00150339
54	0.00331687	-0.0135303	115	0.96942032	-0.00101018
55	0.00190229	-0.0158305	116	0.97650364	-0.00064175
56	0.00089972	-0.0177888	117	0.98248571	-0.00037671

A2 lentelės tęsinys kitame puslapyje

A2 lenteļs pabaiga

57	0.00027348	-0.0192851	118	0.98743191	-0.00019741
58	-6.134E-05	-0.0204074	119	0.99140251	-0.00008379
59	-0.0002481	-0.0213435	120	0.99444003	-0.00002538
60	-0.0003319	-0.0221494	121	0.996593	0
61	-0.000343	-0.02281			

A3 priedas. Orlaivio L-39 sparno profilio su plyšiniu priešsparniu koordinatės (183 taškai).

Nr.	X	Y	Nr.	X	Y	Nr.	X	Y
1	0.85627227	0	62	-0.0243164	-0.00840708	123	-0.04253123	-0.00528167
2	0.85434374	0.00117576	63	-0.0242102	-0.00908276	124	-0.04329328	-0.00519246
3	0.85165691	0.00278603	64	-0.0239905	-0.00995104	125	-0.04454947	-0.00503345
4	0.84814191	0.00423966	65	-0.0236255	-0.01101525	126	-0.04628774	-0.0048073
5	0.84375556	0.00524331	66	-0.0230681	-0.01228611	127	-0.04849229	-0.00455322
6	0.83846172	0.00609441	67	-0.022199	-0.01379521	128	-0.05114447	-0.00437625
7	0.83217314	0.00693195	68	-0.0207936	-0.01559928	129	-0.05422129	-0.00440267
8	0.8248928	0.00790161	69	-0.0188673	-0.01767301	130	-0.05769189	-0.00466565
9	0.8164561	0.00918036	70	-0.0164284	-0.01995597	131	-0.06151871	-0.00513918
10	0.80691565	0.01064929	71	-0.0132499	-0.02235041	132	-0.06565763	-0.005738
11	0.79608258	0.01216193	72	-0.0090529	-0.0247646	133	-0.07006146	-0.00637266
12	0.78403692	0.01368894	73	-0.0040263	-0.02723072	134	-0.07468661	-0.00706106
13	0.77057878	0.01514883	74	0.00212376	-0.02968678	135	-0.07948902	-0.00785092
14	0.7558129	0.01677131	75	0.00955421	-0.03213314	136	-0.08442329	-0.00877474
15	0.73955844	0.01885286	76	0.01813231	-0.03478195	137	-0.08944251	-0.00979963
16	0.7219145	0.0214486	77	0.0282964	-0.03781406	138	-0.09449851	-0.01088026
17	0.70280443	0.02455838	78	0.03975572	-0.0408908	139	-0.09952834	-0.01206181
18	0.68225151	0.02751455	79	0.05292943	-0.04359368	140	-0.10445341	-0.01349036
19	0.6603471	0.03029131	80	0.06752685	-0.04616306	141	-0.10919458	-0.01526566
20	0.63703191	0.03302842	81	0.08388472	-0.04872755	142	-0.11366408	-0.01725484
21	0.61247498	0.03561907	82	0.10176826	-0.05150965	143	-0.11778066	-0.01927183
22	0.58672879	0.03804753	83	0.12130049	-0.0545427	144	-0.12151489	-0.02137689
23	0.55987043	0.04056486	84	0.14243094	-0.05732925	145	-0.1248962	-0.02390653
24	0.53208838	0.04309263	85	0.16498275	-0.0598228	146	-0.12793683	-0.0270507
25	0.50348947	0.04564951	86	0.1890524	-0.06198868	147	-0.13044945	-0.03051331
26	0.47423722	0.04858539	87	0.21438629	-0.06379627	148	-0.13219621	-0.033771
27	0.44453728	0.05060204	88	0.24087878	-0.06529822	149	-0.13313654	-0.03651183
28	0.41455919	0.05114172	89	0.26847398	-0.0667086	150	-0.1333921	-0.0386123
29	0.38450778	0.05172691	90	0.29690003	-0.06802205	151	-0.13318788	-0.04008409
30	0.35456174	0.05275	91	0.32601229	-0.06897745	152	-0.13278776	-0.041016
31	0.32490907	0.05357218	92	0.35565773	-0.06886356	153	-0.13243297	-0.0415185
32	0.29582251	0.05197682	93	0.38558633	-0.06832067	154	-0.13201316	-0.04194873
33	0.26741825	0.05037778	94	0.41562799	-0.06759209	155	-0.1311601	-0.04255748
34	0.23984629	0.04938594	95	0.4455911	-0.06654311	156	-0.12970688	-0.04320672
35	0.21338264	0.04792393	96	0.4752542	-0.06448067	157	-0.12754125	-0.04373681
36	0.18807885	0.04597762	97	0.50445649	-0.0615827	158	-0.12470485	-0.0439919
37	0.16405237	0.04364842	98	0.53300139	-0.05882624	159	-0.12147675	-0.04384227
38	0.14154451	0.0411589	99	0.5607465	-0.05661171	160	-0.1181177	-0.04318282
39	0.12046369	0.03840111	100	0.58756024	-0.05399999	161	-0.1147096	-0.0419372
40	0.1009859	0.0353357	101	0.61322225	-0.04787991	162	-0.11130177	-0.04007487
41	0.083154	0.03247782	102	0.63766388	-0.03635167	163	-0.10791081	-0.03762587
42	0.06684121	0.02987465	103	0.66082858	-0.0235109	164	-0.10449718	-0.03473921
43	0.05228931	0.02748137	104	0.68268002	-0.0194338	165	-0.10097727	-0.03165321

A3 lentelės tęsinys kitame puslapyje

A3 lentelės pabaiga

44	0.0391634	0.02495446	105	0.70317374	-0.01749521	166	-0.09726166	-0.02861536
45	0.02775793	0.02185866	106	0.72225504	-0.01556413	167	-0.09329191	-0.02580765
46	0.01764862	0.01881686	107	0.73984726	-0.01367875	168	-0.08902221	-0.0233934
47	0.00911981	0.01629776	108	0.7560723	-0.01176101	169	-0.08453751	-0.02134741
48	0.00172067	0.01395302	109	0.77080231	-0.00965038	170	-0.0799915	-0.01954446
49	-0.0043636	0.01138536	110	0.78422754	-0.00776962	171	-0.07549708	-0.01791091
50	-0.0093649	0.00869389	111	0.79625119	-0.00644067	172	-0.07108988	-0.01647123
51	-0.013513	0.00611036	112	0.80705806	-0.00546929	173	-0.06680039	-0.01525051
52	-0.0166207	0.00371261	113	0.81658292	-0.00488878	174	-0.06270393	-0.01416323
53	-0.0190279	0.00152099	114	0.82500637	-0.00473769	175	-0.05890561	-0.01304896
54	-0.0209262	-0.0004466	115	0.83228019	-0.00513194	176	-0.05548523	-0.01180592
55	-0.0223037	-0.0021659	116	0.8385663	-0.00530632	177	-0.0524722	-0.01045411
56	-0.0231475	-0.0036253	117	0.84384412	-0.00466018	178	-0.04984698	-0.00913068
57	-0.0236818	-0.0048664	118	0.84821398	-0.0035965	179	-0.04759944	-0.00793893
58	-0.0240273	-0.005912	119	0.85169857	-0.00225805	180	-0.04573196	-0.00693957
59	-0.0242311	-0.0067695	120	0.8543604	-0.0009469	181	-0.04425522	-0.00616082
60	-0.0243251	-0.0074401	121	0.85627227	0	182	-0.04318366	-0.00560953
61	-0.0243449	-0.007923	122	999.9	999.9	183	-0.04253123	-0.00528167

A4 priedas. Orlaivio L-39 sparno profilio su dviejų plyšių užsparniais koordinatės (305 taškai):

Nr.	X	Y	Nr.	X	Y
1	0.9404541	-0.0465301	154	0.29582251	0.05197682
2	0.94028284	-0.0463055	155	0.26741825	0.05037778
3	0.94004591	-0.0459945	156	0.23984629	0.04938594
4	0.93976361	-0.0456201	157	0.21338264	0.04792393
5	0.93943939	-0.0451854	158	0.18807885	0.04597762
6	0.93904943	-0.0446597	159	0.16405237	0.04364842
7	0.93857791	-0.0440227	160	0.14154451	0.0411589
8	0.93802729	-0.043284	161	0.12046369	0.03840111
9	0.93738957	-0.0424423	162	0.1009859	0.0353357
10	0.93665847	-0.0415089	163	0.083154	0.03247782
11	0.93581166	-0.0404891	164	0.06684121	0.02987465
12	0.93484627	-0.0394003	165	0.05228931	0.02748137
13	0.93373755	-0.038258	166	0.0391634	0.02495446
14	0.93249129	-0.0370609	167	0.02775793	0.02185866
15	0.93109323	-0.0358129	168	0.01764862	0.01881686
16	0.92954761	-0.0345096	169	0.00911981	0.01629776
17	0.92785552	-0.0331481	170	0.00172067	0.01395302
18	0.92601935	-0.0317122	171	-0.0043636	0.01138536
19	0.92405747	-0.0301954	172	-0.0093649	0.00869389
20	0.92197065	-0.028575	173	-0.013513	0.00611036
21	0.91977271	-0.0268708	174	-0.0166207	0.00371261
22	0.9174617	-0.0250929	175	-0.0190279	0.00152099
23	0.91504019	-0.0232661	176	-0.0209262	-0.00044661
24	0.9125203	-0.0214096	177	-0.0223037	-0.0021659
25	0.90990336	-0.0195443	178	-0.0231475	-0.00362534
26	0.90721285	-0.0176729	179	-0.0236818	-0.0048664
27	0.90446797	-0.0157961	180	-0.0240273	-0.00591204
28	0.90168937	-0.0139183	181	-0.0242311	-0.0067695
29	0.89889057	-0.0120642	182	-0.0243251	-0.00744014
30	0.89607706	-0.0102667	183	-0.0243449	-0.00792301
31	0.89324657	-0.008599	184	-0.0243164	-0.00840708
32	0.89040542	-0.0070848	185	-0.0242102	-0.00908276
33	0.88756672	-0.0057465	186	-0.0239905	-0.00995104
34	0.88476941	-0.0045658	187	-0.0236255	-0.01101525
35	0.88203778	-0.0034962	188	-0.0230681	-0.01228611
36	0.87941031	-0.0025328	189	-0.022199	-0.01379521
37	0.87688778	-0.0016833	190	-0.0207936	-0.01559928
38	0.87446849	-0.0009737	191	-0.0188673	-0.01767301
39	0.87214227	-0.0004911	192	-0.0164284	-0.01995597
40	0.86990531	-0.0001908	193	-0.0132499	-0.02235041
41	0.8677848	-0.0001146	194	-0.0090529	-0.0247646
42	0.86577814	-0.0001639	195	-0.0040263	-0.02723072
43	0.86393586	-0.0003411	196	0.00212376	-0.02968678

A4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

44	0.86223301	-0.0005932	197	0.00955421	-0.03213314
45	0.86068995	-0.0009066	198	0.01813231	-0.03478195
46	0.85931869	-0.0012748	199	0.0282964	-0.03781406
47	0.858084	-0.0016521	200	0.03975572	-0.0408908
48	0.85702851	-0.0020285	201	0.05292943	-0.04359368
49	0.85611393	-0.0024169	202	0.06752685	-0.04616306
50	0.85528428	-0.0028637	203	0.08388472	-0.04872755
51	0.85453134	-0.0034434	204	0.10176826	-0.05150965
52	0.85387113	-0.0040361	205	0.12130049	-0.0545427
53	0.85336813	-0.0044737	206	0.14243094	-0.05732925
54	0.85302415	-0.0047518	207	0.16498275	-0.0598228
55	0.8527016	-0.0050986	208	0.1890524	-0.06198868
56	0.85230618	-0.0057232	209	0.21438629	-0.06379627
57	0.85188327	-0.0065109	210	0.24087878	-0.06529822
58	0.85159594	-0.0070539	211	0.26847398	-0.0667086
59	0.85151734	-0.0071733	212	0.29690003	-0.06802205
60	0.85164196	-0.0068726	213	0.32601229	-0.06897745
61	0.85189081	-0.0063175	214	0.35565773	-0.06886356
62	0.85137197	-0.0075378	215	0.38558633	-0.06832067
63	0.85138821	-0.0075283	216	0.41562799	-0.06759209
64	0.85142528	-0.0074961	217	0.4455911	-0.06654311
65	0.85148746	-0.0074427	218	0.4752542	-0.06448067
66	0.85157345	-0.0073866	219	0.50445649	-0.0615827
67	0.8516738	-0.0073735	220	0.53300139	-0.05882624
68	0.85176683	-0.0074977	221	0.5607465	-0.05661171
69	0.85182903	-0.0078633	222	0.58756024	-0.05399999
70	0.85189325	-0.0083715	223	0.61322225	-0.04787991
71	0.85203038	-0.0089356	224	0.63766388	-0.03635167
72	0.8522502	-0.0095397	225	0.66082858	-0.0235109
73	0.85255177	-0.010207	226	0.68268002	-0.0194338
74	0.852964	-0.0109589	227	0.70317374	-0.01749521
75	0.85346819	-0.0117786	228	0.72225504	-0.01556413
76	0.85411688	-0.0126721	229	0.73984726	-0.01367875
77	0.85489355	-0.0136286	230	0.7560723	-0.01176101
78	0.85582438	-0.01464	231	0.77080231	-0.00965038
79	0.85692712	-0.0156972	232	0.78422754	-0.00776962
80	0.85820655	-0.0167667	233	0.79625119	-0.00644067
81	0.85969691	-0.0178223	234	0.80705806	-0.00546929
82	0.86140365	-0.0188239	235	0.81658292	-0.00488878
83	0.86333946	-0.0197448	236	0.82500637	-0.00473769
84	0.86553364	-0.0205343	237	0.83228019	-0.00513194
85	0.8679583	-0.021193	238	0.8385663	-0.00530632
86	0.87064023	-0.0216834	239	0.84384412	-0.00466018
87	0.87354031	-0.0220424	240	0.84821398	-0.0035965
88	0.87661504	-0.0223204	241	0.85169857	-0.00225805

A4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

89	0.87982949	-0.0225801	242	0.8543604	-0.0009469
90	0.88311645	-0.0229145	243	0.85627227	0
91	0.88642979	-0.0233684	244	999.9	999.9
92	0.88972785	-0.0239971	245	1.08053952	-0.13407217
93	0.89295701	-0.0248644	246	1.07962323	-0.1331663
94	0.89610971	-0.0259264	247	1.07811501	-0.13167017
95	0.8991796	-0.0271522	248	1.07602896	-0.12959854
96	0.90217167	-0.0284746	249	1.07337663	-0.12697978
97	0.90508873	-0.0298391	250	1.07016036	-0.1238621
98	0.90792	-0.0312253	251	1.0663798	-0.12030787
99	0.91064094	-0.0326342	252	1.06204618	-0.11638083
100	0.91324273	-0.034059	253	1.05717486	-0.11215274
101	0.9157098	-0.0354932	254	1.0517843	-0.10770396
102	0.91804321	-0.036897	255	1.04590798	-0.10310555
103	0.92026041	-0.0382293	256	1.03961771	-0.09838503
104	0.9223649	-0.0394389	257	1.03300457	-0.09355194
105	0.92436812	-0.0405024	258	1.02615678	-0.0886233
106	0.92626959	-0.041417	259	1.01915059	-0.08363306
107	0.92806114	-0.0421746	260	1.01204817	-0.07863621
108	0.92973825	-0.0428213	261	1.00485631	-0.07376213
109	0.93128027	-0.0433678	262	0.9975734	-0.06916081
110	0.93269411	-0.0438472	263	0.99022721	-0.06501149
111	0.93396739	-0.0442631	264	0.98286556	-0.06146844
112	0.935113	-0.0446325	265	0.97558852	-0.05845476
113	0.93612427	-0.044957	266	0.96852168	-0.05588103
114	0.93701716	-0.045245	267	0.96182661	-0.05403607
115	0.93778735	-0.0454966	268	0.95557059	-0.05308961
116	0.93845222	-0.0457161	269	0.94955471	-0.05269877
117	0.9390095	-0.0459036	270	0.94407944	-0.05299691
118	0.93947133	-0.046061	271	0.94021082	-0.05491703
119	0.93983831	-0.0461883	272	0.938249	-0.05818033
120	0.94011936	-0.0462868	273	0.93773195	-0.06120636
121	0.9403214	-0.0463577	274	0.93801422	-0.06328093
122	999.9	999.9	275	0.93844873	-0.06443955
123	0.85627227	0	276	0.93899284	-0.06543003
124	0.85434374	0.00117576	277	0.94015657	-0.06694793
125	0.85165691	0.00278603	278	0.94219473	-0.06884029
126	0.84814191	0.00423966	279	0.94521944	-0.07095518
127	0.84375556	0.00524331	280	0.94901117	-0.07318917
128	0.83846172	0.00609441	281	0.95324021	-0.07548859
129	0.83217314	0.00693195	282	0.95789172	-0.07782791
130	0.8248928	0.00790161	283	0.96306071	-0.08025114
131	0.8164561	0.00918036	284	0.96882215	-0.08283867
132	0.80691565	0.01064929	285	0.97503469	-0.08563592
133	0.79608258	0.01216193	286	0.98151268	-0.08866685

A4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

A4 lentelės pabaiga

134	0.78403692	0.01368894	287	0.98825776	-0.09175279
135	0.77057878	0.01514883	288	0.99532941	-0.09467016
136	0.7558129	0.01677131	289	1.00253232	-0.09767914
137	0.73955844	0.01885286	290	1.00959072	-0.10117887
138	0.7219145	0.0214486	291	1.01650028	-0.10497699
139	0.70280443	0.02455838	292	1.02332927	-0.10873498
140	0.68225151	0.02751455	293	1.03005113	-0.11239488
141	0.6603471	0.03029131	294	1.03659975	-0.11598976
142	0.63703191	0.03302842	295	1.04286886	-0.11943389
143	0.61247498	0.03561907	296	1.04874088	-0.12259372
144	0.58672879	0.03804753	297	1.05418454	-0.12553646
145	0.55987043	0.04056486	298	1.05925814	-0.12853625
146	0.53208838	0.04309263	299	1.06398119	-0.13171732
147	0.50348947	0.04564951	300	1.06828133	-0.13447799
148	0.47423722	0.04858539	301	1.07204312	-0.13600508
149	0.44453728	0.05060204	302	1.07518674	-0.13614744
150	0.41455919	0.05114172	303	1.07766465	-0.13535438
151	0.38450778	0.05172691	304	1.0794541	-0.13454026
152	0.35456174	0.05275	305	1.08053952	-0.13407217
153	0.32490907	0.05357218	306		